ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Επιστήμες της Αγωγής: Εκπαίδευση Ενηλίκων, Ειδική Αγωγή»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τίτλος Εργασίας
Συστημική Προσέγγιση της Επαγγελματικής Ανάπτυξης των Αστέγων

Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: Μποτσφάρη Σοφία

Θεσσαλονίκη, 2020

ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Επιστήμες της Αγωγής: Εκπαίδευση Ενηλίκων, Ειδική Αγωγή»

Τίτλος Εργασίας
Συστημική Προσέγγιση της Επαγγελματικής Ανάπτυξης των Αστέγων

Systemic Approach of the Career Development of Homeless Adults

Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: Μποτσφάρη Σοφία

Εξεταστική επιτροπή:

Επιβλέπουσα: Ιωάννα Παπαβασιλείου – Αλεξίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Συνεξετάστρια Α΄: Σιπητάνου Αθηνά, Καθηγήτρια

Συνεξεταστής Β΄: Σταμπουλής Μιλτιάδης, Επίκουρος Καθηγητής

«Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.»

_____

Στη Μυρτώ

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας τον κύκλο των μεταπτυχιακών μου σπουδών, θέλω να ευχαριστήσω όλους όσοι με υποστήριξαν από την πρώτη ημέρα μέχρι και σήμερα. Εκτός από ταξίδι γνώσης και εμπειρία μάθησης, είχα την ευκαιρία να συνεργαστώ και να αλληλεπιδράσω με ανθρώπους, τους διδάσκοντες και τους δεκατρείς συμφοιτητές μου. Τους ευχαριστώ όλους θερμά καθώς μέσα από αυτούς έμαθα και μαθαίνω ακόμα!

Ευχαριστώ από καρδιάς την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κ. Ιωάννα Παπαβασιλείου. Την ευχαριστώ για την επιστημονική καθοδήγηση, την εμψύχωση και την υποστήριξη σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της έρευνάς μου. Επίσης, την ευχαριστώ καθώς είδα την Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό μέσα από τα δικά της μάτια, με ενέπνευσε με την αγάπη της για το αντικείμενό της και μου άνοιξε νέα μονοπάτια σταδιοδρομίας. Μέσα από αυτή τη συνεργασία αγάπησα τη Συμβουλευτική και κατανόησα τη σημασία της για την προσωπική και τη διά βίου ανάπτυξη όλων των ανθρώπων. Ευχαριστώ επίσης την κ. Αθηνά Σιπητάνου για το χρόνο που αφιέρωσε στην ομάδα του μεταπτυχιακού και σε εμένα προσωπικά. Ευχαριστώ τον κ. Μιλτιάδη Σταμπουλή για τη συνεργασία και την άμεση ανταπόκριση στο κάλεσμα συμμετοχής στην τριμελή επιτροπή.

Ευχαριστώ επίσης, όλους τους συμμετέχοντες της έρευνας οι οποίοι παραμέρησαν τα καθημερινά προβλήματά τους και διέθεσαν το χρόνο τους σε εμένα. Μου μίλησαν ειλικρινά και με εμπιστεύτηκαν, άνοιξαν την καρδιά τους και μου πρόσφεραν πλούσιο υλικό. Χωρίς αυτούς δε θα κατάφερνα να φτάσω μέχρι εδώ σήμερα.

Τέλος, θέλω να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου για την υποστήριξη και τη συμπαράσταση. Τους ευχαριστώ για το χρόνο που διέθεσαν για τη

φροντίδα της κόρης μου Μυρτώς η οποία με «στερήθηκε» όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

Περιεχόμενα

Περίληψη 1
Abstract 3
Εισαγωγή 4
Α΄ Μέρος: Θεωρητική πλαισίωση 7
1. Η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία 8
1.1. Οι καταβολές της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία 8
1.2. Η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία 11
1.2.1. Αφηγηματική Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας 16
1.2.2. Σχέση συμβούλου και συμβουλευόμενου 20
1.2.3. My System of Career Influences (MSCI) Adults 23
1.3. Επισκόπηση ερευνών για την εφαρμογή της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία 27
1.3.1. Συμβολή της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία στην πράξη . 27
1.3.2. Πρακτικές Εφαρμογές της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία 28
2. Έλλειψη Στέγης και Εννοιολογικές Προεκτάσεις 33
2.1. Θεωρητική Προσέγγιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού 33
2.2. Ερμηνείες της Έλλειψης Στέγης 36
2.3. Αίτια της Αστεγίας 43
2.4. Στεγαστική υποστήριξη αστέγων στην Ελλάδα 45
2.5. Το προφίλ των αστέγων 48
Β΄ Μέρος: Εμπειρική Έρευνα 52
3. Μεθοδολογία της έρευνας 53
3.1. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα 53
3.2. Το Ερευνητικό Εργαλείο 54
3.2.1. Ποιοτική Μέθοδος έρευνας 54
3.2.2. Το Εργαλείο της Έρευνας: Ημιδομημένη συνέντευξη σε βάθος 56
3.3. Δείγμα και Μέθοδος Δειγματοληψίας 59
3.3.1. Μέθοδος Δειγματοληψίας 59
3.3.2. Το προφίλ των συμμετεχόντων /ουσών 60
3.4. Διεξαγωγή έρευνας / Ζητήματα Ηθικής και Δεοντολογίας 62
3.5. Αναστοχαστικότητα της ερευνήτριας 65
3.6. Μεθοδολογία 66
3.6.1. Θεματική Ανάλυση 66
3.6.2. Θεματικός Χάρτης 71
4. Αποτελέσματα της έρευνας 72

4.1. 1η Θεματική Κατηγορία: Ενδοατομικό Σύστημα 72
4.2. 2η Θεματική Κατηγορία: Κοινωνικές Επιρροές 83
4.3. 3η Θεματική Κατηγορία: Περιβαλλοντικές επιρροές..... 87
4.4. 4η Θεματική Κατηγορία: Επιρροές διαδικασίας..... 93
5. Συζήτηση - Ερμηνεία.....113
5.1. Πρώτο ερευνητικό ερώτημα: Ενδοατομικά χαρακτηριστικά τα οποία επηρέασαν/επηρεάζουν τη σταδιοδρομία.....113
5.2. Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: Κοινωνικές Επιρροές που επηρέασαν/επηρεάζουν τη σταδιοδρομία.....115
5.3. Τρίτο ερευνητικό ερώτημα: Περιβαλλοντικές επιρροές που επηρέασαν/επηρεάζουν τη σταδιοδρομία.....116
5.4. Τέταρτο ερευνητικό ερώτημα: Επιρροές διαδικασίας (αναδρομικότητα, αλλαγή στην πάροδο του χρόνου, τύχη/ευκαιρία 119
6. Συμπεράσματα - Προτάσεις.....121
6.1. Συμπεράσματα 121
6.2. Περιορισμοί της έρευνας.....123
6.3. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....125
Βιβλιογραφία 128
Παράρτημα Α - Οδηγός Συνέντευξης 143
Παράρτημα Β - Δημογραφικά Στοιχεία 145
Παράρτημα Γ - Πίνακες Θεματικών Κατηγοριών.....155

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1: Σχέση μεταξύ της ΣΘΣ και του ΣΔΕΣ..... 24
Πίνακας 2: Επτά Θεωρητικές Κατηγορίες Αστέγων..... 39
Πίνακας 3: ETHOS - Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία..... 40
Πίνακας 4: Η εναρμονισμένη τυπολογία ETHOS Light..... 42

Ευρετήριο Σχημάτων

Σχήμα 1: Χάρτης Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία 15
Σχήμα 2: Το Θεραπευτικό Σύστημα..... 21
Σχήμα 3: Διαστάσεις Αστεγίας και Αποκλεισμού από τη στέγαση 38
Σχήμα 4: Θεματικός Χάρτης..... 71
Σχήμα 5: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ1..... 98
Σχήμα 6: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ2..... 99
Σχήμα 7: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ3.....100
Σχήμα 8: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ4.....102
Σχήμα 9: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ5.....103
Σχήμα 10: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ6.....104
Σχήμα 11: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ7.....105
Σχήμα 12: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ8.....106
Σχήμα 13: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ10.....107
Σχήμα 14: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ13.....108
Σχήμα 15: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ14.....109
Σχήμα 16: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ15.....110
Σχήμα 17: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ16.....111

Κατάλογος Συντομογραφιών

ETHOS	European Typology on Homelessness and Housing Exclusion
FEANTSA	European Federation of National Organisations working with the Homeless
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
MSCI	My System of Career Influences
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΚΟΙΝΣΕΠ	Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση
Σ	Συμμετέχων/ουσα
ΣΔΕΣ	Το Σύστημα των Δικών μου Επιρροών Σταδιοδρομίας
ΣΘΣ	Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία και την επαγγελματική ανάπτυξη
ΣΥΕΠ	Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός
UNCHS	United Nations Centre for Human Settlements
WHO	World Health Organization

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία διερευνώνται οι απόψεις ενηλίκων αστέγων και πρώην αστέγων σχετικά με συστημικούς παράγοντες οι οποίοι επηρέασαν ή επηρεάζουν τη σταδιοδρομία τους. Πιο συγκεκριμένα, εστιάζουμε στις αντιλήψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα σχετικά με τους α) ενδο-ατομικούς, β) κοινωνικούς, γ) περιβαλλοντικούς παράγοντες και δ) τους παράγοντες διαδικασίας (αναδρομικότητα, αλλαγή στην πάροδο του χρόνου, τύχη/ευκαιρία). Το θεωρητικό πλαίσιο βάσει του οποίου αναπτύσσεται η έρευνα είναι η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία. Επιπλέον, διερευνώνται πτυχές της διαβίωσης σε συνθήκη αστεγίας, στέρησης κατοικίας ή σε επισφαλείς συνθήκες. Πέραν των εννοιολογικών προσεγγίσεων των προαναφερθέντων όρων, προσεγγίζονται και τα χαρακτηριστικά τα οποία συνθέτουν το προφίλ της πληθυσμιακής ομάδας των αστέγων.

Σε αυτό το πλαίσιο, πραγματοποιήθηκαν δεκαέξι συνεντεύξεις με αστέγους και πρώην αστέγους. Πρόκειται για ποιοτική έρευνα με εργαλείο την ημιδομημένη συνέντευξη. Το ποιοτικό υλικό το οποίο προέκυψε από τις συνεντεύξεις αναλύθηκε σύμφωνα με τις αρχές της Θεματικής Ανάλυσης. Έχοντας ως βάση για την ανάλυση τη Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία αξιοποιήθηκε η παραγωγική μέθοδος, χρησιμοποιώντας το προκαθορισμένο πλαίσιο που παρέχει η θεωρία για την ανάλυση του υλικού.

Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι η σταδιοδρομία των αστέγων καθορίζεται τόσο από παράγοντες περιεχομένου (ενδο-ατομικό σύστημα), παράγοντες πλαισίου (κοινωνικό και περιβαλλοντικό σύστημα) όσο και από επιρροές διαδικασίας (αναδρομικότητα, αλλαγή στην πάροδο του χρόνου και τύχη/ευκαιρία). Το ενδο-ατομικό σύστημα καθορίζει αποφάσεις στην πάροδο του χρόνου. Ωστόσο, φαίνεται ότι

οι αποφάσεις σταδιοδρομίας κατά την ενηλικίωση επηρεάζονται από κοινωνικούς παράγοντες (π.χ. οικογένεια). Συμπερασματικά, η αστεγία, ως παράγοντας περιβάλλοντος που καθορίζει τη σταδιοδρομία όλων των συμμετεχόντων, αποτελεί ισχυρή επιλογή των μελλοντικών στόχων εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης.

Λέξεις κλειδιά: *αστεγία, σταδιοδρομία, Συστημική Θεωρία Σταδιοδρομίας, Θεματική Ανάλυση, επιρροή, επαγγελματική ανάπτυξη*

Abstract

This study explores the subjective perceptions of homeless and ex homeless adults with regards to the systemic factors that affected/affect their career. More specifically, this research examines the content influences (intrapersonal variables), contextual influences (social and environmental-societal influences) and process influences (recursiveness, change over time and chance). The Systems Theory Framework of career development is the basis of this study. Moreover, concepts related to homelessness are also examined.

In the research participated 16 homeless or ex homeless adults providing semi-structured interview. Based on the Systems Theory Framework of career development, the empirical data were analyzed based on Thematic Analysis, a method which is appropriate when the research is framed by a particular theory.

Results reveal that the career of homeless and ex homeless people is affected by content and process influences, as well as contextualual variables. While intrapersonal variables affect decision making over time, social variables such as family affect the career of the individuals in early stages. Additionally, homelessness (contextual variable) determines the career of all participants in of this research and has a major influence on future goals in terms of education, training or employability.

Key words: *homelessness, Systems Theory Framework, Thematic Analysis, influence, career development*

Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα αναπτύσσεται γύρω από το κεντρικό ερώτημα σχετικά με τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τη σταδιοδρομία και την επαγγελματική ανάπτυξη της πληθυσμιακής ομάδας των αστέγων. Η συγκεκριμένη μελέτη αναπτύσσεται με βάση δύο κύριους πυλώνες θεωρίας. Πρώτον, τη Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία και την επαγγελματική ανάπτυξη, και δεύτερον, την πληθυσμιακή ομάδα των αστέγων. Αφορμή για την έρευνα αποτέλεσε η πληθυσμιακή ομάδα αστέγων, οι ιδιαίτερες ανάγκες σε σχέση με τη συμβουλευτική σταδιοδρομίας που έχουν, και τα πολλά εμπόδια τα οποία πρέπει να υπερβούν ώστε να καταφέρουν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας.

Η έννοια της αστεγίας συχνά ταυτίζεται με την φτώχεια. Επίσης, είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον κοινωνικό αποκλεισμό, τον στιγματισμό και την περιθωριοποίηση. Οι άστεγοι έχουν να υπερβούν το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδό τους, το στίγμα, τις δυσκολίες σε σχέση με την πρόσβαση στην πληροφόρηση και αντικειμενικά προβλήματα της καθημερινότητας όπως είναι η προσωρινή και επισφαλής στέγαση. Βιώνοντας ακραία αρνητικά συναισθήματα, καλούνται να ξεπεράσουν τα παραπάνω εμπόδια σε μία προσπάθεια να καταστούν επαγγελματικά και στεγαστικά έτοιμοι. Τα παραπάνω αποτελούν μία ισχυρή πρόκληση για περαιτέρω έρευνα.

Επιπλέον, μέχρι στιγμής δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη έρευνα η οποία να εστιάζει στη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα και να αξιοποιεί το θεωρητικό πλαίσιο και έννοιες οι οποίες εντάσσονται στο πεδίο της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας και της απασχολησιμότητας. Ως προς τη Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία, έχουν γίνει προσπάθειες αξιοποίησής της και εφαρμογής της σε εμπειρικές έρευνες σε διάφορες άλλες ευάλωτες κοινωνικά ομάδες (π.χ. πρώην χρήστες, ορφανά παιδιά στη

Νότιο Αφρική, ηλικιωμένες γυναίκες κ.ά.). Ωστόσο, δεν υπάρχει εμπειρική έρευνα η οποία να αναπτύσσεται γύρω από την ομάδα των αστέγων.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιχειρείται η διερεύνηση των συστημικών παραγόντων (θετικών ή/και αρνητικών) που επηρέασαν ή επηρεάζουν τη σταδιοδρομία των αστέγων στην πάροδο του χρόνου. Για τη διευρεύνηση αυτή αξιοποιείται η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία και το πλαίσιο το οποίο αυτή παρέχει. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρείται ο προσδιορισμός των ιδιαίτερων στοιχείων που συνδέονται με την πληθυσμιακή ομάδα των αστέγων. Επίσης, διερευνάται σε βάθος ο ρόλος της αστεγίας ως παράγοντας επιρροής ως προς το περιεχόμενο και το πλαίσιο.

Η εργασία απαρτίζεται από δύο τμήματα. Στο πρώτο τμήμα επιχειρείται η θεωρητική πλαισίωση του θέματος. Πιο συγκεκριμένα, στο Κεφάλαιο 1 προσδιορίζεται η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία. Παρουσιάζονται οι καταβολές της που αποτέλεσαν και αφορμή για τη δημιουργία της, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της (έννοια και ρόλος της επιρροής, η σχέση συμβούλου/συμβουλευόμενου), η αφηγηματική προσέγγιση κ.ά. Το πρώτο κεφάλαιο ολοκληρώνεται με επισκόπηση των ερευνών οι οποίες αξιοποιούν το συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Σκοπός της παρούσας διερεύνησης είναι η κατανόηση σε βάθος του θεωρητικού πλαισίου καθώς αποτελεί αφενός τη βάση της έρευνας και αφετέρου τη βάση για το ερωτηματολόγιο διεξαγωγής της έρευνας και ανάλυσης του ποιοτικού υλικού.

Στο επόμενο κεφάλαιο προσεγγίζονται έννοιες συναφείς με την αστεγία. Εκτός από την αποσαφήνιση βασικών όρων, επιχειρείται η σκιαγράφηση του προφίλ του Έλληνα άστεγου, η αναζήτηση αιτιών αστεγίας, ο εντοπισμός των εμποδίων σε σχέση με την κοινωνική και επαγγελματική επανένταξή τους. Για την κατάταξη των

συμμετεχόντων της έρευνας αξιοποιήθηκε η Ευρωπαϊκή Τυπολογία ETHOS όπως προσδιορίζεται από τη FEANTSA.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει την εμπειρική έρευνα. Στο Κεφάλαιο 3 παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, ο σκοπός της έρευνας τα ερευνητικά ερωτήματα και το ερευνητικό εργαλείο. Έπειτα αναφέρεται η μέθοδος δειγματοληψίας που ακολουθήθηκε και λεπτομέρειες σχετικά με τη διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας. Έπειτα, ακολουθούν στο Κεφάλαιο 4 τα αποτελέσματα κατηγοριοποιημένα σε τέσσερις θεματικές κατηγορίες. Στο Κεφάλαιο 5 προχωράμε σε ερμηνεία των αποτελεσμάτων και συσχέτισή τους με αποτελέσματα από συναφείς έρευνες διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας. Τέλος, διατυπώνουμε συμπεράσματα και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα. Στο Παράρτημα περιλαμβάνεται ο Οδηγός Συνέντευξης και οι Πίνακες των αποτελεσμάτων όπως αυτά προκύπτουν από τη Θεματική Ανάλυση.

Α΄ Μέρος: Θεωρητική πλαισίωση

1. Η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία

1.1. Οι καταβολές της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία

Το συστημικό μοντέλο σταδιοδρομίας διαμορφώθηκε τη δεκαετία 1990 από τις Mary McMahon και Wendy Patton ως απάντηση στην αμφισβήτηση των υφιστάμενων θεωριών σχετικά με τη Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού. Στόχος τους ήταν η δημιουργία ενός «μετα-θεωρητικού πλαισίου το οποίο θα μπορούσε να αναγνωρίσει τη συνεισφορά όλων των θεωριών σταδιοδρομίας και να ενισχύσει τη σύγκλιση της θεωρίας, και της θεωρίας με την πρακτική» (McMahon, et al., 2013). Βάση του Συστημικού Μοντέλου Σταδιοδρομίας αποτελεί η πρόταση της McMahon (1992) για το μοντέλο πλαισίου (contextual model) σχετικά με τη λήψη απόφασης εφήβων. Σε αυτό το εμβρυικό στάδιο της θεωρίας, η McMahon (1992) παρουσιάζει με τη βοήθεια δια-συνδεδεμένων κύκλων το άτομο ως φορέα λήψης αποφάσεων ο οποίος έχει ένα «εύρος προσωπικών χαρακτηριστικών τα οποία είναι ή δεν είναι κατάλληλα για συγκεκριμένη σταδιοδρομία» (σ. 14) σε συνάρτηση με εξωτερικούς παράγοντες πλαισίου οι οποίοι μπορούν να λειτουργήσουν ως πηγές επιρροών όπως η οικογένεια, οι συνομήλικοι, το σχολείο. Σε αυτή την πρωτόλεια μορφή της θεωρίας, η McMahon αναγνωρίζει ως παράγοντες επιρροής το κοινωνικό και περιβαλλοντικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσονται οι έφηβοι, λαμβάνοντας επίσης υπόψη ότι οι παραπάνω επιρροές έχουν δυναμικό χαρακτήρα (Patton & McMahon, 2015) και ότι η λήψη απόφασης ολοκληρώνεται «εντός χρόνου και πλαισίου» (σ. 15).

Η πρόκληση των Savickas και Lent (1994) σχετικά με τη δυνατότητα σύγκλισης των πέντε περισσότερο διαδεδομένων θεωριών σταδιοδρομίας αποτέλεσε έναυσμα για τις Patton και McMahon (2006a) σε σχέση με τη δημιουργία του δικού τους μοντέλου. Ο Savickas (1994) υπογραμμίζει την έλλειψη της νευραλγικής σχέσης μεταξύ θεωρίας

και πρακτικής ως σχέση «αμοιβαίου σχηματισμού» (σ. 239), εντοπίζοντας επίσης την ύπαρξη θεωριών για την ανάπτυξη της σταδιοδρομίας (career development), αλλά όχι θεωρίες σχετικές με τη συμβουλευτική σταδιοδρομίας (career counseling). Η Συστημική Θεωρία Σταδιοδρομίας (εφεξής ΣΘΣ) συμπληρώνει ακριβώς αυτό το κενό: πρόκειται για μία ολοκληρωμένη θεωρία συμβουλευτικής σταδιοδρομίας, ένα ολοκληρωμένο θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο ενσωματώνει πρακτικές θεωρήσεις, γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ έρευνας και πρακτικής (McMahon, et al., 2008· McMahon, et al., 2015).

Επιπλέον στόχος των Patton και McMahon αποτέλεσαν ζητήματα περιεχομένου τα οποία τέθηκαν από τους Collin και Young (1986). Σύμφωνα με τους τελευταίους, πρόκειται για ηθική και πρακτική αναγκαιότητα «η θεωρία η οποία ενημερώνει πολιτικές και πρακτική να είναι συνεκτική, επαρκής, συναφής και εφαρμόσιμη» (σ. 837), απαιτήσεις οι οποίες δεν εντοπίζονταν στις μέχρι τότε θεωρίες σταδιοδρομίας. Εντός του πλαισίου επανεξέτασης των θεωριών σταδιοδρομίας εντοπίζουν πέντε κύρια τρωτά σημεία ξεκινώντας με την έλλειψη αποσαφήνισης των βασικών σημείων της θεωρίας, αναφέροντας περιορισμούς προερχόμενους από το σχεδιασμό της έρευνας, υπογραμμίζοντας την εστίαση των υφιστάμενων θεωριών στο άτομο και τους ενδο-ατομικούς παράγοντες παρά σε παράγοντες πλαισίου, την εστίασή τους στην αντικειμενική παρά στην υποκειμενική σταδιοδρομία αγνοώντας θεωρήσεις και αξίες των ατόμων σε σχέση με την εργασία και τη σταδιοδρομία στο σύνολο της ζωής τους, και τέλος, εντοπίζοντας προσκόλληση των θεωριών σταδιοδρομίας στην «ορθόδοξη φιλοσοφία των κοινωνικών επιστημών» (σ. 842).

Σε αντιδιαστολή, προτείνουν τρεις κατευθυντήριες γραμμές για τις νέες προσεγγίσεις: την εστίαση στα συστήματα (ecological/systems) και στην

αλληλεπίδραση μεταξύ του ατόμου και του περιβάλλοντος, στην υιοθέτηση της βιογραφικής προσέγγισης και την ερμηνευτική/φαινομενολογική προσέγγιση σε θέματα σχετικά με την κατασκευή νοήματος. Σε αυτό το πλαίσιο αμφισβήτησης, επαναπροσδιορισμού και επανεξέτασης των θεωριών για τη σταδιοδρομία οι Patton και McMahon παρουσιάζουν «την πρώτη προσπάθεια» (Patton &McMahon, 2015, σ. 143) κατασκευής ενός μετα-θεωρητικού πλαισίου της ανάπτυξης σταδιοδρομίας βασισμένο στη συστημική θεωρία.

Οι Colling και Young (1986) αναφέρονται σε περιορισμούς προϋπαρχουσών θεωριών σταδιοδρομίας και της εφαρμογής τους καθώς στο δείγμα συμμετεχόντων συμπεριλαμβάνονται κυρίως άνδρες οι οποίοι εντάσσονται στη μεσαία τάξη. Η Συστημική Θεωρία σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε στοχεύοντας και σε πληθυσμό εκτός του Δυτικού κόσμου (Patton & McMahon, 2006a). Επιπλέον, το μετα-θεωρητικό αυτό πλαίσιο εστιάζει στην ύπαρξη περισσοτέρων του ενός συστημάτων πέραν δηλαδή του ενδο-ατομικού συστήματος, απαντώντας στην παρατήρησή τους για την επικέντρωση των παλαιότερων θεωριών σταδιοδρομίας σε αυτά κυρίως τα χαρακτηριστικά. Εκτός από τα ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά του συμβουλευόμενου, αντιλαμβάνεται τους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες ως σημαντικούς παράγοντες επιρροής. Τέλος, στην πρότασή τους για την αξιοποίηση της ερμηνευτικής μεθόδου σε σχέση με την κατασκευή του νοήματος, οι Patton και McMahon υποστηρίζουν τη θεωρία τους μέσω της ανάπτυξης κονστρουκτιβιστικών προσεγγίσεων στη συμβουλευτική σταδιοδρομίας και σε ανακλαστικές διαδικασίες αξιολόγησης της σταδιοδρομίας (Patton & McMahon, 2006a, σ. 153).

1.2. Η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία

Ήδη αναφέρθηκε ότι η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία έχει τις καταβολές της τόσο στη θεωρία, όσο και στην πρακτική. Αναπτύχθηκε αφενός ως απάντηση στις επιταγές των Savickas και Lent (1994) σχετικά με τη σύγκλιση και την ενσωμάτωση στοιχείων των σημαντικότερων θεωριών σε μία, καθώς και ως απάντηση στις «ανησυχίες των επαγγελματιών της πράξης (practitioners) σχετικά με την ανάπτυξη στρατηγικών από υπάρχουσες θεωρίες της ανάπτυξης σταδιοδρομίας» (Patton, & McMahon, 2017, σ. 51). Το θεωρητικό πλαίσιο της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία έχει παρουσιαστεί αναλυτικά από αυτές που τη διαμόρφωσαν σε πληθώρα άρθρων και βιβλίων τους (Arthur & McMahon, 2005· Patton & McMahon, 2006a· Patton & McMahon, 2015· Patton & McMahon, 2017) ως ένα πλαίσιο επιρροών και απεικονίσεων του περιεχομένου και της διαδικασίας της ανάπτυξης σταδιοδρομίας. Πρόκειται για έναν χάρτη ο οποίος μπορεί να καθοδηγήσει τη συμβουλευτική σταδιοδρομίας και τη «συγκατασκευή ιστοριών σταδιοδρομίας» (McMahon, Patton & Watson, 2004, σ. 14).

Σημαντική θέση στη Συστημική Θεωρία κατέχει ο όρος επιρροή (influence) ο οποίος έχει επιλεγεί και χρησιμοποιείται σκοπίμως καθώς αποτελεί όρο δυναμικό και ικανό να αντανακλά τα δομικά συστατικά τόσο του περιεχομένου, όσο και της διαδικασίας, όροι οι οποίοι αποτελούν κεντρικά σημεία της ΣΘΣ (Arthur & McMahon, 2005· McMahon, et al., 2013· Patton & McMahon, 2006a· Patton & McMahon, 2015). Η έννοια της επιρροής στη Συστημική Θεωρία εισάγεται και αξιοποιείται «χωρίς να παραπέμπει ούτε σε θετικές ούτε σε αρνητικές υποδηλώσεις. Αντιθέτως, επιτρέπει στον συμβουλευόμενο «να αποδώσει προσωπικό νόημα στις επιρροές […] να αναπτύξει το προσωπικό του νόημα γύρω από μία κουλτούρα σε σχέση με τα δικά του συστήματα επιρροών» (Arthur & McMahon, 2005, σ. 212). Οι επιρροές περιεχομένου

συμπεριλαμβάνουν α) ενδο-ατομικές μεταβλητές όπως είναι η προσωπικότητα, η ηλικία, το φύλο, οι ικανότητες, β) μεταβλητές πλαισίου όπως είναι οι κοινωνικές επιρροές όπως είναι η οικογένεια και γ) μεταβλητές περιβάλλοντος όπως περιβαλλοντικές μεταβλητές όπως είναι η γεωγραφική τοποθεσία. (McMahon, et al., 2004· McMahon et al., 2013).

Οι μεταβλητές αυτές απεικονίζονται στον χάρτη της Συστημικής Θεωρίας με τη βοήθεια δύο κύκλων, ο ένας εντός του άλλου. Στο κέντρο βρίσκονται οι μεταβλητές περιεχομένου (content influences), τα ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά του ατόμου, και γύρω του οι μεταβλητές πλαισίου (context variables), οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιρροές. Ο χάρτης της ΣΘΣ ολοκληρώνεται με τις επιρροές διαδικασίας (process influences). Πρόκειται για τις έννοιες της αναδρομικότητας (recursiveness), την αλλαγή στην πάροδο του χρόνου (change over time) και την τύχη/ευκαιρία (chance) οι οποίες αντανακλούν το δυναμικό χαρακτήρα της επιρροής και της ανάπτυξης της σταδιοδρομίας (McMahon, et al. 2013).

Σε πρώτο επίπεδο, η διαδικασία των επιρροών αφορά την αναδρομική αλληλεπίδραση (recursive interaction) των μεταβλητών περιεχομένου, όπως και την αναδρομική αλληλεπίδραση μεταξύ των μεταβλητών πλαισίου και περιεχομένου. Σε δεύτερο επίπεδο, εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο η παραπάνω διαδικασία αναδρομικών επιρροών συνεισφέρει «στη μικρο-διαδικασία λήψης απόφασης σταδιοδρομίας και στη μακρο-διαδικασία της αλλαγής στο χρόνο» (McMahon, et al., 2004, σ. 14). Η τρίτη διαδικασία επιρροών η οποία συμπεριλαμβάνεται στο χάρτη είναι η ευκαιρία ή το τυχαίο (chance). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το περιεχόμενο και η διαδικασία επιρροών τοποθετούνται εντός του πλαισίου του χρόνου, ώστε να συνδέσουμε το παρελθόν, το παρόν και τις μελλοντικές θεωρήσεις της ανάπτυξης

σταδιοδρομίας των συμβουλευόμενων (Arthur & McMahon, 2005· McMahon, et al., 2004).

Την καρδιά του χάρτη της ΣΘΣ καταλαμβάνει το άτομο, το οποίο αποτυπώνεται ως ένα ξεκάθαρο σύστημα από μόνο του. Το ατομικό σύστημα αποτελείται από πολλά υποσυστήματα ενδο-ατομικών επιρροών. Αρκετές από τις μεταβλητές επιρροών οι οποίες συμπεριλαμβάνονται σε αυτό το πρώτο επίπεδο, όπως η αυτο-αντίληψη, τα ενδιαφέροντα, η προσωπικότητα, έχουν λάβει την απαραίτητη προσοχή από θεωρίες σταδιοδρομίας πριν από τη ΣΘΣ. Η έννοια της αυτοαντίληψης αποτελεί κεντρικό σημείο της θεωρίας του Super για την επαγγελματική ανάπτυξη και τη λήψη επαγγελματικής επιλογής. Ο Super (1980) αναφερόμενος στην αυτοαντίληψη εφήβων και στην ανάληψη προ-επαγγελματικών ρόλων υπογραμμίζει ότι όσο πιο επαρκώς αυτοί αναληφθούν και πραγματωθούν, τόσο πιο πιθανή είναι η επιτυχία και η ικανοποίηση στις επαγγελματικές επιλογές (σ. 286). Αντίστοιχα, η σημασία της προσωπικότητας καταλαμβάνει σημαντική θέση στη θεωρία του Holland (1997) η οποία βασίζεται στην υπόθεση ότι η επαγγελματική επιλογή είναι μία έκφραση της προσωπικότητας καθώς το σωστό συνταίριασμα μεταξύ προσωπικότητας και εργασιακού περιβάλλοντος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε σχέση με την εργασιακή ικανοποίηση του ατόμου.

Στην Κοινωνικο-Γνωστική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία σημαντική θέση έχουν τα ενδιαφέροντα και η διαδικασία σχηματισμού τους, καθώς αυτά οδηγούν σε επαγγελματικούς στόχους. Οι Lent, Brown και Hackett (1994) αντιλαμβάνονται τα επαγγελματικά ενδιαφέροντα ως «σχήματα επιθυμιών, αντιπαθειών και αδιαφορίας ως προς τις δραστηριότητες που σχετίζονται με τη σταδιοδρομία και τα επαγγέλματα» (σ. 88). Επεκτείνοντας το μοντέλο του Bandura (1986) σε σχέση με τον τρόπο ανάπτυξης

των ενδιαφερόντων στη διάρκεια του χρόνου, εντοπίζουν «αναδυόμενα ενδιαφέροντα που οδηγούν σε προθέσεις ή στόχους για περαιτέρω έκθεση σε δραστηριότητα» (σ. 89). Ωστόσο, στη Συστημική Θεωρία της Σταδιοδρομίας εμπεριέχονται και άλλα υποσυστήματα/ατομικές μεταβλητές επιρροών όπως ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η αναπηρία. Η ΣΘΣ καθιστά σαφείς τέτοιου είδους επιρροές και «επιτρέπει στο συμβουλευόμενο να αναγνωρίσει τις επιρροές και τον ενθαρρύνει να κατασκευάσει τη δική του ιστορία με στόχο να εκφράσει την προσωπική του κουλτούρα (personal culture)» (Arthur & McMahon, 2005, σ. 212).

Το ατομικό σύστημα, η καρδιά της ΣΘΣ, δεν είναι απομονωμένο. Αντιθέτως, το άτομο με τα ενδο-ατομικά του χαρακτηριστικά αποτελεί ταυτόχρονα υποσύστημα άλλων συστημάτων. Πρόκειται για το κοινωνικό και το περιβαλλοντικό σύστημα τα οποία στον χάρτη της ΣΘΣ απεικονίζονται μαζί, στον ίδιο δακτύλιο, σε άμεση επαφή με το άτομο. Ωστόσο, οι κοινωνικές επιρροές αναπαρίστανται με μικρούς ξεχωριστούς κύκλους, οι οποίοι εφάπτονται στο ατομικό σύστημα (**Σχήμα 1**). Η ΣΘΣ αναγνωρίζει οκτώ κοινωνικές μεταβλητές, χωρίς ωστόσο να περιορίζεται σε αυτές: τους συνομήλικους, την οικογένεια, τα μέσα, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τον χώρο εργασίας, ομάδες κοινότητας (community groups). Το κοινωνικό σύστημα αναφέρεται στα συστήματα άλλων ανθρώπων, οι οποίοι αλληλεπιδρούν με τον συμβουλευόμενο. Πρόκειται για το μικροσύστημα, σύμφωνα με τον Bronfenbrenner (1977), το οποίο περιλαμβάνει το άτομο το οποίο αναπτύσσεται διαρκώς και διαμορφώνει περίπλοκες σχέσεις εντός του περιβάλλοντος (το σχολείο, το σπίτι, το εργασιακό περιβάλλον) στο οποίο δραστηριοποιείται.

Οι περιβαλλοντικές μεταβλητές αποτυπώνονται στον ίδιο δακτύλιο με τις κοινωνικές, και μάλιστα ενδιάμεσα σε αυτές. Ωστόσο, δεν εφάπτονται ποτέ με το

ατομικό σύστημα, συνεπώς συνδέονται έμμεσα με το άτομο. Στη θεωρία του Bronfenbrenner (1977) οι επιρροές οι οποίες προέρχονται από το περιβάλλον και την κοινωνία αποτελούν το εξωσύστημα (exosystem), οι κοινωνικές δηλαδή δομές, τυπικές ή μη, «οι οποίες δε συμπεριλαμβάνουν το αναπτυσσόμενο άτομο αλλά προσκρούουν ή συμπεριλαμβάνουν το άμεσο πλαίσιο στο οποίο το πρόσωπο βρίσκεται και επηρεάζει, οριοθετεί ή ακόμα καθορίζει τι πρόκειται να συμβεί» (σ. 515). Πρόκειται για την αγορά εργασίας συνολικά και όχι για τον χώρο εργασίας στον οποίο εργάζεται το άτομο, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, πολιτικές αποφάσεις, τη γεωγραφική τοποθεσία, τις ιστορικές τάσεις.

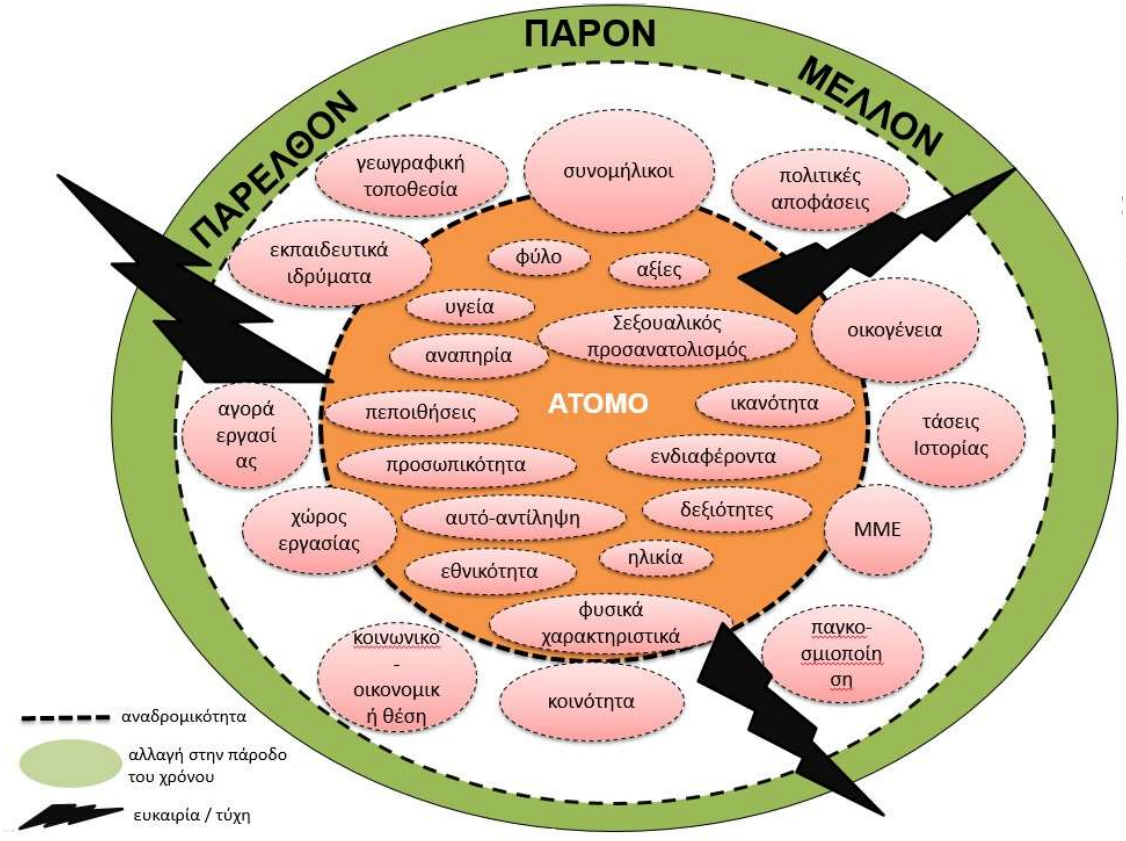

Σχήμα 1: Χάρτης Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία

(Πηγή: McMahon et al., 2013b)

1.2.1. Αφηγηματική Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας

Η αφηγηματική προσέγγιση στη συμβουλευτική σταδιοδρομίας, αποτελεί την επικρατέστερη απόδοση της κονστρουκτιβιστικής θεωρίας εφαρμοσμένη στο πλαίσιο της Συμβουλευτικής Σταδιοδρομίας. Ο όρος κονστρουκτιβισμός είναι πρόσφατος για τον κλάδο της ψυχολογίας (Mahoney, 2002), της ψυχολογίας απασχόλησης (Patton & McMahon, 2017) και της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού (McIlveen & Patton, 2007· McMahon & Watson, 2012). Ο Mahoney (2002) σημειώνει ότι παρόλο που η χρήση του «μπορεί να ανιχνευτεί στη γραπτή και προφορική ιστορία […] ως όρος διαμορφώνεται δημιουργώντας το δικό του μονοπάτι στο λεξιλόγιο της ψυχολογίας» (σ. 799). Παρά τις θεωρητικές παραλλαγές και τις ερμηνευτικές διαφορές (Young & Collin, 2000) ο κονστρουκτιβισμός εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο το άτομο ενεργητικά νοηματοδοτεί τον εαυτό. Ο Mahoney (2002) επισημαίνει την αναδρομική φύση της ανθρώπινης δραστηριότητας και το γεγονός ότι οι δεξιότητες αυτοοργάνωσης και δημιουργίας νοήματος που κατέχει το άτομο, επηρεάζονται έντονα από κοινωνικές και συμβολικές διαδικασίες όπως τα συστήματα της γλώσσας και των συμβόλων.

Σε αντιδιαστολή με περισσότερο παραδοσιακές προσεγγίσεις όπως αυτή του Parsons (1909) και του Holland (1997) οι οποίες εστιάζουν στα χαρακτηριστικά του ατόμου και στο πώς αυτά συνταιριάζουν με το επάγγελμα και το περιβάλλον, η αφηγηματική συμβουλευτική σταδιοδρομίας επικεντρώνεται στο νόημα και στην υποκειμενικότητα. Στόχος είναι η διευκόλυνση της αυτο-αντανάκλασης, της ανάπτυξης της αυτοαντίληψης και της ενίσχυσης της αυτο-κατανόησης οι οποίες, ωστόσο, είναι υποκειμενικές και ως προς το πλαίσιο αληθείς (McIlveen & Patton, 2007). Στην αφηγηματική προσέγγιση συμβουλευτικής, σημείο εκκίνησης αποτελεί η

ίδια η αφήγηση του συμβουλευόμενου, η οποία χρησιμοποιείται με στόχο τη δημιουργία «ενός υποκειμενικού κατασκευάσματος του νοήματος που θέτει τον εαυτό ως τον κύριο χαρακτήρα στην ιστορία αποσαφήνισης καριέρας» (Cochran, 1997, σ. 55). Η ΣΘΣ μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ποιοτικό εργαλείο αξιολόγησης καθώς οι συμμετέχοντες ενθαρρύνονται να ανακαλύψουν τις επιρροές των διαφορετικών συστημάτων και μεταβλητών τους, σε διαφορετικά στάδια της ζωής τους (Patton & McMahon, 2006b).

Η προσωπική αφήγηση είναι μία συνεχώς εξελισσόμενη ιστορία την οποία το πρόσωπο χρησιμοποιεί ώστε να περιγράψει τη ζωή του και να νοηματοδοτήσει τις εμπειρίες του (Baumeister & Newman, 1994). Λαμβάνοντας υπόψη ότι για την κονστρουκτιβιστική προσέγγιση «δεν υπάρχει απόλυτη αλήθεια» (Sangganjanavanich & Milkavich, 2008, σ. 3) η αφηγηματική προσέγγιση εστιάζει στο πρόσωπο/συμβουλευόμενο και στον κοινωνικό του περίγυρο: «στη γλώσσα, στις ιστορίες, στην προσωπική αλήθεια και στο κοινωνικό πλαίσιο» (Freedman & Combs, 1996). Δεδομένου ότι η ΣΘΣ επιζητά αρχικά να εντοπίσει και έπειτα να νοηματοδοτήσει τα διάφορα συστήματα επιρροών του ατόμου/συμβουλευόμενου, η αφηγηματική προσέγγιση βρίσκει πεδίο εφαρμογής.

Σημείο-κλειδί για τη ΣΘΣ σε σχέση με την αφηγηματική προσέγγιση αποτελεί η ιστορία (story). Ο ρόλος της ιστορίας σταδιοδρομίας είναι πολύ σημαντικός καθώς μπορεί να «βοηθήσει το άτομο να αποσαφηνίσει ποιος/ποια είναι και πώς πρέπει να δράσει» (Meijers & Lengelle, 2012, σ. 157)· «δημιουργεί και παράγει νοήμα και κατεύθυνση (Wijers & Meijers, 1996, σ. 187)· «τα άτομα κατασκευάζουν το δικό τους νόημα σχετικά με τις εμπειρίες και τη δική τους πραγματικότητα» (Patton & McMahon, 2006a, σ. 222). Η ιστορία είναι θεμελιώδους σημασίας για τη ΣΘΣ (McMahon, et al.,

2012· McMahon et al., 2015) ενώ η διήγηση της ιστορίας σταδιοδρομίας του συμβουλευόμενου αποτελεί υποσύνολο της αφηγηματικής προσέγγισης. Οι McMahon et al., (2015) αναφερόμενες στη διήγηση ιστοριών σταδιοδρομίας από τους συμβουλευόμενους, εντοπίζουν τα πέντε σημεία τα οποία αποτελούν τους συνδετικούς κρίκους μεταξύ των εμπειριών παρελθόντος και παρόντος, και των μελλοντικών φιλοδοξιών αναφέροντας ότι:

> Η προσέγγιση διήγησης ιστορίας (story telling approach) ενθαρρύνει τα άτομα να συμμετέχουν στην αντανακλαστική διαδικασία (αντανάκλαση) κατά τη διάρκεια της οποίας αφηγούνται τις ιστορίες τους σε σχέση με τα συστήματα επιρροών εντός των οποίων ζουν (συνεκτικότητα / connectedness), ξεκινούν να καταλαβαίνουν πώς αναγνωρίζουν επιρροές οι οποίες είχαν αντίκτυπο στις ιστορίες τους (νοηματοδότηση), αναγνωρίζουν τα καταφανή θέματα και τα σχήματα εντός και πέραν των ιστοριών (μάθηση), και, ως αποτέλεσμα, διαδραματίζουν έναν πιο ενεργό ρόλο στην κατασκευή των ταυτοτήτων τους στο μέλλον και των ιστοριών σταδιοδρομίας (αυτενέργεια/agency). (σ. 151)

Η αντανάκλαση, η νοηματοδότηση, η συνεκτικότητα, η μάθηση και η αυτενέργεια ή εμπρόθετη δράση (agency) αποτελούν τα κύρια κατασκευάσματα της προσέγγισης της διήγησης ιστορίας στη συμβουλευτική σταδιοδρομίας (Abkhezr, et al., 2018· McMahon et. al, 2012). Ως αυτενέργεια μπορεί να χαρακτηριστεί η ικανότητα των ατόμων «να ενεργούν για τον εαυτό τους και να μιλούν για λογαριασμό τους» (Monk, et al., 1997, σ. 301). Οι McMahon et al. (2012) υπογραμμίζουν τη σημασία των

σημείων-κλειδιών όπως είναι «οι δηλώσεις «Εγώ», η πρόθεση και η δέσμευση και, πιο σημαντικό, η δράση» (σ. 135).

Η κατασκευή της ιστορίας αποτελεί το μέσο έκφρασης της αφηγηματικής προσέγγισης στη ΣΘΣ η οποία καλεί τον συμβουλευόμενο αρχικά να αποδομήσει και έπειτα να συνδέσει τις διάφορες πτυχές της «εσωτερικής και εξελισσόμενης ιστορίας ζωής του» (Abkhezr et al., 2018, σ. 2). Σε αυτή τη διαδικασία η γλώσσα λειτουργεί ως το μέσο το οποίο οδηγεί στην κατασκευή νοήματος σε σχέση με τη σταδιοδρομία του συμβουλευόμενου (Patton & McMahon, 2006b). Η επιτυχής σύνθεση των κομματιών του αυτοβιογραφικού παζλ σταδιοδρομίας του συμβουλευόμενου στην περίπτωση των ομαδικών συναντήσεων δεν αποτιμάται μόνο με όρους συνεκτικότητας. Αντιθέτως, η αφηγηματική προσέγγιση η οποία εφαρμόζεται σε ομαδικές συναντήσεις - κατά συνέπεια σε διαφορετικά πλαίσια - παρέχει στους συμβουλευόμενους την ευελιξία να κατασκευάσουν πολλές εναλλακτικές αυτο-αφηγήσεις οι οποίες επηρεάζονται από τους συμμετέχοντες στη συνεδρία και το διαφορετικό κάθε φορά πλαίσιο που θέτουν (Androutsopoulou, et al., 2004).

Ολοκληρώνοντας, επιστρέφουμε στη σχέση της αφηγηματικής προσέγγισης και την ιδιαίτερη προσέγγιση της διήγησης ιστοριών, κέντρο και μέσο της ΣΘΣ. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η διαδικασία της κατασκευής συνεκτικότητας, νοήματος, η αυτενέργεια αποτελούν κοινό τόπο για όλες τις αφηγηματικές προσεγγίσεις της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας. Ωστόσο, η έννοια της αντανάκλασης και της μάθησης ως κατασκευαστικών διαδικασιών ξεχωρίζει την προσέγγιση της «διήγησης ιστοριών» από άλλες αφηγηματικές προσεγγίσεις (McMahon et al., 2012, σ.131). Αφορμή αποτελεί ο Dewy (1933) ο οποίος υποστήριξε ότι στόχος της σκέψης είναι να «μετατρέψει μία κατάσταση στην οποία υπάρχει αφάνεια, αμφιβολία,

σύγκρουση, διατάραξη κατά μία έννοια, σε μία κατάσταση η οποία είναι διαυγής, συνεκτική, πάγια και εναρμονισμένη» (σ. 195). Συνεπώς, μέσω της αφηγηματικής προσέγγισης και της αξιοποίησης της ιστορίας ο σύμβουλος μπορεί να εντοπίσει τα στοιχεία-κλειδιά της αντανάκλασης συμπεριλαμβανομένων «του μετασχηματισμού (transformation), ένα διαφορετικό τελικό σημείο, το ίδιο τελικό σημείο κατανοητό με διαφορετικό τρόπο, αντίληψη μίας ιδέας/έννοιας από διαφορετικές οπτικές, και η διαδικασία σκέψης» (McMahon et. al., 2012, σ. 133).

1.2.2. Σχέση συμβούλου και συμβουλευόμενου

Η διευκόλυνση της αφήγησης και της κατασκευής της δικής του ιστορίας προϋποθέτει τη συνεργασία μεταξύ συμβούλου και συμβουλευόμενου καθώς από κοινού ερμηνεύουν, ανακατασκευάζουν και επαναπροσανατολίζουν τη στάση του συμβουλευόμενου σε σχέση με τη δική του ιστορία (Patton & McMahon, 2006b). Επιστρέφοντας στην υποκειμενικότητα και στη θέση της στην αφηγηματική συμβουλευτική, εντοπίζουμε πλέον δύο υποκείμενα (τον σύμβουλο και τον συμβουλευόμενο) και τις δύο ξεχωρικές υποκειμενικές εκτιμήσεις τους σε σχέση με την ερμηνεία και κατανόηση της ιστορίας του συμβουλευόμενου (Vilhjálmsdóttir & Tulinius, 2009).

Η ΣΘΣ και η αφηγηματική προσέγγιση προσφέρουν τη δυνατότητα στον συμβουλευόμενο και τον σύμβουλο να συγκατασκευάσουν την ιστορία σύμφωνα με την ποιοτική μέθοδο αξιολόγησης που είναι «περισσότερο ευέλικτη και συνεργατική παρά καθοδηγούμενη από την αυθεντία» (McMahon, et al., 2004, σ. 14). Σε δεύτερο επίπεδο, η απεικόνιση του μοντέλου της ΣΘΣ (**Σχήμα 2**) μπορεί να επεκταθεί και να συμπεριλάβει τα συστήματα επιρροών του συμβούλου, με τα οποία θα παραμένει πάντοτε συνδεδεμένος. Αντίστοιχα διευρύνεται και η έννοια της συνεκτικότητας η

οποία είναι σημαντική κατά τη διάρκεια της αφήγησης σε σχέση με τα διάφορα συστήματα επιρροών του ατόμου. Πλέον, η συνεκτικότητα είναι ένα «πολυεπίπεδο κατασκεύασμα» το οποίο συμπεριλαμβάνει τις ενδοατομικές, τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιρροές του συμβούλου. Παράλληλα, οι συμβουλευόμενοι ενισχύονται σε σχέση με την αφήγηση ιστοριών οι οποίες «αναδρομικά συνδέονται με τα δικά τους συστήματα επιρροών και με τη σειρά τους, οι σύμβουλοι σταδιοδρομίας συνδέονται με τα συστήματα επιρροής των συμβουλευόμενων» (Patton & McMahon, 2017). Πρόκειται συνεπώς, για «αναδρομική αλληλεπίδραση μεταξύ του συμβούλου και του συμβουλευόμενου» (McMahon et al., 2012, σ. 130).

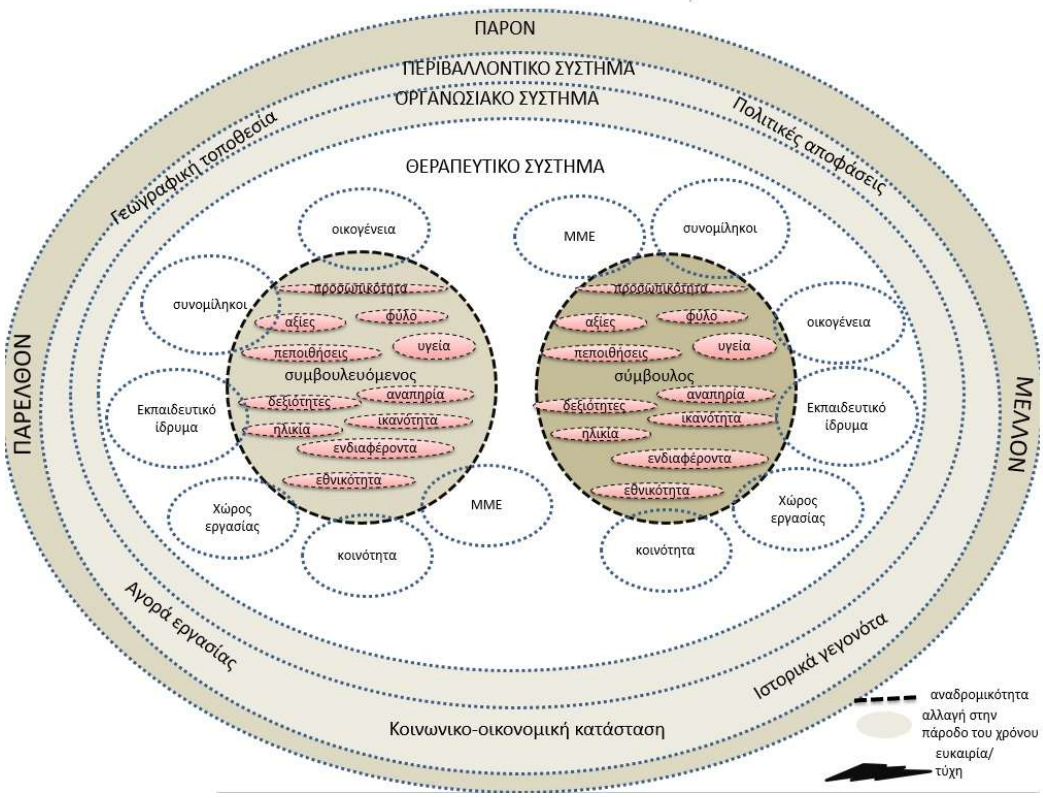

Σχήμα 2: Το Θεραπευτικό Σύστημα

(Πηγή: Patton & McMahon, 2017)

Η αλληλεπίδραση μεταξύ συμβούλου και συμβουλευόμενου, η μεταξύ τους σχέση, αποτελεί ένα σύστημα από μόνο του, με «τον σύμβουλο να γίνεται ένα στοιχείο του συστήματος επιρροών της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου, και το άτομο να γίνεται ένα στοιχείο του συστήματος επιρροών για τον σύμβουλο» (Patton & McMahon, 2006b, σ. 156). Πρόκειται για συνεργατική διαδικασία κατά τη διάρκεια της οποίας ο συμβουλευόμενος υποστηρίζεται ώστε να μπορέσει να κατασκευάσει τη δική του ιστορία σταδιοδρομίας, να νοηματοδοτήσει αποφάσεις και ενέργειες (McIlveen & Patton, 2007).

Επιστρέφοντας στον διευρυμένο χάρτη της ΣΘΣ (**Σχήμα 2**) ο οποίος απεικονίζει τη συστημική σχέση συμβούλου-συμβουλευόμενου, παρατηρούμε ότι η αναδρομικότητα σε σχέση με τις επιρροές μεταξύ τους αποτυπώνεται ξεκάθαρα. Τα όρια μεταξύ συμβούλου και συμβουλευόμενου «επιτρέπουν την ανάπτυξη της σχέσης και του διαλόγου [...] είναι, ωστόσο, αρκετά διαπερατά ώστε και οι δύο συμμετέχοντες να διατηρήσουν την ατομικότητά τους» (Patton & McMahon, 2006b, σ. 157). Ο σύμβουλος και ο συμβουλευόμενος συμμετέχουν σε ένα νέο κατασκεύασμα, τη μεταξύ τους θεραπευτική σχέση. Συνεπώς, η συνεργατική σχέση διευρύνεται και στόχος είναι η απόδοση νοήματος στην ιστορία σταδιοδρομίας του συμβουλευόμενου, όπως επισημαίνουν οι McIlveen και Patton (2007).

Ο ρόλος του συμβούλου είναι ενεργός, και οι επιρροές μεταξύ συμβούλου-συμβουλευόμενου μπορούν να έχουν αμφίδρομη πορεία. Εκτός από τον συμβουλευόμενο, ο σύμβουλος μπορεί επίσης να βρεθεί αντιμέτωπος με «επιρροές συναφείς με τη δική του ιστορία σταδιοδρομίας, με το δικό του σύστημα επιρροών σταδιοδρομίας» (Patton & McMahon, 2006b, σ. 157). Μέσω της αφηγηματικής προσέγγισης και της ενεργούς παρουσίας του συμβούλου η ΣΘΣ προσεγγίζει την

έννοια της υποκειμενικότητας, ενώ απομακρύνεται από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις όπως αυτές των Parsons (1909) και Holland (1997) οι οποίες βασίζονται στη «διαγνωστική αντικειμενικότητα, την αξιολόγηση και τη διαδικασία συμβουλευτικής» (McIlveen & Patton, 2007, σ. 229).

1.2.3. My System of Career Influences (MSCI) Adults

Η ΣΘΣ αποτέλεσε το κίνητρο για την ανάπτυξη ενός εργαλείου ποιοτικής αξιολόγησης της σταδιοδρομίας των ενηλίκων το οποίο τιτλοφορείται "My System of Career Influences", «Το Σύστημα των Δικών μου Επιρροών Σταδιοδρομίας» (εφεξής ΣΔΕΣ) (McMahon, et al., 2013a). Το ΣΔΕΣ δεν αποτελεί την πρώτη απόπειρα δημιουργίας εργαλείου ποιοτικής αξιολόγησης της σταδιοδρομίας. Παρόμοιες ενέργειες με τη μορφή καρτών (Parker, 2006), χρονοδιαγράμματα και χάρτη διάρκειας ζωής (lifespan) προϋπήρχαν και αποτέλεσαν σημείο αναφοράς για τους συγγραφείς του συγκεκριμένου ποιοτικού εργαλείου στόχος του είναι να θέσει τον συμβουλευόμενο σε ενεργό ρόλο συμμετέχοντα παρά παθητικού αποκρινόμενου (McMahon, et al., 2013b).

Το ΣΔΕΣ αναπτύχθηκε σε τρία στάδια, ξεκινώντας ως πιλοτικό εργαλείο σε μεταπτυχιακούς φοιτητές σε Αυστραλία και Νότια Αφρική, έπειτα ως εργαλείο που απευθύνεται σε εφήβους στη Νότιο Αφρική μέχρι την τελευταία έκδοση (McMahon, et al., 2013b). Το ΣΔΕΣ διαμορφώθηκε με στόχο την «καθοδηγούμενη αντανάκλαση» (McMahon, et al., 2004, σ. 15) του συμβουλευόμενου, έναν εκ των πέντε συνδετικών κρίκων και κύριων κατασκευασμάτων σε σχέση με τη διήγηση ιστορίας στη συμβουλευτική σταδιοδρομίας (βλ. Κεφάλαιο 1.2.1 της παρούσας εργασίας). Στόχος αποτελεί η αξιοποίηση των υποσυστημάτων περιεχομένου της ΣΘΣ και μέσω της καθοδηγούμενης διαδικασίας αντανάκλασης, να καταφέρει ο συμβουλευόμενος να κατασκευάσει το δικό του σύστημα επιρροών σταδιοδρομίας. Όπως η ΣΘΣ

κατασκευάστηκε βάσει μικρότερων υποσυστημάτων, οι συμβουλευόμενοι καλούνται να κατασκευάσουν το δικό τους ΣΔΕΣ υποσύστημα στο υποσύστημα.

Πίνακας 1: Σχέση μεταξύ της ΣΘΣ και του ΣΔΕΣ

ΣΘΣ	*ΣΔΕΣ*
Επιρροές Περιεχομένου	
Ατομικό Σύστημα	Σκέφτομαι ποιος είμαι εγώ
Κοινωνικό Σύστημα	Σκέφτομαι τους ανθρώπους γύρω μου
Περιβαλλοντικό Σύστημα	Σκέφτομαι την κοινωνία και το περιβάλλον
Παρελθόν, παρόν και μέλλον	Σκέφτομαι το παρελθόν, παρόν και μέλλον
Επιρροές Διαδικασίας	
Αναδρομικότητα, αλλαγή στην πάροδο του χρόνου, τύχη/ευκαιρία	Αναπαριστώντας το ΣΔΕΣ
	Το Σύστημα των Δικών μου Επιρροών Σταδιοδρομίας
	Αντανακλώντας στο Δικό μου Σύστημα Επιρροών Σταδιοδρομίας
	Το Πλάνο Δράσης μου

(Πηγή: McMahon et al., 2015)

Το συγκεκριμένο εργαλείο εφαρμόστηκε σε διάφορες ομάδες συμβουλευομένων, προερχόμενων από Αυστραλία, Νότια Αφρική, Σιγκαπούρη, Καναδά, τόσο στο πλαίσιο εκπαιδευτικών προγραμμάτων σχολείων, όσο και σε σχέση με τη συμβουλευτική σταδιοδρομίας (McMahon, et al., 2013b). Την επιτυχή εφαρμογή και την ευρεία χρήση του συγκεκριμένου εργαλείου σε πληθυσμό εφήβων, ακολούθησε η δημιουργία του αντίστοιχου μοντέλου ΣΔΕΣ με στόχο την εφαρμογή και αξιοποίησή του σε ενήλικες.

Μελετώντας το ΣΔΕΣ στο μακρο-επίπεδο μπορούμε να εντοπίσουμε επιρροές άλλων θεωριών. Όπως για παράδειγμα, τη θεωρία του Holland (1997) σχετικά με τη σημασία της προσωπικότητας ή τη θεωρία του Super (1980) σχετικά με την αλλαγή

στην πάροδο του χρόνου και τα στάδια ανάπτυξης της σταδιοδρομίας. Ωστόσο, σε μικρο-επίπεδο «οι επιρροές μπορούν να αναφέρονται στα ίδια τα άτομα» (McMahon, et al., 2013b, σ. 22). Ακριβώς εδώ εντοπίζεται η συμβολή του ΣΔΕΣ και της ΣΘΣ καθώς προσφέρει στον συμβουλευόμενο «την ευκαιρία να δημιουργήσει την ιστορία της δικής του σταδιοδρομίας εντοπίζοντας τις επιρροές σταδιοδρομίας και τις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ αυτών των επιρροών» (McMahon, et al., 2013b, σ. 23).

Οι McMahon, et al. (2013a) ενσωματώνουν σε αυτό το εργαλείο ποιοτικής αξιολόγησης της σταδιοδρομίας όλο το θεωρητικό υπόβαθρο της ΣΘΣ. Έχοντας ως κεντρικό σημείο της ΣΘΣ την αφηγηματική προσέγγιση και την πρακτική της ιστορίας εντοπίζουν καταρχάς την νέα κατεύθυνση προς την οποία στρέφεται η αξιολόγηση της σταδιοδρομίας: πρόκειται για την ποιοτική αξιολόγηση της σταδιοδρομίας, αυτήν που η Okocha (1998) περιγράφει ως «άτυπες μορφές αξιολόγησης» (σ. 151). Η αλληλεπίδραση η οποία εντοπίζεται από τον Savickas (1993) αποτελεί επίσης κεντρικό σημείο της ΣΘΣ τόσο σε σχέση με τις επιρροές του ατόμου, όσο και μεταξύ συμβούλου και συμβουλευόμενου και διευκολύνεται μέσω της ποιοτικής αξιολόγησης της σταδιοδρομίας (McMahon, et al., 2005).

Η πρόσφατη αξιολόγηση από τον Henfield (2013) εντοπίζει επίσης ως στόχο του ΣΔΕΣ τη μάθηση και τη σημαντική σχέση αλληλεπίδρασης συμβούλου - συμβουλευόμενου:

> Γενικά, ο στόχος του ΣΔΕΣ είναι να βοηθήσει τα άτομα να μάθουν περισσότερα σχετικά με τον εαυτό και τον τρόπου που πολλαπλοί παράγοντες – μερικές φορές εκτός του δικού τους ελέγχου – επηρεάζουν τις επιλογές σταδιοδρομίας τους. Επιπλέον, το εργαλείο

φαίνεται να έχει τη δυναμική να είναι αποτελεσματικό σε ποικίλους πληθυσμούς. (σ. 501-502).

Το συγκεκριμένο εργαλείο παρουσιάζεται συνοπτικά καθώς αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής της ΣΘΣ στην πράξη. Επιπλέον, αρκετές από τις μελέτες που έχουν διεξαχθεί στο πλαίσιο της Συστημικής Θεωρίας Σταδιοδρομίας το αξιοποιούν. (Πίνακας Α.1.). Το συγκεκριμένο εργαλείο παρουσιάστησε συνοπτικά καθώς αρκετές από τις έρευνες οι οποίες έχουν διεξαχθεί αξιοποιώντας τη ΣΘΣ παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 1.3.2. Πρακτικές Εφαρμογές της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία.

1.3. Επισκόπηση ερευνών για την εφαρμογή της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία

1.3.1. Συμβολή της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία στην πράξη

Μία από τις βασικές προκλήσεις στις οποίες απαντά η ΣΘΣ είναι η παρατήρηση του Osipow (1996) σύμφωνα με την οποία οι θεωρητικοί της Σταδιοδρομίας «εφαρμόζουν τη θεωρία στη συμβουλευτική μόνο μεταγενέστερα» (σ. 404). Αντιθέτως, οι Patton και McMahon μέσω της ΣΘΣ προσπάθησαν να αναπτύξουν ένα μετα-θεωρητικό πλαίσιο της επαγγελματικής ανάπτυξης συνδυάζοντας προϋπάρχουσες θεωρίες, «ένα χάρτη με στόχο την κατανόηση της προέλευσης της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας» (Patton & McMahon, 2006a) χωρίς ωστόσο να λησμονούν τη συνεισφορά της θεωρίας στην έρευνα, της θεωρίας στην πρακτική, της έρευνας στην πρακτική και αντιστρόφως (Patton & McMahon, 2017). Η ΣΘΣ, εστιάζοντας στα διάφορα συστήματα επιρροών του ατόμου/συμβουλευόμενου και θέτοντας στο κέντρο το ενδοατομικό σύστημα επιρροών, υπονοεί ότι το άτομο και οι εσωτερικές επιρροές του μπορούν να μεταφερθούν σε άλλα κοινωνικο-πολιτικά περιβάλλοντα. Συνεπώς, μπορεί να εφαρμοστεί σε συμβουλευόμενους προερχόμενους είτε από «ατομικιστικές είτε από κολλεκτιβιστικές κουλτούρες» (Arthur & McMahon, 2005, σ. 210).

Η ΣΘΣ έχει εφαρμοστεί πολλές φορές και σε διαφορετικά πλαίσια με αξιοσημείωτο γεγονός ότι αξιοποιείται σε συμβουλευόμενους προερχόμενους από πληθυσμιακές ομάδες «οι οποίες έχουν παραδοσιακά αγνοηθεί στη θεωρία ανάπτυξης της σταδιοδρομίας» (Arthur & McMahon, 2005, σ. 211). Λόγω της ευρείας εφαρμογής της θεωρίας σε πληθώρα διαφορετικών πληθυσμών, συμπεριλαμβανομένων και ευπαθών κοινωνικά ομάδων, η ΣΘΣ επιλέχθηκε ως βάση της παρούσας έρευνας. Πιο

συγκεκριμένα, η θεωρία εφαρμόστηκε αποτελεσματικά σε ομάδες γυναικών, σε άτομα με αναπηρία, σε πληθυσμούς κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένους διαφόρων ηλικιακών ομάδων (έφηβοι, ενήλικες, ανήλικα παιδιά).

1.3.2. Πρακτικές Εφαρμογές της Συστημικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία

Στο τμήμα που ακολουθεί γίνεται αναλυτική αναφορά σε παραδείγματα αντιπροσωπευτικών ερευνών οι οποίες αξιοποίησαν το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο προσφέρει η ΣΘΣ καθώς αρκετοί ερευνητές αξιοποίησαν το στόχο των Patton & McMahon (2017) για την ουσιαστική σύνδεση της θεωρίας με την πράξη και την εφαρμογή της πρώτης από επαγγελματίες του κλάδου, ανέπτυξαν και εφάρμοσαν πρακτικά εργαλεία. Ο McIlveen et al. (2003) ανέπτυξαν ημιδομημένη συνέντευξη βασισμένη στις αρχές της ΣΘΣ την οποία αξιοποίησαν σε προπτυχιακούς φοιτητές του University of Southern Queensland της Αυστραλίας σε συνδυασμό με ψυχομετρικά εργαλεία. Αυτή η πιλοτική έρευνα αποκάλυψε πλεονέκτημα της ΣΘΣ ως προς τον ψυχολογικό αντίκτυπο των φοιτητών που λαμβάνουν υπηρεσίες ΣΥΕΠ με το συγκεκριμένο εργαλείο, σε σχέση με το παλαιότερο μοντέλο ημιδομημένης συνέντευξης που εφάρμοζαν στις συναντήσεις συμβουλευτικής σταδιοδρομίας στο συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο.

Επιπλέον, ο McIlveen, et al. (2005) βασίστηκαν στη ΣΘΣ περιέγραψαν αναλυτικά και εφάρμοσαν σε φοιτητές το εργαλείο το οποίο βασίζεται στην τεχνική συμπλήρωσης προτάσεων. Μέσω της αφηγηματικής προσέγγισης και αξιοποιώντας την αφορμή που προσφέρει η τεχνική της συμπλήρωσης προτάσεων διευκόλυναν τους συμβουλευόμενους στη διερεύνηση των προσωπικών τους συστημάτων σταδιοδρομίας.

Η McMahon et al. (2008) αξιοποίησαν το ποιοτικό εργαλείο της MSCI και το εφάρμοσαν αποτελεσματικά σε εφήβους οι οποίοι φιλοξενούνταν τουλάχιστον για τρία έτη σε ίδρυμα ορφανών και κακοποιημένων παιδιών στη Νότια Αφρική. Πρόκειται για μία από τις πρώτες έρευνες που χρησιμοποίησαν το συγκεκριμένο εργαλείο και κατάφεραν να αντιπροτείνουν μία νέα μέθοδο έρευνας και πρακτικής σε αντιδιαστολή με τις προϋπάρχουσες οι οποίες χρησιμοποιούσαν μεθόδους και προσεγγίσεις οι οποίες ήταν μη συμβατές με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πληθυσμού της Νοτίου Αφρικής. Εκτός από τη συνεισφορά σε μεθοδολογικό επίπεδο, η συγκεκριμένη έρευνα καταφέρνει να επιβεβαιώσει παλαιότερες έρευνες σε σχέση με τις θεωρίες σταδιοδρομίας καθώς υποστηρίζει τη θεωρία του Super (1980) σε σχέση με τους ρόλους του φοιτητή, του πολίτη και του ελεύθερου χρόνου ως σημαντικά δεδομένα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

Επίσης, η έρευνα της McMahon et al. (2008) επιβεβαιώνει παλαιότερες οι οποίες διεξήχθησαν σε Εθνικό επίπεδο στη Νότιο Αφρική σχετικά με τις επαγγελματικές φιλοδοξίες μαθητών (οι μαθητές στρέφονται περισσότερο στην κοινωνική εργασία και σε παιδαγωγικούς τομείς και σπανιότερα σε τεχνικά πεδία)· εντοπίζει το δεδομένο σύμφωνα με το οποίο ο γονεϊκός ρόλος είναι μέγιστης σημασίας (χωρίς ωστόσο να αποσαφηνίζει εάν αναφέρονται στους φυσικούς γονείς ή στη μητέρα-φροντιστή στο πλαίσιο της φιλοξενίας στο ίδρυμα)· εντοπίζει την υγεία των εφήβων ως ένα σημαντικό παράγοντα επιρροής λαμβάνοντας υπόψη τα προβλήματα υγείας με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι στη Νότια Αφρική. Η συγκεκριμένη έρευνα ανέδειξε επίσης τα στοιχεία προσωπικότητας των εφήβων ως σημαντικούς παράγοντες επιρροής του επαγγέλματος. Η έρευνα της Bimrose et al. (2013) επιβεβαίωσε ότι τα ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά όπως είναι η προσωπικότητα, η αυτο-εκτίμηση, οι αξίες και η ηλικιακή επίγνωση είναι σημαντικές επιρροές σταδιοδρομίας.

Πρόσφατη εφαρμογή του MSCI αποτελεί η έρευνα της Sgaramella et al. (2015) η οποία εφάρμοσε το συγκεκριμένο εργαλείο σε 20 ενήλικες χρήστες διαφόρων ουσιών (αλκοόλ, ναρκωτικά κά). Σχετικά με τις επιρροές του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος προέκυψε ότι το παρελθόν τους χαρακτηριζόταν από γεγονότα και επιρροές προερχόμενες από διαφορετικά συστήματα, ενώ το παρόν από το θεραπευτικό πρόγραμμα και τις δραστηριότητες στις οποίες συμμετείχαν. Σημαντικά ευρήματα αποτελούν οι πολλές και επαναλαμβανόμενες μεταπτώσεις/αλλαγές (transition) οι οποίες ακολούθησαν την απώλεια μιας θέσης εργασίας για περίπου τους μισούς από τους συμμετέχοντες (47%), όπως και το γεγονός ότι είχαν αντιμετωπίσει περισσότερες αλλαγές στο περιβάλλον εργασίας τους σε σχέση με τους υγιείς συνομηλίκους τους. Οι στάσεις και συμπεριφορές τους μέσω των αφηγήσεων κατέδειξαν δυσκολία μετά τις μεταπτώσεις σε σχέση με τη λήψη απόφασης και τον έλεγχο του περιβάλλοντος. (Sgaramella, et al., 2015).

Ο Watson & Longe (2011) ερεύνησαν τα επαγγελματικά ενδιαφέροντα και τις φιλοδοξίες ανήλικων παιδιών τα οποία μαστίζονται από φτώχεια και διαβιούν σε αγροτικές περιοχές στη Νότια Αφρική. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας αξιοποίησαν την αφηγηματική προσέγγιση, χρησιμοποίησαν δύο ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, ενώ κωδικοποίησαν τα δεδομένα τα οποία προέκυψαν από τις αφηγήσεις σύμφωνα με τη τυπολογία του Holland. Προέκυψε ότι τα παιδιά έλκονταν περισσότερο από επαγγέλματα τα οποία εντάσσονται στις κατηγορίες των Κοινωνικών και Ερευνητικών επαγγελμάτων. Σημαντικά ήταν επίσης τα ευρήματα σε σχέση με το φύλο. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι τα κορίτσια επιλέγουν επαγγέλματα τα οποία εντάσσονται στον Κοινωνικό Τύπο, ενώ τα αγόρια προτιμούν επαγγέλματα του Ερευνητικού Τύπου. Τα παραπάνω ευρήματα θέτουν νέα ερωτήματα σε σχέση με το ρόλο του συμβούλου ΣΥΕΠ στη Νότιο Αφρική με στόχο «την αντιμετώπιση των

διακρίσεων, την ενθάρρυνση των παιδιών σε σχέση με μη-φυλετικά παραδοσιακά επαγγέλματα» (σ. 418).

Σύμφωνα με τον Abkhezr et al. (2018) η αφηγηματική μέθοδος σε νέες γυναίκες με προσφυγικό υπόβαθρο αποκαλύπτει πλήθος σχέσεων, κοινωνικών δομών που ασκούν επιρροή στα μελλοντικά σχέδια σταδιοδρομίας τους. Οι συμμετέχουσες στην έρευνα διήνυσαν ένα παρατεταμένο μεταναστευτικό ταξίδι το οποίο συνοδευόταν από μετεγκαταστάσεις και εκτοπισμούς σε προσφυγικούς καταυλισμούς σε Αφρικανικές χώρες μέχρι και τη μετεγκατάστασή τους στην Αυστραλία, σε περιβάλλον ανεπτυγμένης χώρας. Λαμβάνοντας υπόψη την πρόκληση η οποία προκύπτει από τις επαναλαμβανόμενες μετεγκαταστάσεις και το παρατεταμένο ταξίδι η οποία θέλει τους νέους αυτούς να βιώνουν απώλεια ελέγχου, η αφηγηματική προσέγγιση εφαρμόστηκε στην παρούσα έρευνα και προτείνεται ως ένα διευκολυντικό μέσο στην εξερεύνηση της επαγγελματικής ανάπτυξης των συμμετεχόντων με στόχο την ενίσχυση της αυτενέργειας.

Η προαναφερθείσα έρευνα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της εφαρμογής της αφηγηματικής προσέγγισης. Στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση της επαγγελματικής ανάπτυξης νέων ανθρώπων με προσφυγικό υπόβαθρο, στο πλαίσιο προγράμματος μετεγκατάστασης της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ. Από τα ευρήματα προέκυψε ότι η αφηγηματική συμβουλευτική σταδιοδρομίας μπορεί να υποστηρίξει πληθυσμό με πλήθος πολυπολιτισμικών εμπειριών, στο πλαίσιο της διαδικασίας των πρώτων απαραίτητων ενεργειών οι οποίες μπορούν να συνεισφέρουν στην πραγματοποίηση των επιθυμητών στόχων σταδιοδρομίας. Οι συγγραφείς χαρακτηριστικά αναφέρουν ότι οι συμμετέχουσες ξεκίνησαν δειλά στην πρώτη συνέντευξη, με αβέβαιες και συγκεχυμένες αντιλήψεις, ολοκλήρωσαν με αλλαγές στις

θέσεις τους και δημιούργησαν την αίσθηση του ελέγχου (sense of agency) σχετικά με την ανάπτυξη των στόχων σταδιοδρομίας τους (Abkhezr et al., 2018).

Εστιάζοντας στη διαδικασία και την προσέγγιση της διήγησης ιστορίας στη συμβουλευτική σταδιοδρομίας οι McMahon et al. (2012) διερεύνησαν αναλυτικά τα πέντε κατασκευαστικά της στάδια εντοπίζοντας την αντανάκλαση, τη συνεκτικότητα, την κατασκευή νοήματος, τη μάθηση και την αυτενέργεια στην μελέτη περίπτωσης που διερεύνησαν. Εξετάζοντας μία μόνο Νοτιοαφρικανή φοιτήτρια η οποία αναζήτησε υπηρεσίες ΣΥΕΠ προβάλλουν σαφή παραδείγματα σχετικά με την προσέγγιση την οποία μπορεί να ακολουθήσει ο σύμβουλος σταδιοδρομίας ώστε να διευκολύνει τον συμβουλευόμενο να κατακτήσει τους πέντε στόχους της αφηγηματικής προσέγγισης μέσω διήγησης ιστορίας. Σε σχέση με την πολυπολιτισμική συμβουλευτική σταδιοδρομίας οι Arthur και McMahon (2005) εστίασαν στην ικανότητα της ΣΘΣ να εντοπίσει τα διαφορετικά επίπεδα παρέμβασης και τους πιθανούς ρόλους του συμβούλου ΣΥΕΠ (Patton & McMahon, 2015).

2. Έλλειψη Στέγης και Εννοιολογικές Προεκτάσεις

2.1. Θεωρητική Προσέγγιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Με την έννοια του Κοινωνικού Αποκλεισμού έχουν ασχοληθεί πολλοί επιστήμονες διαφορετικών ειδικοτήτων. Πρόκειται για έναν όρο ο οποίος πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία το 1974 από τον René Lenoir ως περιγραφή στο γεγονός ότι περίπου ένα δέκατο του πληθυσμού της Γαλλίας δεν είχε πρόσβαση σε θεμελειώδεις υπηρεσίες από το κράτος προς τον πολίτη (Lenoir, 1974). Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιείται σε ένα μεγάλο εύρος επιστημών και αναφέρεται σε οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες. Σύμφωνα με την Eurostat (2010) ο κοινωνικός αποκλεισμός αφορά στη διαδικασία μέσω της οποίας «συγκεκριμένα άτομα περιθωριοποιούνται και εμποδίζονται από την πλήρη συμμετοχή τους στην κοινωνία λόγω της φτώχειας, ή της έλλειψης βασικών ικανοτήτων και πρόσβασης σε ευκαιρίες διά βίου μάθησης, ή ως αποτέλεσμα διακρίσεων. Αυτό τους απομακρύνει από την αγορά εργασίας, από εισοδηματικές πηγές και ευκαιρίες εκπαίδευσης, καθώς και από τη συμμετοχή τους σε κοινωνικά και κοινοτικά δίκτυα και δραστηριότητες. Έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε όργανα και διαδικασίες λήψης αποφάσεων οδηγώντας τους σε αίσθημα αδυναμίας και καθιστώντας τους αδύνατους στο να καθορίζουν τις αποφάσεις που επηρεάζουν τη ζωή τους» (σ. 7).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μία έννοια ευρύτερη σε σχέση με την εισοδηματική φτώχεια, καθώς υπάρχουν άλλοι παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην απομόνωση ομάδων από την κοινωνία. Η πολυδιάστατη αυτή έννοια συμπεριλαμβάνει την φτώχεια, την ανεργία, την πρόσβαση στην εκπαίδευση, την πληροφόρηση, την φροντίδα παιδιών και την υγεία, τις συνθήκες διαβίωσης και την κοινωνική συμμετοχή (European Commission, 2009). Το άτομο που πάσχει από κοινωνικό αποκλεισμό δεν

μπορεί να συμμετέχει σε ένα σύνολο δραστηριοτήτων οι οποίες λαμβάνουν χώρα στην κοινωνία στην οποία ζει (Ανδριοπούλου κ.ά., 2013).

Οι Ανδριοπούλου κ.ά. (2013) συστηματοποιούν τους ορισμούς των Room (1995) και Atkinson (1998) και συνοψίζουν τα πέντε βασικά χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού ως εξής:

α) υπονοεί αποστέρηση σε μεγάλο αριθμό διαστάσεων, πολλές από τις οποίες δεν προσδιορίζονται στο ατομικό αλλά στο κοινωνικό επίπεδο·

β) είναι έννοια δυναμική, από την άποψη ότι δεν αναφέρεται μόνο στην τωρινή αποστέρηση αλλά και στην απουσία δυναμικής εξόδου από την αποστέρηση στο μέλλον·

γ) αντίθετα με τη φτώχεια – που μπορεί να έχει και απόλυτες διαστάσεις-είναι έννοια πάντοτε σχετική, με αναφορά σε συγκεκριμένη κοινωνία και χρόνο·

δ) δεν είναι ζήτημα αποκλειστικής ευθύνης του ατόμου·

ε) υπαινίσσεται ρήξη των δεσμών του ατόμου ή της ομάδας με την ευρύτερη κοινωνία, ανεπαρκή συμμετοχή στα κοινά, έλλειψη δύναμης και, γενικότερα, κοινωνικής ενσωμάτωσης. (σ. 21-22)

Η Ευρωπαϊκή Ένωση χαρακτηρίζει «αναμφισβήτητα» την ανεργία και τη στέρηση κατοικίας ως τα πιο ακραία παραδείγματα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ευρωπαϊκή κοινωνία (European Commision, 2009). Μελέτη μεταξύ πρώην αστέγων με σοβαρές ψυχικές ασθένειες αναφέρει ότι η κοινωνική ένταξη μπορεί να αντιμετωπιστεί καλύτερα μέσω ενός πολυδιάστατου οικοδομήματος το οποίο συμπεριλαμβάνει τη στέγαση καθώς και παράγοντες κοινωνικής υποστήριξης (Tsai & Rosenheck, 2012). Οι κακές συνθήκες στέγασης, ο συνωστισμός στην ίδια κατοικία, η έκθεση σε θόρυβο, η ρύπανση και η βία ενισχύουν προβλήματα υγείας, εκπαίδευσης, προοπτικών εργασίας και ένταξης (European Commision, 2009). Επομένως, η

κατασκευή του κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να χρησιμοποιηθεί ώστε να εξεταστεί η κατάσταση των αστέγων συνολικά (Straaten, et al., 2018).

Τόσο οι άστεγοι, όσο και οι άνθρωποι οι οποίοι μαστίζονται από φτώχεια περιθωριοποιούνται και συχνά στιγματίζονται ως «φτωχοί» ή ως «άστεγοι». Το στίγμα απέναντι στις παραπάνω ομάδες, συχνά σχετίζεται με την τάση να κατηγορούνται οι ίδιοι για την κατάσταση την οποία βιώνουν (Phelan et al., 1997). Σύμφωνα με την Pauly (2014) συχνά οι «φτωχοί» στιγματίζονται ως «άστεγοι», και οι «άστεγοι» ως χρήστες ναρκωτικών ουσιών, εθισμένοι στα ναρκωτικά ή ψυχικά άρρωστοι. Ωστόσο, δεν είναι όλοι οι άστεγοι χρήστες ναρκωτικών ουσιών ή ψυχικά ασθενείς. Ο κοινωνικός στιγματισμός αφορά στις διαδικασίες των κοινωνικών σχέσεων οι οποίες οδηγούν και αναπαράγουν έννοιες και ορισμούς του «ξένου» και του «άλλου». Οι συγκεκριμένες διαδικασίες ετικετοποιούν τις ευάλωτες ομάδες δημιουργώντας την αίσθηση της επικινδυνότητας (Goffman, 1963).

Σύμφωνα με την Ατζέντα Απασχολησιμότητας (FEANTSA, 2019) το στίγμα είναι ένα από τα τέσσερα σημαντικότερα εμπόδια των αστέγων και επιδρά στην ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Το στίγμα αποτελεί κοινή εμπειρία για τους αστέγους καθώς «συχνά οι πιθανοί εργοδότες δε θέλουν να προσλάβουν άτομα που είναι, ή ήταν, άστεγα, άσχετα με τις δεξιότητες και τα προσόντα τους» (σ. 2). Επιπλέον, η έλλειψη εκπαίδευσης και κατάρτισης, η ελλιπής πληροφόρηση των αστέγων σχετικά με τις ευκαιρίες εκπαίδευσης και κατάρτισης και η αβέβαιη στέγαση δυσχεραίνουν την επαγγελματική ένταξή τους και εντείνουν τον επαγγελματικό και κοινωνικό αποκλεισμό τους. Άλλωστε, το τέλος της αστεγίας ξεπερνά τα όρια της στέγασης, ενώ παράλληλα, σχετίζεται με την απασχολησιμότητα. Η απασχολησιμότητα προσφέρει ένα αξιοπρεπές εισόδημα το οποίο επιτρέπει ένα επαρκές βιοτικό επίπεδο

διασφαλίσεων του ατόμου σε σχέση με το να μην καταλήξει άστεγο πάλι στο μέλλον (FEANTSA, 2019, σ. 1).

2.2. Ερμηνείες της Έλλειψης Στέγης

Η έλλειψη στέγης αφορά ένα πολύμορφο και πολυπαραγοντικό φαινόμενο, το οποίο δύσκολα μπορεί να οριοθετηθεί πλήρως και το οποίο εξελίσσεται με συνεχώς αυξανόμενους ρυθμούς στην Ευρώπη (FEANTSA, 2017a). Σύμφωνα με την Sikich (2008) οι άνθρωποι οι οποίοι διαβιούν σε συνθήκες αστεγίας παγκοσμίως είναι μεταξύ των 100 εκατομμυρίων και του 1 δισεκατομμυρίου χωρίς, ωστόσο, να μπορούν τα παραπάνω δεδομένα να καταμετρηθούν με ακρίβεια. Ως προς τα ελληνικά δεδομένα, αξίζει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει επίσημη στρατηγική καταγραφής δεδομένων σε εθνικό επίπεδο καθώς η αστεγία πλαισιώνεται εντός του ευρύτερου πεδίου κοινωνικών πολιτικών με «έμμεσο και μη σαφή τρόπο» (FEANTSA, 2018). Σύμφωνα με έρευνα η οποία διεξήχθη από το Υπουργείο Υγείας το 2009 ο συνολικός αριθμός αστέγων στην Ελλάδα ανερχόταν στις 7.720, εξαιρώντας πρόσφυγες και ρομά (FEANTSA, 2017b). Ωστόσο, σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ «υπάρχουν 21.216 περιπτώσεις ανθρώπων που ζουν, σε διάφορες μορφές, εκτός σπιτιού» στην Ελλάδα (FEANTSA, 2017b).

Οι διάφορες μορφές έλλειψης στέγης, όπως αναφέρονται παραπάνω, επηρεάζουν τις προσπάθειες μέτρησης του φαινομένου και την ακρίβεια των αριθμητικών δεδομένων καταδεικνύοντας τη σημασία οριοθέτησης της έννοιας (Coleman, 2017, σ. 154). Επιπλέον, η δυσκολία οριοθέτησής της μαρτυράται από την προσπάθεια πολλών μελετητών να την προσεγγίσουν. Σύμφωνα με τον Κουραχάνη (2015) «η πολυπλοκότητα της έλλειψης στέγης έχει σαν συνέπεια την απουσία ενός κοινά αποδεκτού ορισμού σε διεθνές επίπεδο» (σ. 98). Οι Tobin και Murphy (2013), σε μία προσπάθεια αποσαφήνισης του όρου της αστεγίας, προχώρησαν σε

αντιπαραβολή διαφορετικών ορισμών οι οποίοι αποδίδονται στην έννοια από διάφορες κρατικές δομές των ΗΠΑ. Πιο συγκεκριμένα, αντιπαραβάλλουν τον ορισμό του Τμήματος Στέγασης και Αστικής Ανάπτυξης (Department of Housing and Urban Development) με του Τμήματος Εκπαίδευσης (Department of Education) καταδεικνύοντας ότι υπάρχει ένα νοηματικό κενό για αυτούς οι οποίοι «δεν έχουν σπίτι αλλά ζουν με φίλους ή μέλη οικογενειών» καθώς αυτοί για το Τμήμα Στέγασης δε θεωρούνται άστεγοι, ενώ αυτό δεν ισχύει για το Τμήμα Εκπαίδευσης (σ. 1).

Η αποσαφήνιση του φαινομένου της έλλειψης στέγης και ο καθορισμός του μέσω ενός μόνο και σαφούς ορισμού αποτελεί ζήτημα ευρείας συζήτησης σε διεθνές επίπεδο με τους περισσότερους ορισμούς να μη στηρίζονται σε θεμελιώδη εννοιολογική βάση (Amore et al., 2011). Η πρώτη αξιοσημείωτη προσπάθεια ορισμού της έννοιας του επαρκούς καταφυγίου για το άτομο έγινε σε παγκόσμια κλίμακα το 1997 από τον Οργανισμό «Κέντρο των Ηνωμένων Εθνών για τους Ανθρώπους», δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε παραμέτρους σχετικές με την έννοια της επάρκειας για την ασφαλή διαβίωση και ανάπτυξη αυτού (UNCHS, 1997). Ωστόσο, ο συγκεκριμένος ορισμός υπερτονίζει την έννοια του σπιτιού ως χώρο κατοικίας (house), ως κτιριακή δηλαδή δομή, παραγνωρίζοντας τις ψυχολογικές, συναισθηματικές και κοινωνικές προεκτάσεις οι οποίες εμπεριέχοντες στην αγγλική απόδοση της λέξης home (Αντωνίου, 2014).

Την ανισορροπία αυτή προσπάθησαν να καλύψουν οι προτάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο να υπάρχει κοινά αποδεκτή από όλα τα κράτη-μέλη τυπολογία και να διευκολύνεται η από κοινού χάραξη πολιτικών. Πρόκειται για την Τυπολογία ETHOS (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion / Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την Έλλειψη Στέγης και τον Αποκλεισμό από την Κατοικία) της FEANTSA (European Federation of National Organisations working with the

Homeless, Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους Άστεγους) η οποία παρουσιάστηκε πρώτη φορά το 2003. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη τυπολογία το σπίτι ορίζεται αφενός από τη φυσική του διάσταση ως «κατάλληλος χώρος/οίκημα στο οποίο το άτομο και η οικογένειά του έχουν αποκλειστική κυριότητα» (φυσικός τομέας), αφετέρου από την κοινωνική του διάσταση ως «προσωπικός χώρος για να απολαμβάνει κανείς τις κοινωνικές του σχέσεις» (κοινωνικός τομέας) και τη νομική του διάσταση, δηλαδή την «κατοχή νόμιμου/τίτλου για την ιδιοκτησία ενός χώρου» (νομικός τομέας) (Edgar, 2009, σ. 15).

Οι τρεις αυτές διαστάσεις οδηγούν στο Σχήμα το οποίο ακολουθεί.

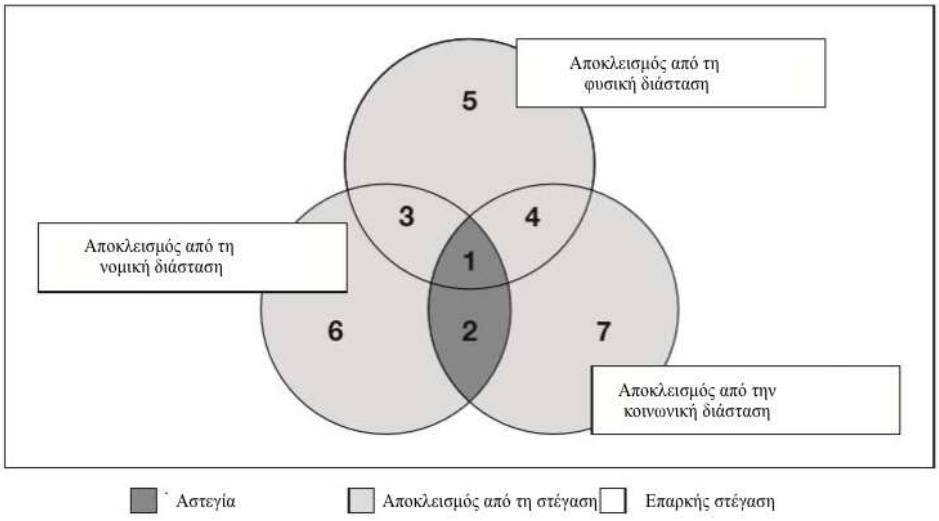

Σχήμα 3: Διαστάσεις Αστεγίας και Αποκλεισμού από τη στέγαση

Ο αποκλεισμός του ατόμου από μία ή περισσότερες από τις προαναφερθείσες διαστάσεις συνιστά στην κατηγοριοποίηση σε τρεις ομάδες πληθυσμού ως εξής: α) άστεγοι (homelessness), β) αποκλεισμένοι από τη στέγαση (housing exclusion) και γ) άτομα τα οποία διαβιούν σε επαρκείς συνθήκες στέγασης. Από το συνδυασμό των τριών παραπάνω διαστάσεων, προκύπτουν επτά διαφορετικές κατηγορίες οι οποίες συνδέονται με την αστεγία και τον αποκλεισμό από τη στέγαση όπως παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2: Επτά Θεωρητικές Κατηγορίες Αστέγων

Εννοιολογική Κατηγορία	Λειτουργική Κατηγορία		Φυσική Διάσταση	Νομική Διάσταση	Κοινωνική Διάσταση
homelessness	1	**Άστεγοι**	Όχι κατοικία	Όχι νομικός τίτλος ιδιοκτησίας	Όχι ιδιωτικός και ασφαλής προσωπικός χώρος
	2	**Στερημένοι Στέγης**	Υπάρχει χώρος για να ζήσει	Όχι νομικός τίτλος ιδιοκτησίας	Όχι ιδιωτικός και ασφαλής προσωπικός χώρος
Housing exclusion	3	**Ανασφαλής και ανεπαρκής στέγαση**	Υπάρχει χώρος αλλά είναι επισφαλής και ακατάλληλος για κατοίκηση	Όχι ασφάλεια Μονιμότητας	Υπάρχει χώρος για κοινωνικές επαφές
	4	**Ανεπαρκής στέγαση και κοινωνική απομόνωση μέσα σε νόμιμη κατοικία**	Ανεπαρκής κατοικία	Υπάρχει τίτλος ιδιοκτησίας και ασφάλεια μονιμότητας	Όχι ιδιωτικός και ασφαλής προσωπικός χώρος
	5	**Ανεπαρκής στέγαση (ασφαλής κατοχή)**	Ανεπαρκής κατοικία	Υπάρχει τίτλος ιδιοκτησίας και ασφάλεια μονιμότητας	Υπάρχει χώρος για κοινωνικές επαφές
	6	**Επισφαλής Στέγαση**	Υπάρχει χώρος για να ζήσει	Όχι ασφάλεια Μονιμότητας	Υπάρχει χώρος για κοινωνικές επαφές
	7	**Κοινωνική Απομόνωση σε ένα ασφαλές και επαρκές περιεχόμενο**	Υπάρχει χώρος για να ζήσει	Υπάρχει τίτλος ιδιοκτησίας και ασφάλεια μονιμότητας	Όχι ιδιωτικός και ασφαλής προσωπικός χώρος

Πηγή: Edgar et al. (2004).

Οι δύο κατηγορίες αστεγίας οι οποίες προκύπτουν αποτελούν μία πρώτη προσπάθεια οριοθέτησης της αστεγίας και κατηγοριοποίησης των ομάδων που εμπεριέχονται σε αυτή υπό τους γενικότερους τίτλους α) άστεγοι και β) αποκλεισμένοι από τη στέγαση. Έχοντας ως βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση η αναλυτική πρόταση της FEANTSA και του Ευρωπαϊκού Παρατηρητήριου για την Αστεγία (European Observatory on Homelessness) πρότεινε την νέα κατηγιοριοποίηση ETHOS. Η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση προβλέπει τέσσερις εννοιολογικές κατηγορίες οι οποίες διακρίνονται σε δεκατρείς υποκατηγορίες. Πρόκειται για α) άστεγους οι οποίοι ζουν στο δρόμο (rooflessness), β) στερούμενοι στέγης

(houselessness), γ) άνθρωποι που διαβιούν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης (living in insecure accommodation) και δ) άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή ή ακατάλληλη στέγη (living in inadequate accommodation) (Edgar, 2009).

Ο παρακάτω πίνακας συμπεριλαμβάνει τις τέσσερις προαναφερθείσες εννοιολογικές κατηγορίες, τις δεκατρείς υποκατηγορίες/λειτουργικούς ορισμούς οι οποίοι περιγράφουν τις πιθανές συνθήκες αστεγίας ή και στεγαστικής στέρησης.

Πίνακας 3: ETHOS - Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία

		Λειτουργικός Ορισμός		Συνθήκες Διαβίωσης		Γενικοί Προσδιορισμοί Όρων Κατοικίας
Εννοιολογική Κατηγορία	ΑΣΤΕΓΟΙ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	1	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	1.1	Διαμονή σε δημόσιους χώρους ή εξωτερικούς χώρους	Διαμονή στο δρόμο ή σε δημόσιους χώρους, χωρίς το κατάλυμα να μπορεί να θεωρηθεί τόπος κατοικίας
		2	Διαμονή σε χώρους για επείγουσες περιπτώσεις	2.1	Διανυκτέρευση σε ξενώνες ύπνου	Άνθρωποι χωρίς σταθερό τόπο διαμονής, που χρησιμοποιούν για διανυκτέρευση υποβαθμισμένα καταλύματα.
	ΣΤΕΡΟΥΜΕΝΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	3	Διαμονή σε ξενώνες για αστέγους	3.1	Διαμονή σε ξενώνα για άστεγους	
				3.2	Προσωρινή παραμονή σε ξενώνα για άστεγους	Ο χρόνος παραμονής ορίζεται να είναι σύντομος*
				3.3	Υποστηριζόμενη διαμονή σε μεταβατικό στάδιο	
		4	Φιλοξενία σε ξενώνες γυναικών	4.1	Διαμονή σε ξενώνες για γυναίκες	Σύντομη* φιλοξενία γυναικών, που έχουν βιώσει ενδο-οικογενειακή βία.
		5	Διαμονή σε κέντρα για μετανάστες πρόσφυγες	5.1	Προσωρινή φιλοξενία σε κέντρα υποδοχής για αιτούντες άσυλο	Βραχυχρόνια φιλοξενία σε χώρους υποδοχής λόγω νομικής εκκρεμότητας.
				5.2	Προσωρινή φιλοξενία για μετανάστες	
		6	Πρόσωπα που φεύγουν από Ιδρύματα	6.1	Εξιτήριο από σωφρονιστικά καταστήματα – Αποφυλακιζόμενοιz	Δεν υπάρχει άλλη κατοικία πριν την αποφυλάκιση
				6.2	Εξιτήριο από Ψυχιατρεία και άλλα Νοσοκομεία η αποφοίτηση από Θεραπευτικά προγράμματα για χρήση ουσιών	Παράταση της νοσηλείας λόγω της έλλειψης στέγης
				6.3	Λήξη φιλοξενίας σε Ιδρύματα Παιδικής Προστασίας /στέγες ανηλίκων	Δεν πιστοποιείται η ύπαρξη κατοικίας (με την συμπλήρωση των 18 χρόνων)
		7	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	7.1	Στεγαστική φροντίδα για ηλικιωμένους αστέγους	Διαμονή μακράς διάρκειας* και παροχή φροντίδας για πρώην αστέγους
				7.2	Υποστηριζόμενη διαμονή για πρώην αστέγους	
	ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΣΕ ΕΠΙΣΦΑΛΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ	8	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	8.1	Προσωρινή φιλοξενία σε συγγενείς ή φίλους (από ανάγκη)	Προσωρινή διαμονή σε συμβατική κατοικία αλλά όχι σε κανονική και μόνιμη λόγω έλλειψης στέγης
				8.2	Διαμονή σε καθεστώς παράνομης ή παράτυπης υπενοικίασης	Διαμονή χωρίς νόμιμη ενοικίαση –παράνομη κατάληψη
				8.3	Παράνομη καταπάτηση γης (για στεγαστικό σκοπό)	Καταπάτηση γης χωρίς νόμιμα δικαιώματα
		9	Άνθρωποι που ζουν υπό την απειλή έξωσης	9.1	Αναγκαστική έξωση με δικαστική εντολή από ενοικιαζόμενη κατοικία	Όπου εντολές για έξωση είναι σε ισχύ
				9.2	Εντολή κατάσχεσης ιδιόκτητης κατοικίας	Όπου υπάρχει δικαστική εντολή για κατάσχεση
		10	Πρόσωπα που ζουν υπό την απειλή βίας	10.1	Διαμονή στην οικογενειακή εστία με καταγραμμένα από την αστυνομία περιστατικά βίας	Όταν η αστυνομία λαμβάνει μέτρα για να εξασφαλίσει ασφαλή διαμονή σε θύματα ενδοοικογενειακής βίας
	ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΔΙΑΒΙΟΥΝ ΣΕ ΑΝΕΠΑΡΚΗ – ΑΚΑΤΑΛΛΗΛΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	11	Άνθρωποι που ζουν σε προσωρινά ή πρόχειρα καταλύματα	11.1	Τροχόσπιτα – Αυτοκίνητα	Δεν προορίζονται για μόνιμη διαμονή
				11.2	Μη συμβατικές κατασκευές	Αυτοσχέδιες κατασκευές, παραπήγματα ή παράγκες
				11.3	Προσωρινές κατασκευές	Ημι-μόνιμες κατασκευές, λυόμενα ή containers
		12	Άνθρωποι που ζουν σε ακατάλληλα καταλύματα	12.1	Κατειλημμένα κτίρια ακατάλληλα για κατοίκηση	Χώροι που θεωρούνται ακατάλληλοι για κατοίκηση σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία
		13	Διαμονή υπερβολικά μεγάλου αριθμού ανθρώπων στον ίδιο χώρο	13.1	Υπέρβαση του ανώτατου επιτρεπτού ορίου συνωστισμού σε κατοικία	Υπέρβαση του ανώτατου επιτρεπτού εθνικού ορίου ανθρώπων ανά χρησιμοποιούμενο δωμάτιο ή επιφάνεια κατοικίας ανά άτομο.

Σημείωση: Ως διαμονή σύντομης διάρκειας ορίζεται χρόνος λιγότερος του έτους
Ως διαμονή μακράς διάρκειας ορίζεται χρόνος πέραν του έτους
Αυτός ο ορισμός είναι συμβατός με τους ορισμούς των απογραφών, όπως συνιστώνται στην Έκθεση του 2006 της UNECE / EUROSTAT

Πηγή: FEANTSA (2005)

Μεταγενέστερες μελέτες συζητούν και αναθεωρούν το παραπάνω μοντέλο καθώς ορισμένα σημεία αλληλεπικαλύπτονται και υποβιβάζονται. Σύμφωνα με τους Amore et al., (2011) στην πρώτη κατηγορία μπορούν να ενταχθούν όσοι αποκλείονται από δύο τουλάχιστον τομείς, εφόσον βέβαια αυτοί αφορούν στην νομική και στην κοινωνική διάσταση. Η συνύπαρξη αυτών των δύο τομέων εντάσσει το άτομο στην πρώτη κατηγορία, ενώ άλλες περιπτώσεις όπως αυτές των κατηγοριών 3 και 4 υποβιβάζονται προβληματίζοντας ως προς την εγκυρότητα και αξιοπιστία του συγκεκριμένου μοντέλου (σ. 25).

Με σκοπό την εξάλειψη μεθοδολογικών προβλημάτων, η FEANTSA προχώρησε στην εναρμόνιση της τυπολογίας ETHOS προσφέροντας μία συνοπτική εκδοχή, με στόχο τη χρήση της για στατιστικούς σκοπούς. Πρόκειται «για ένα εργαλείο συλλογής δεδομένων και στοιχείων, παρά ένας νοηματικός ή λειτουργικός ορισμός ο οποίος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για ένα εύρος πολιτικών και πρακτικών σκοπών» (FEANTSA, 2017c).

Πίνακας 4: Η εναρμονισμένη τυπολογία ETHOS Light

Λειτουργική Κατηγορία		Κατάσταση Διαβίωσης		Ορισμός
1	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	1	Δημόσιος Χώρος/ εξωτερικός Χώρος	Διαβίωση στο δρόμο ή σε δημόσιους χώρους χωρίς την ύπαρξη κάποιου καταλύματος
2	Άνθρωποι που μένουν σε επείγουσα στέγαση	2	Υπνωτήρια / Ξενώνες	Άνθρωποι χωρίς διαθέσιμο χώρο διαμονής που μετακινούνται συχνά σε ποικίλους τύπους διαβίωσης
3	Άνθρωποι που ζουν σε δομές στέγασης για αστέγους	3	Ξενοδοχεία για Αστέγους	Άνθρωποι που βιώνουν την έλλειψη στέγης για λιγότερο από ένα έτος
		4	Προσωρινή στέγαση	
		5	Υποστηριζόμενη μεταβατική στέγαση	
		6	Δομές στέγασης για γυναίκες ή πρόσφυγες	
4	Άνθρωποι που ζουν σε ιδρύματα	7	Ιδρύματα Υγειονομικής Φροντίδας	Άνθρωποι που μένουν περισσότερο εξαιτίας της έλλειψης στέγης
		8	Σωφρονιστικά Ιδρύματα	
5	Άνθρωποι που ζουν σε μη συμβατικές κατοικίες	9	Κινητές κατοικίες (τροχόσπιτα)	Άνθρωποι των οποίων η προσωρινή κατοικία χρησιμοποιείται εξαιτίας της έλλειψης στέγασης και δεν είναι ο συνήθης τόπος διαμονής τους
		10	Ακατάλληλο κτήριο	
		11	Προσωρινή στέγη	
6	Άνθρωποι που φιλοξενούνται	12	Επαρκής κατοικία που όμως δεν είναι μόνιμη	Η κατοικία δεν είναι μόνιμη και χρησιμοποιείται εξαιτίας της έλλειψης στέγης

Πηγή: Edgar et al. (2007)

2.3. Αίτια της Αστεγίας

Η αναζήτηση και τυποποίηση των λόγων που επηρεάζουν τις συνθήκες διαβίωσης των αστέγων είναι ένα από τα θέματα τα οποία έχουν απασχολήσει την επιστημονική κοινότητα. Σταδιακά, από το 1960 και έπειτα, το ενδιαφέρον των ερευνητών μετατοπίστηκε από την αντίληψη ότι οι άστεγοι είναι υπαίτιοι της κατάστασής τους λόγω παραβατικής συμπεριφοράς, αλκοολισμού ή χρήσης ναρκωτικών ουσιών, σε περισσότερο «δομικούς» παράγοντες (structural factors) όπως είναι η έλλειψη θέσεων εργασίας ή διαθέσιμης και οικονομικά προσβάσιμης στέγασης. Επιπλέον, τα τελευταία 30 έτη οι άστεγοι αναφέρονται συχνά ως έχοντες προβλήματα ψυχικής υγείας, διαταραχές προσωπικότητας και ευαλωτότητες διαφόρων ειδών (Somerville, 2013).

Σύμφωνα με το «νέο ορθόδοξο» ρεύμα (new orthodoxy) το οποίο αναδείχθηκε τη δεκαετία του 1990, η αστεγία δεν προκύπτει μόνο από τους παράγοντες που συσχετίζονται με τα ατομικά χαρακτηριστικά, ούτε μόνο από τους δομικούς παράγοντες. Αντιθέτως, η αστεγία προέρχεται από την αλληλεπίδραση των δομικών και των ατομικών χαρακτηριστικών (O'Flaherty, 2004˙ Fitzpatrick, 2005). Οι δομικοί παράγοντες συμπεριλαμβάνουν την αγορά εργασίας, το σύστημα στέγασης, κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες οι οποίοι εμπλέκονται στη διαχείριση των ανισοτήτων. Επιπλέον, οι ατομικοί παράγοντες επικεντρώνονται στις ανάγκες, τα χαρακτηριστικά, τις εμπειρίες και στη συμπεριφορά του ατόμου (Pleace, 2016). Με άλλα λόγια, η αστεγία θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως απόρροια του συνδυασμού δομικών παραγόντων όπως είναι η αγορά εργασίας, η προσφορά θέσεων και το σύστημα στέγασης (May, 2000) και ατομικών ευαλωτοτήτων, όπως είναι οι παράγοντες ρίσκου.

Ο Pleace (2016) επισήμανε την αλλαγή και στη δική του στάση στην πάροδο των ετών, καθώς πριν από περίπου είκοσι έτη εστίαζε στη φτώχεια και στον δικό της αντίκτυπο στις ζωές των ανθρώπων, αποδεσμεύοντας την αστεγία από τις κοινωνικές προεκτάσεις της. Αντιθέτως, το 2016 υπογραμμίζει ότι η αστεγία «εμφανίζεται να συνδέεται με τα ατομικά χαρακτηριστικά, τη συμπεριφορά, τις επιλογές, δεν είναι απλά ένα θέμα οικονομικών ή προσφοράς στέγασης» (Pleace, 2016, σ. 36).

Η μελέτη των Aliverdinia και Pridemore (2012) η οποία εστιάζει στα ατομικά χαρακτηριστικά άστεγων ανδρών στην περιοχή του Ιράν εντοπίζει την αυτοεκτίμηση ως κεντρικό στοιχείο που καθορίζει το χρόνο διαβίωσης ως άστεγος. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρουν ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση ενισχύεται από τη μακρόχρονη παραμονή σε συνθήκη αστεγίας και ανεργίας. Επιπλέον, συσχετίζουν τους μη ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς θετικά με τον χρόνο παραμονής στην αστεγία, και έμμεσα με άλλους παράγοντες όπως είναι η χρήση ναρκωτικών ουσιών, αλκοόλ, κοινωνικών προβλημάτων κλπ. Τέλος, το ατομικό δίκτυο κοινωνικών επαφών συσχετίζεται με τον χρόνο διαβίωσης ως άστεγος, έχοντας αρνητική συσχέτιση μεταξύ του δικτύου επαφών του ατόμου και του χρόνου που πέρασε ως άστεγος (Aliverdinia & Pridemore, 2012, σ. 219-220).

Σύμφωνα με τον Kourachanis (2017) ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης η οποία ξεκίνησε το 2010 οδήγησε σε ευρύτερη αλλαγή της κοινωνικής κατάστασης, και σε «σημαντική επιδείνωση του προβλήματος της αστεγίας» (σ. 116). Η μελέτη των δομικών παραγόντων σε 35 χώρες (εντός της Ζώνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μη) εντοπίζει διαφοροποιήσεις οι οποίες απορρέουν από την αλλαγή της συνθήκης στέγασης και της έντασης των επιπέδων αστεγίας και αποκλεισμού από την κατοικία με αλλαγές στην αγορά εργασίας (Baptista & Marlier, 2019). Για την Ελλάδα πιο συγκεκριμένα, αναφέρονται στον αντίκτυπο της δεκαετούς οικονομικής κρίσης, τη

μείωση του οικογενειακού εισοδήματος, τη σημαντική άνοδο στα επίπεδα ανεργίας και τις σημαντικές μειώσεις σε μισθούς και συντάξεις. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την έλλειψη προνοιακών σχημάτων στέγασης αύξησαν την ευαλωτότητα η οποία σχετίζεται με την αστεγία (Baptista & Marlier, 2019).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει ότι οι παράγοντες οι οποίοι καθιστούν το άτομο άστεγο, είναι πολλοί και διαφορετικοί και επηρεάζουν διάφορους τομείς όπως είναι η υγεία, η ευζωία, η συμμετοχή στα κοινά, η απασχολησιμότητα και το εισόδημα. Ωστόσο, προχώρησε σε μία ευρεία κατηγοριοποίηση του φαινομένου σε τρεις κύριους πυλώνες. Πρόκειται για τους α) τους δομικούς παράγοντες (εισόδημα, χρέη, απουσία εργασίας, δάνεια, ακατάλληλα και προσιτά σπίτια), β) προσωπικοί παράγοντες (οι σχέσεις, η διάλυση της οικογένειας, οι βίαιες σχέσεις, αναπηρία και ψυχική ασθένεια, περιστασιακή χρήση), και γ) θεσμικοί λόγοι (αποχώρηση από ίδρυμα όπως σωφρονιστικό ίδρυμα, ένοπλες δυνάμεις, νοσοκομεία, αναδοχή ή/και κρατική φροντίδα) (European Commission, 2019).

2.4. Στεγαστική υποστήριξη αστέγων στην Ελλάδα

Επιστρέφοντας στα Ελληνικά δεδομένα, σύμφωνα με έρευνα η οποία δημοσιεύτηκε το 2015 υπολογίζεται ότι 17.000 άνθρωποι διαβιούν στο δρόμο στα περίχωρα της Αττικής, ενώ εκείνοι οι οποίοι διαβιούν σε διάφορες συνθήκες αστεγίας όπως περιγράφονται από την τυπολογία ETHOS αγγίζουν τις 500.000 άτομα (FEANTSA, 2017b). Στις δυσκολίες καταμέτρησης και καταγραφής του φαινομένου της αστεγίας στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία, προστίθενται και τα υψηλά ποσοστά «συγκεκαλλυμένης αστεγίας» (hidden homelessness) μεταξύ νέων ατόμων «οι οποίοι δεν μπορούν να εξασφαλίσουν ανεξάρτητες συνθήκες διαβίωσης και μένουν με τις οικογένειές τους ή φίλους συχνά σε συνθήκες συνωστισμού» (FEANTSA, 2011). Η

έκταση, συνεπώς, του προβλήματος επιβάλει τη χάραξη και την εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών για τους πολίτες οι οποίοι αντιμετωπίζουν προβλήματα στέγασης.

Ο Edgar (2009) προχώρησε σε καταγραφή των δομών στέγασης, των στεγαστικών παροχών και λοιπών παροχών προς τους αστέγους στην Ευρώπη, με Υπνωτήρια Αστέγων, Κέντρα Ημέρας, Ξενώνες, Υπηρεσίες Ψυχιατρικής Υποστήριξης, Δομές Απεξάρτησης από Ναρκωτικά κ.ά. να συγκαταλέγονται μεταξύ αυτών (σ. 17). Δομές όπως αυτές μπορούν να χαρακτηριστούν ως δομές μεταβατικής φιλοξενίας που δεν εξασφαλίζουν την πρόσβαση σε ένα συγκροτημένο φάσμα πολιτικών το οποίο να στοχεύει στην οριστική και ουσιαστική μετάβαση των ωφελούμενων στην ανεξάρτητη κατοικία (Kourachanis, 2015).

Στην Ελλάδα, ο ορισμός του αστέγου καθορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 29 (παρ.1 και 2) του Ν.4052/2012 (ΦΕΚ 41 τ. Α΄), όπως τροποποιήθηκε με την υποπαράγραφο Α.2. του Ν.4254/2014 (ΦΕΚ 85 τ. Α΄). Πιο συγκεκριμένα, ισχύουν τα παρακάτω:

> Αγνωρίζονται οι άστεγοι ως ευπαθής κοινωνική ομάδα, στην οποία παρέχεται κοινωνική προστασία. Ως άστεγοι ορίζονται όλα τα άτομα που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, τα οποία στερούνται πρόσβασης ή έχουν επισφαλή πρόσβαση σε επαρκή, ιδιόκτητη, ενοικιαζόμενη ή παραχωρημένη κατοικία που πληροί τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές και διαθέτει τις βασικές υπηρεσίες ύδρευσης και ηλεκτροδότησης. Στους αστέγους περιλαμβάνονται ιδίως αυτοί που διαβιούν στο δρόμο, σε ξενώνες, αυτοί που φιλοξενούνται από ανάγκη προσωρινά σε ιδρύματα ή άλλες κλειστές δομές, καθώς και αυτοί που διαβιούν σε ακατάλληλα καταλύματα.

Συνεπώς, η παροχή κοινωνικής προστασίας αποτελεί το σημείο-κλειδί για την Ελληνική Πολιτεία ώστε να μπορέσει αφενός να καταμετρήσει τον αριθμό των αστέγων στη χώρα, αφετέρου να μπορέσει να προχωρήσει στη λήψη των απαραίτητων πολιτικών και μέτρων. Ο παραπάνω ορισμός, επιβεβαιώνει την παρατήρηση των Amore et al. (2011) σύμφωνα με τους οποίους οι ορισμοί οι οποίοι παράγονται από κυβερνητικά όργανα επικεντρώνονται στον πληθυσμό που είναι ορατός μέσω του κρατικού συστήματος παρακολούθησης των σχετικών δομών.

Σε σχέση με τις πολιτικές για αστέγους, η διεθνής εμπειρία έχει επηρεαστεί από την Αμερικάνικη παράδοση. Δύο είναι οι κύριες προσεγγίσεις οι οποίες μπορούν να διαχωριστούν ως εξής: α) κλιμακωτή μετάβαση σε κατοικία (staircase of transition or linear residential treatment (LRT) services) και β) η πολιτική του «Στέγαση Πρώτα» (Housing First). Στην πρώτη περίπτωση παρέχουν προσωρινή στέγαση και υπηρεσίες υποστήριξης και εξυπηρέτησης σε έναν ενιαίο χώρο, με σκοπό το άτομο να καταστεί έτοιμο να μείνει αυτόνομα σε κατοικία (European Observatory on Homelessness, 2018).

Μέχρι πρόσφατα οι κοινωνικές πολιτικές στέγασης στη χώρα μας περιορίζονταν σε ενέργειες όπως οι παραπάνω. Ήταν το 2014 όταν ανακοινώθηκε το πιλοτικό πρόγραμμα «Στέγαση και Επανένταξη» (Housing and Reintegration Program) το οποίο οργανώθηκε σύμφωνα με την προσέγγιση του Housing First σύμφωνα με την οποία η τοποθέτηση σε αυτόνομη κατοικία αποτελεί την πρώτη και άμεση ενέργεια, χωρίς να υπάρχουν ενδιάμεσα και προετοιμαστικά στάδια τα οποία οδηγούν σε αυτήν. Την αλλαγή συνθήκης στέγασης ακολουθεί η ψυχοκοινωνική υποστήριξη του ωφελούμενου με στόχο την κοινωνική του επανένταξη (Atherton & McNaughton Nicholls, 2008). Ενέργειες, συνεπώς, όπως το παραπάνω πρόγραμμα αποτελούν

πρωτοβουλίες με ένα περισσότερο συγκροτημένο πλέγμα παρέμβασης σε σχέση με τις ενέργειες προσωρινής στέγασης (Kourachanis, 2015).

2.5. Το προφίλ των αστέγων

Στη συγκεκριμένη ενότητα επιχειρούμε να προσεγγίσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ατόμων τα οποία διαβιούν σε συνθήκη αστεγίας στο δρόμο ή χαρακτηρίζονται ως στερούμενοι στέγασης. Οι άστεγοι σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό έχουν φτωχότερο κοινωνικό δίκτυο˙ έχουν υψηλότερα ποσοστά συλλήψεων˙ έχουν διαγνωστεί με νοσήματα ψυχικής υγείας σε ποσοστά τρεις φορές περισσότερο από το γενικό πληθυσμό (Fischer, et al., 1986). Από τη συγκριτική μελέτη μεταξύ ομάδας αστέγων που διαβιούν για πρώτη φορά σε συνθήκη αστεγίας και ομάδας που έχει πολλαπλές εμπειρίες αστεγίας προέκυψε ότι είχαν κοινό κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο φτώχειας, και υψηλά ποσοστά οικογενειακού ιστορικού ψυχικής υγείας και χρήσης ουσιών. Και στις δύο ομάδες, η παρούσα συνθήκη διαβίωσης συμπεριλαμβάνει υψηλά ποσοστά ανεργίας και απουσία εισοδήματος πέραν των προνοιακών επιδομάτων. Ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο, όσοι διαβιούν για πρώτη φορά σε συνθήκη αστεγίας, έχουν ολοκληρώσει την δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε ποσοστό 42% σε σχέση με τα πολλαπλά επεισόδια αστεγίας που μόλις αγγίζει το 31% (Goering, et al., 2002, σ. 1474).

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας «οι άστεγοι έχουν χαμηλότερη φυσική και ψυχική υγεία σε σχέση με το γενικό πληθυσμό» (World Health Organization Europe, 2005, σ. 4). Τα προβλήματα υγείας τα οποία αντιμετωπίζουν οι άστεγοι δε διαφέρουν από αυτά των λοιπών ασθενών καθώς μπορεί να καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα ξεκινώντας από τον απλό βήχα και καταλήγοντας σε σοβαρά προβλήματα υγείας. Ωστόσο, υποφέρουν περισσότερο από το μέσο όρο σε σχέση με χρόνιες πληγές, οδοντιατρικά προβλήματα, προβλήματα ψυχικής υγείας συμπεριλαμβανομένων και

των ψυχιατρικών διαταραχών και συννοσηρότητα (Christanell et al., 2019). Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι άστεγες γυναίκες είναι δώδεκα φορές πιο ευάλωτες στο θάνατο σε σχέση με άλλες γυναίκες της ίδιας ηλικίας στον λοιπό πληθυσμό, ενώ οι άντρες είναι οκτώ φορές πιο ευάλωτοι σε σχέση με τον αντίστοιχο αντρικό πληθυσμό. (Fabian, 2019).

Σύμφωνα με την εκτενή αναφορά των Baptista και Marlier (2019) η οποία συγκεράζει τα διαθέσιμα δεδομένα από 35 χώρες (Ευρωπαϊκές και μη) παρατηρούνται σημαντικές παρεκλίσεις στα χαρακτηριστικά των αστέγων. Ωστόσο, σε μεγαλύτερα ποσοστά παρατηρούνται τα παρακάτω:

- η κατανομή του φύλου των αστέγων δείχνει ότι στις περισσότερες χώρες η πλειοψηφία των αστέγων είναι άνδρες (συχνά ξεπερνά το ποσοστό του 75% του συνόλου των καταμετρημένων αστέγων).
- η ηλικιακή κατανομή στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες αφορά το σύνολο του ενεργού ενήλικου πληθυσμού (active age adult population). Για τα ελληνικά δεδομένα αυτό αφορά τους αστέγους που διαβιούσαν στους δρόμους της Αθήνας την περίοδο 2015 - 2016.
- σε σχέση με την εκπαίδευση σημειώνονται χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια κυρίως).
- στοιχεία σε σχέση με την εργασία και το εισόδημα μεταξύ των αστέγων για τις περισσότερες χώρες είναι υπό ανάλυση, ωστόσο, οι ειδικοί συσχετίζουν την αστεγία, την ανεργία και τα χαμηλά εισοδήματα. «Η ανεργία αναφέρθηκε ρητά ως αίτιο αστεγίας από τον Έλληνα ειδικό, όπου ένας στους τέσσερις αστέγους αναφέρουν ότι είχαν ένα εισόδημα το οποίο δεν σχετιζόταν με εργασία, αλλά μάλλον με την πληρωμή κοινωνικών επιδομάτων». (σ. 42)

- έρευνες συμπεριλαμβανομένων και ελληνικών, επιβεβαιώνουν ότι «η εμπειρία της αστεγίας μπορεί να σχετίζεται με την εθνικότητα και το μεταναστευτικό προφίλ». Παρόλα αυτά, σε περισσότερες από τις μισές χώρες (συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας) η πλειοψηφία των αστέγων είναι ημεδαποί.
- ως προς την υγεία των αστέγων αναφέρεται ότι προβλήματα ψυχικής ή σωματικής υγείας, ο εθισμός σε αλκοόλ ή ναρκωτικές ουσίες είναι κάποιες από τις ανάγκες για τις οποίες χρειάστηκαν υποστήριξη οι άστεγοι στις Ευρωπαϊκές χώρες συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Επίσης, για τους αστέγους είναι δυσκολότερο να διατηρήσουν την υγεία τους σε καλά επίπεδα σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Σημαντική πηγή πληροφοριών σε σχέση με το προφίλ των Ελλήνων αστέγων αποτελούν τα αποτελέσματα του προγράμματος «Στέγαση και Επανένταξη» (Δημουλάς κ.α., 2017) το οποίο σχεδιάστηκε από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και υλοποιήθηκε από τον Ιούλιο 2015 και ολοκληρώθηκε το 2018. Η έρευνα εφαρμόστηκε συνολικά σε 1.269 αστέγους άμεσα και έμμεσα ωφελούμενους. Τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων αναλύθηκαν με βάση τα στοιχεία που υποβλήθηκαν στην έναρξη του προγράμματος και όχι σε προχωρημένη φάση του προγράμματος, ή κατά τη λήξη του.

Ένας από τους πυλώνες του προγράμματος ήταν η εργασιακή επανένταξη η οποία συμπεριλάμβανε την επιδότηση της απασχόλησης με την προσδοκία ότι θα καταφέρουν να διατηρήσουν τη θέση τους και μετά την ολοκλήρωση της επιδότησης. Κατά την είσοδό τους στο πρόγραμμα, το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν άνεργοι (89,9%), και απασχολούνταν συνολικά το 6,5% των ωφελουμένων. Ως προς τις ωφέλειες από το πρόγραμμα το 42,2% επιδοτήθηκε για μισθωτή απασχόληση, ενώ το 27,1% είναι άνεργοι. Από τους ωφελούμενους που εργάζονται οι κλάδοι αφορούν: 31,4% ως

υπάλληλοι, 22,9% καθαριότητα, και ακολουθούσαν οι εργάτες (12,4%) και οι κηπουροί, γενικών καθηκόντων 31,4%.

Από τους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα το 29,3% σημειώνει ότι έχει ψυχολογικά / ψυχιατρικά προβλήματα. Ως προς τις δεξιότητες, 11,3% αναφέρουν ότι κατέχουν πιστοποίηση ξένης γλώσσας, 10,2% έχει βασικές γνώσεις πληροφορικής, και 2,9% είναι κάτοχοι Επαγγελματικού Διπλώματος Οδήγησης. Ως προς την εκπαίδευση, το 27,8 % είναι απόφοιτοι δημοτικού, 17,4% είναι απόφοιτοι Λυκείου και το 10,1% έχει αποφοιτήσει από Τεχνική Εκπαίδευση.

Β΄ Μέρος: Εμπειρική Έρευνα

3. Μεθοδολογία της έρευνας

3.1. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων ενηλίκων αστέγων και πρώην αστέγων σχετικά με τους συστημικούς παράγοντες που επηρέασαν τη σταδιοδρομία τους. Πρόκειται για τη διερεύνηση α) ενδο-ατομικών μεταβλητών, β) κοινωνικών και γ) περιβαλλοντικών παραγόντων. Τέταρτον, εξετάζεται εάν επήλθαν αλλαγές με την πάροδο του χρόνου, καθώς και η ύπαρξη τυχόν αλληλεπιδράσεων και τυχαίων γεγονότων ή ευκαιριών που είχαν σημαντική επιρροή (θετική ή αρνητική) στη σταδιοδρομία των συμμετεχόντων.

Πιο συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής:

ΕΕ1: Ποιες ενδο-ατομικές μεταβλητές αποτελούν κατά την άποψη των αστέγων (θετικούς ή αρνητικούς) παράγοντες επιρροής στη σταδιοδρομία τους;

ΕΕ2: Ποιοι είναι οι κοινωνικοί παράγοντες που κατά την άποψη των αστέγων επηρέασαν (θετικά ή αρνητικά) τη σταδιοδρομία τους;

ΕΕ3: Ποιοι είναι οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που κατά την άποψη των αστέγων επηρέασαν (θετικά ή αρνητικά) τη σταδιοδρομία τους;

ΕΕ4: Εντοπίζουν μεταβλητές διαδικασίας (π.χ. αναδρομικότητα, αλλαγή στην πάροδο του χρόνου, τύχη/ευκαιρία) οι οποίες έχουν θετικό ή αρνητικό αντίκτυπο στη σταδιοδρομία;

3.2. Το Ερευνητικό Εργαλείο

3.2.1. Ποιοτική Μέθοδος έρευνας

Η μέθοδος έρευνας η οποία επιλέχθηκε για τη συγκεκριμένη μελέτη είναι η ποιοτική μέθοδος και επιλέχθηκε για τρεις κύριους λόγους. Πρώτον, η ποιοτική μέθοδος εξυπηρετεί τον σκοπό της παρούσας έρευνας: πρόκειται για τη διερεύνηση των προσωπικών απόψεων των συμμετεχόντων (αστέγων και πρώην αστέγων) σχετικά με τους συστημικούς παράγοντες που επηρέασαν τη σταδιοδρομία τους. Δεύτερον, εξυπηρετεί το θεωρητικό υπόβαθρο το οποίο πλαισιώνει την παρούσα μελέτη: πρόκειται για τη συστημική θεωρία της σταδιοδρομίας, για την οποία όπως έχει ήδη αναφερθεί, η αφηγηματική προσέγγιση και η κατασκευή της ιστορίας αποτελούν κεντρικά σημεία αναφοράς. Επιπλέον, η διευκόλυνση των συμμετεχόντων με σκοπό την κατασκευή της δικής τους ιστορίας σταδιοδρομίας αποτέλεσε σημείο εκκίνησης στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας. Τρίτον, μέχρι στιγμής το φαινόμενο της αστεγίας, οι προεκτάσεις του, η επιρροή και οι αλληλεπιδράσεις του σε σχέση τόσο με τη σταδιοδρομία όσο και με τους συστημικούς παράγοντες δεν έχουν προσεγγιστεί σε προηγούμενη έρευνα. Συνεπώς, στοιχεία απαραίτητα για ποσοτική έρευνα όπως είναι οι ερευνητικές υποθέσεις δεν μπορούν να προσδιοριστούν με σαφήνεια (Braun, et al., 2014).

Η σχετική βιβλιογραφία επιβεβαιώνει την αλληλεξάρτηση των παραπάνω λόγων με την επιλογή της ποιοτικής μεθόδου ως βάση της ερευνητικής διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Ίσαρη και Πουρκό (2015) στους λόγους οι οποίοι υποδεικνύουν στον ερευνητή την επιλογή της συγκεκριμένης μεθόδου σε σχέση με την αξιοποίηση της ποσοτικής εντάσσονται η ιδιαιτερότητα του φαινομένου, η δυσκολία του ερευνητή «να αναγνωρίσει ή να διακρίνει συγκεκριμένες μεταβλητές για τη μελέτη του φαινομένου», καθώς και ότι ο ίδιος μπορεί να «επιδιώκει να υιοθετήσει το

αφηγηματικό ύφος» (σ. 40). Παραμένοντας πιστοί στη ΣΘΣ η οποία ενθαρρύνει και την ανάπτυξη και αφύπνιση των αφηγηματικών δεξιοτήτων των συμβουλευόμενων, στην προκειμένη περίπτωση των συμμετεχόντων, επιδιώκουμε να αποτυπώσουμε τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα της έρευνας μέσω της αφήγησης, εστιάζοντας στην εμπειρία του κάθε συμμετέχοντα ξεχωριστά.

Η ποιοτική έρευνα εστιάζει «στη συλλογή των εμπειριών των ανθρώπων, στην οπτική τους και στις γνώμες τους μέσα από τις δικές τους λέξεις». (Braun, et al., 2014, σ. 1). Επιπλέον, ο ερευνητής προσεγγίζει «σε βάθος συγκεκριμένες περιπτώσεις περιγράφοντας, κατανοώντας και αναλύοντας τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες νοηματοδότησης» με σκοπό να αντλήσει τις απαντήσεις στα ερωτήματά του. Η ποιοτική έρευνα, συχνά παρουσιάζεται ως αντίθετη στις ποσοτικές μεθόδους. Ωστόσο, η ποιοτική μέθοδος «δεν είναι το αντίθετο των ποσοτικών μεθόδων» (Ζαφειρόπουλος, 2015, σ. 281). Αντιθέτως, μπορεί να λειτουργήσει τόσο αυτόνομα όσο και ως ενισχυτική της ποσοτικής μεθόδου.

Στα πλεονεκτήματα της ποιοτικής έρευνας συμπεριλαμβάνονται η κατανόηση των συναισθημάτων, της γνώμης, των εμπειριών των συμμετεχόντων σε βάθος (Denzin, 1989), η ολιστική κατανόηση της ανθρώπινης εμπειρίας σε συγκεκριμένο πλαίσιο (Denzin & Lincoln, 2002), η ανακάλυψη της εσωτερικής και μοναδικής εμπειρίας κάθε συμμετέχοντα από τον ερευνητή (Corbin & Strauss, 2008). Η παρούσα μελέτη αναπτύσσεται έχοντας ως βάση την ποιοτική έρευνα και παράλληλα αξιοποιεί τα παραπάνω πλεονεκτήματα καθώς εξετάζει τις προσωπικές εμπειρίες αστεγίας και διερευνά τους ξεχωριστούς για τον κάθε συμμετέχοντα παράγοντες οι οποίοι επηρέασαν τη σταδιοδρομία του.

3.2.2. Το Εργαλείο της Έρευνας: Ημιδομημένη συνέντευξη σε βάθος

Το εργαλείο το οποίο αξιοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της έρευνας είναι η ποιοτική συνέντευξη (qualitative interview). Πρόκειται για την πλέον διαδεδομένη μέθοδο συλλογής ποιοτικών δεδομένων (Braun, et al., 2014˙ Ζαφειρόπουλος, 2015˙ Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Επίσης, η συνέντευξη χαρακτηρίζεται ως το πλέον κατάλληλο εργαλείο ποιοτικής έρευνας «εξαιτίας της ευελιξίας που προσφέρει κατά τη διεξαγωγή της, της αμεσότητας και της εξοικείωσης που αισθάνεται το κοινό» (Ζαφειρόπουλος, 2015, σ. 305). Για να είναι αποτελεσματική η συνέντευξη και να καταφέρει ο ερευνητής να αντλήσει τα δεδομένα τα οποία χρειάζεται, θα πρέπει τα ερωτήματα που θα τεθούν στους συμμετέχοντες να συνδέονται με τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας αξιοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη σε βάθος μέσω της οποίας ο ερευνητής καταφέρνει «να συγκεντρώσει τις λέξεις των ανθρώπων [...] ρωτά μία σειρά προγραμματισμένων ερωτήσεων (σύμφωνα με τον «οδηγό συνέντευξης») και μη-προγραμματισμένες/αυθόρμητες ερωτήσεις (ανταποκρινόμενος στον συμμετέχοντα), και ο συμμετέχων απαντά με τα δικά του λόγια» (Braun, et al., 2014, σ. 183-184). Σημαντικό πλεονέκτημα της ημιδομημένης συνέντευξης είναι η ευελιξία που προσφέρει στον ερευνητή σε σχέση με: «α) την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, β) ως προς την εμβάθυνση σε κάποια θέματα με συμμετέχοντες που κρίνονται κατάλληλοι, γ) ως προς τη σειρά με την οποία τίθενται οι ερωτήσεις και δ) ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ή θεμάτων για συζήτηση» (Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σ. 97).

Καθώς η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία πλαισιώνει θεωρητικά την παρούσα έρευνα, ο Οδηγός Συνέντευξης ο οποίος κατασκευάστηκε και αξιοποιήθηκε κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων βασίστηκε στην παραπάνω θεωρία και

περιλαμβάνει τους κύριους άξονες μελέτης. Οι ερωτήσεις οι οποίες εμπεριέχονται στο κύριο μέρος του εργαλείου συνέντευξης αποτελούν τον κορμό της ποιοτικής διερεύνησης και βασίζονται στα τέσσερα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία παρουσιάζονται παραπάνω. Κάθε ένα από τα ερωτήματα αποτελείται από υπο-ερωτήματα τα οποία αφενός επεξηγούν το αρχικό ερώτημα, αφετέρου διευκολύνουν τον/ην συμμετέχοντα/ουσα να εντοπίσει συστημικούς παράγοντες επιρροής της σταδιοδρομίας.

Πρόκειται για τις εξής ερωτήσεις:

- Υπάρχουν προσωπικά/δικά σας χαρακτηριστικά τα οποία επηρέασαν τη σταδιοδρομία σας;
- Υπήρξαν/υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι επηρέασαν τις αποφάσεις σας σε σχέση με την εργασία και την εκπαίδευση;
- Μπορείτε να εντοπίσετε κοινωνικούς/περιβαλλοντικούς παράγοντες που επηρέασαν τις αποφάσεις σας σε σχέση με την εκπαίδευση/κατάρτιση ή/και απασχόληση;
- Πώς επηρέασε η αστεγία την εύρεση ή/και τη διατήρηση εργασίας;
- Έχετε κάποιον/κάποιους στόχους σε σχέση με την εκπαίδευση ή/και την απασχόληση;

Εκτός από τα υπο-ερωτήματα που είχαν προβλεφθεί, ανάλογα με τον/την συμμετέχοντα/ουσα και τις εμπειρίες τις οποίες μοιραζόταν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης διατυπώνονταν και περαιτέρω ερωτήσεις τόσο για να διευκολύνουν τη διαδικασία όσο και για να εμπλουτίσουν το υλικό των συνεντεύξεων. Με σκοπό τον έλεγχο της αποτελεσματικότητας και λειτουργικότητας του οδηγού οι δύο πρώτες συνεντεύξεις οι οποίες διενεργήθηκαν είχαν πιλοτικό χαρακτήρα. Με βάση τις πρώτες

πιλοτικές συνεντεύξεις, αναδιατυπώθηκαν τα ερωτήματα όπως επισυνάπτονται στο Παράρτημα Α.

3.3. Δείγμα και Μέθοδος Δειγματοληψίας

3.3.1. Μέθοδος Δειγματοληψίας

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας αξιοποιήθηκε δειγματοληψία σκοπιμότητας εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων σε σχέση με τον εντοπισμό και τη συμμετοχή σε έρευνα της συγκεκριμένης ομάδας. Πληθυσμοί όπως αυτός των αστέγων χαρακτηρίζονται ως δύσκολα προσβάσιμοι πληθυσμοί (hard-to-reach population) ή κρυμμένοι πληθυσμοί (hidden population) ή σπάνιοι πληθυσμοί (rare population). Σε μία προσπάθεια συστηματοποίησης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των δύσκολα προσβάσιμων πληθυσμών οι Πύλλη και Ραφτόπουλος (2012) εστιάζοντας στους πάσχοντες από HIV αναφέρουν ότι «τα μέλη των συγκεκριμένων υποπληθυσμών δε διαβιούν σε κάποιο σαφές συμβατικό κοινωνικό πλαίσιο, δεν έχουν τακτική επαφή με τις υπηρεσίες υγείας και παρέχουν μη ειλικρινείς απαντήσεις όταν διενεργούνται έρευνες ώστε να προστατεύσουν την ιδιωτική τους ζωή. [...] Οι πληθυσμοί αυτοί δύσκολα συμμετέχουν σε έρευνες καθώς φοβούνται τον κοινωνικό στιγματισμό» (σ. 738). Τα παραπάνω χαρακτηριστικά εντοπίζονται και στην ομάδα των αστέγων.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω ιδιαιτερότητες του πληθυσμού, η διαδικασία της δειγματοληψίας έγινε σε δύο ξεχωριστά στάδια. Κατά το πρώτο στάδιο αξιοποιήθηκε η μεθοδολογία ευκολίας, επιλέγοντας τα πλησιέστερα αποκρινόμενα άτομα στην ερευνήτρια (Παπαγεωργίου, 2015) με σκοπό τη συμμετοχή τους στην έρευνα και την έναρξη των συνεντεύξεων. Μετά τη διεξαγωγή των πρώτων συναντήσεων, αξιοποιήθηκε η μέθοδος της χιονοστιβάδας ώστε να συγκεντρωθεί ο απαιτούμενος αριθμός συμμετεχόντων. Κάθε μονάδα του αρχικού δείγματος προσέφερε πρόσβαση σε άλλα μέλη του πληθυσμού (Παπαγεωργίου, 2015). Η μέθοδος της χιονοστιβάδας επιλέχθηκε ως δεύτερο στάδιο στη διαδικασία δειγματοληψίας, καθώς κρίνεται κατάλληλη για περιπτώσεις στις οποίες η πρόσβαση στο δείγμα

δυσχεραίνεται από περιορισμούς που απορρέουν από τη φύση της ομάδας-στόχου (Cohen, et al., 2008, σ. 173˙ Burns & Grove, 2001).

3.3.2. Το προφίλ των συμμετεχόντων /ουσών

Ο αριθμός των συμμετεχόντων στην έρευνα (**Πίνακας Β.1.**) είναι συνολικά 16, οκτώ άνδρες, οκτώ γυναίκες. Δεκατέσσερις από τους συμμετέχοντες κατοικούν στη Θεσσαλονίκη και 2 στην Αθήνα. Ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση, 6 είναι άγαμοι/ες και μία εξ αυτών έχει ένα ανήλικο τέκνο, 6 είναι διαζευγμένοι/ες με ενήλικα τέκνα (1 έως και 3 παιδιά). Δύο συμμετέχοντες είναι έγγαμοι, ο ένας εξ αυτών είναι πατέρας 4 ανήλικων τέκνων, και 2 δηλώνουν σε διάσταση, με τη μία να είναι μητέρα τριών ανήλικων τέκνων.

Αναφορικά με το εκπαιδευτικό προφίλ, ένας συμμετέχων έχει ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση και ένας έχει μεταπτυχιακό τίτλο. Τρεις έχουν ολοκληρώσει μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση σε διαφορετικές βαθμίδες και τομείς (ΙΕΚ Δημοσιογραφίας, ΟΤΕΚ Τουρισμού, 1η Δημόσια Σχολή Θεσσαλονίκης - Εργοδηγός Δομικών Έργων / Αθωνιάδα Εκκλησιαστική Ακαδημία). Πέντε έχουν ολοκληρώσει το Λύκειο, πέντε το Γυμνάσιο και ένας το Δημοτικό, ωστόσο, συνεχίζει σε Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας.

Την περίοδο των συνεντεύξεων οκτώ συμμετέχοντες ήταν εγγεγραμμένοι στο μητρώο ανέργων του ΟΑΕΔ (**Πίνακας Β.5.**). Εξ' αυτών τρεις εργάζονταν άτυπα και περιστασιακά. Έξι συμμετέχοντες απασχολούνταν στη «Σχεδία – Περιοδικό Δρόμου» ως πωλητές. Πέντε συμμετέχοντες ήταν εργαζόμενοι. Αξιοσημείωτο είναι ότι τέσσερις εξ αυτών ήταν μέσω επιδοτούμενης θέσης εργασίας, ενώ μία συμμετέχουσα εργαζόταν με ημι-απασχόληση ως καθαρίστρια χωρίς επιδότηση. Ο έκτος εργαζόμενος συμμετέχει ως ιδρυτικό μέλος στην ΚΟΙΝΣΕΠ.

Η συνθήκη αστεγίας κατηγοριοποιείται σύμφωνα με την τυπολογία ETHOS της FEANTSA (**Πίνακας Β.2., Πίνακας Β.3., Πίνακας Β.4.)** και εξετάζεται σε δύο περιόδους για κάθε συμμετέχοντα: την πρότερη συνθήκη αστεγίας και την παρούσα, εννοώντας την περίοδο διεξαγωγής των συνεντεύξεων. Ωστόσο, η στέγαση για τους συμμετέχοντες δεν μπορεί να περιγραφεί πλήρως λαμβάνοντας υπόψη μόνο δύο χρονικές περιόδους καθώς είναι συχνές οι εναλλαγές καταστάσεων, η προσωρινή στέγαση σε αυτόνομη κατοικία, και η επαναφορά στην κατάσταση της αστεγίας.

Πιο συγκεκριμένα, στο παρελθόν, 3 συμμετέχοντες έχουν υπάρξει Άστεγοι στο Δρόμο, 6 συμμετέχοντες έχουν φιλοξενηθεί σε Ξενώνες αστέγων, ξενώνες γυναικών ή /και ξενώνες κακοποιημένων γυναικών (4 άντρες, 2 γυναίκες), 7 συμμετέχοντες διαβιούσαν επισφαλώς, ήτοι 4 φιλοξενούνταν σε φίλους ή συγγενείς από ανάγκη, 3 έχουν εξωθεί από την κατοικία τους κατόπιν δικαστικής εντολής, και ένας καταπατά παράνομα βιοτεχνικό χώρο με σκοπό τη στέγασή του. Τέλος, ένας διαβιούσε σε ανεπαρκές/ακατάλληλο κατάλυμα, και συγκεκριμένα σε αυτοκίνητο της αδερφής του για 7 μήνες. Αξιοσημείωτο είναι, ότι για δύο από τους συμμετέχοντες (Σ5 και Σ11), η συνθήκη αστεγίας άλλαξε στο παρελθόν, με τον Σ5 μετά την έξωση (Επισφαλής συνθήκη στέγασης), κατέληξε σε ξενώνα αστέγων (Στερούμενος κατοικίας). Αντίθετα, η συμμετέχουσα Σ11, μετά την έξωσή της από την μισθωμένη οικία της, φιλοξενήθηκε σε συγγενείς από ανάγκη, παραμένοντας συνεπώς, στην ίδια Εννοιολογική Κατηγορία σύμφωνα με την τυπολογία ETHOS.

Την περίοδο διεξαγωγής των συνεντεύξεων έξι συμμετέχοντες μισθώνουν αυτόνομη κατοικία, οκτώ διαβιούν σε αυτόνομη κατοικία υποστηριζόμενη μέσω προγράμματος στέγασης (μακροχρόνια υποστήριξη αστέγων). Τέλος, μία συμμετέχουσα είναι άστεγη του δρόμου και περιστασιακά φιλοξενείται από φίλους ή μέλη της οικογένειάς της, ένας εξακολουθεί να στεγάζεται σε επισφαλή συνθήκη

στέγασης καθώς διαβιεί σε βιοτεχνικό χώρο τον οποίο καταπατά για λόγους στέγασης και ένας στεγάζεται επισφαλώς σε αποθηκευτικό χώρο που του παραχωρείται από φιλικό πρόσωπο.

3.4. Διεξαγωγή έρευνας / Ζητήματα Ηθικής και Δεοντολογίας

Η διεξαγωγή των ποιοτικών συνεντεύξεων ενέχει ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα τα οποία είναι δυσδιάκριτα και οι ισορροπίες οι οποίες πρέπει να τηρούνται λεπτές (Orb et al., 2001). Πρόκειται για ένα σύνολο κανόνων οι οποίοι ρυθμίζουν «τη σχέση των ερευνητών με όλους τους εμπλεκόμενους στην έρευνα» (Hopf, 2004, σ. 334, στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σ. 88). Οι κανόνες αυτοί δεν αφορούν μόνο τη σχέση ερευνητή/συμμετέχοντα, αλλά πρέπει να τηρούνται κατά την προσέγγιση των φορέων/ιδρυμάτων οι οποίοι θα δώσουν στον ερευνητή τη δυνατότητα να προσεγγίσει το δείγμα του. Σκοπός των παραπάνω κανόνων ηθικής και δεοντολογίας είναι «η προστασία των ανθρώπινων υποκειμένων» και είναι εξαιρετικής σημασίας σε κάθε έρευνα. Ωστόσο, όταν πρόκειται για ποιοτική έρευνα σε βάθος, η φύση της μελέτης είναι τέτοια που καθιστά τους κανόνες ηθικής και δεοντολογίας εξαιρετικά σημαντικούς (Mohd Arifin, 2018, σ. 30).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι εγείρονται διάφορα ζητήματα, ωστόσο, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας εστιάζουμε στους παρακάτω τέσσερις κύριους τομείς (Ίσαρη & Πουρκός, 2015˙ Mohd Arifin, 2018˙ Orb et al., 2001):

α) συναίνεση συμμετεχόντων κατόπιν ενημέρωσης, εθελοντική συμμετοχή, διατήρηση ανωνυμίας και εμπιστευτικότητας: Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από τον Μάιο μέχρι και τον Σεπτέμβριο 2019 σε Θεσσαλονίκη και Αθήνα. Οι συνεντεύξεις διήρκησαν από 35 μέχρι και 55 λεπτά. Η συνέντευξη ξεκινούσε με αυτοπαρουσίαση της ερευνήτριας και του σκοπού της έρευνας. Επεξηγήθηκε αναλυτικά σε όλους τους συμμετέχοντες ο εθελοντικός χαρακτήρας της συμμετοχής

τους στην έρευνα, η τήρηση της ανωνυμίας και του απορρήτου των παρεχόμενων πληροφοριών και του δικαιώματός τους να διακόψουν οποιαδήποτε στιγμή επιθυμούσαν τη συνέντευξη, ή να μην απαντήσουν σε κάποιο συγκεκριμένο ερώτημα. Πριν οι συμμετέχοντες συναινέσουν στη συμμετοχή στην έρευνα έλαβαν τον απαραίτητο χρόνο για πιθανά ερωτήματά τους τόσο σε σχέση με το περιεχόμενο της έρευνας όσο και με τη διαδικασία της συνέντευξης. Δύο από τους 14 συμμετέχοντες δεν προσήλθαν στο προγραμματισμένο ραντεβού, και χρειάστηκε επαναπρογραμματισμός. Τέλος, ένας συμμετέχων δεν προσήλθε στην προγραμματισμένη συνάντηση.

β) διενέργεια ατομικών συναντήσεων χωρίς παρουσία τρίτων προσώπων: Οι συνεντεύξεις διενεργήθηκαν α) σε χώρους του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, β) σε χώρους πώλησης του Περιοδικού Σχεδία (για τους πωλητές), και γ) στις εγκαταστάσεις της ΚΟΙΝΣΕΠ «Α.» στην Αθήνα.

γ) ανάλυση δεδομένων και δημοσίευση αποτελεσμάτων: Η απομαγνητοφώνηση πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ακουστικών ώστε να αποφευχθεί η πιθανή έκθεση σε τρίτους. Τα αρχεία τα οποία συμπεριλάμβαναν προσωπικά στοιχεία και δεδομένα των συμμετεχόντων αποθηκεύτηκαν ως κλειδωμένα. Σε σχέση με την παρουσίαση των συμμετεχόντων χρησιμοποιούνται κωδικοί αριθμοί ανάλογα με τη σειρά λήψης της συνέντευξης ως εξής Σ1 για τον πρώτο συμμετέχοντα, Σ2 για τον δεύτερο κ.ο.κ.

δ) προστασία από οποιαδήποτε βλάβη (σωματική ή/και ψυχική): όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι μπορούν να διακόψουν τη διαδικασία της συνέντευξης οποιαδήποτε στιγμή ένιωθαν άβολα ή θεωρούσαν ότι μπορεί να επηρεαστεί η ψυχική υγεία τους.

Ως γενικά κριτήρια για την επιλογή και συμμετοχή των συμμετεχόντων στην έρευνα ίσχυσαν τα εξής: α) να εμπίπτουν σε μία από τις εννοιολογικές κατηγορίες όπως αυτές αναφέρονται και περιγράφονται στην τυπολογία ETHOS (Πίνακας 3), β) ηλικία άνω των 18 ετών κατά τη διάρκεια συμμετοχής στην έρευνα, γ) μη διεγνωσμένα ψυχιατρικά νοσήματα κατά δήλωση των συμμετεχόντων. Σε όλες τις συνεντεύξεις επιτεύχθηκε η επικοινωνία και οι συμμετέχοντες εξέφρασαν τις εμπειρίες και τις απόψεις τους. Σε αρκετές περιπτώσεις χρειάστηκαν επεξηγήσεις των ερωτημάτων για καλύτερη κατανόηση, λαμβάνοντας, ωστόσο, υπόψη την αναγκαιότητα έκφρασης των πεποιθήσεων των συμμετεχόντων χωρίς αυτοί να κατευθύνονται.

Κατά την απομαγνητοφώνηση χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω σύμβολα ώστε να ενισχύσουν την αποτύπωση των λόγων των συμμετεχόντων/ουσών σε γραπτό λόγο:

α) [...]: χρήση αποσιωπητικών για να αποτυπώσουν τις παύσεις των συμμετεχόντων

β) ΚΕΦΑΛΑΙΑ: ένταση φωνής, αποτυπώνονται τα σημεία τα οποία υπερτονίζει ο συμμετέχων στον προφορικό λόγο.

γ) (λέξη): χρήση παρένθεσης για συναισθήματα που εκφράζει ο συμμετέχων όπως συγκίνηση, λύπη.

δ) /: διαχωρίζει φράσεις/λέξεις των συμμετεχόντων οι οποίες φέρουν το ίδιο νόημα, ωστόσο, έχουν διατυπωθεί σε διαφορετικό τμήμα της συνέντευξης και με άλλη αφορμή/ερώτηση.

ε) (Σημ.:): χρήση παρένθεσης και επεξηγήσεις από την ερευνήτρια.

3.5. Αναστοχαστικότητα της ερευνήτριας

Οι Auerbach και Silverstein (2003) αναφέρονται στην τάση κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα υπέρ των αντικειμενικών εμπειριών στην έρευνα έναντι των υποκειμενικών, συσχετίζοντας την επικράτηση των πρώτων με έννοιες όπως αυτή της αναξιοπιστίας ή της μη-συνάφειας με την επιστημονικότητα. Πρόκειται για την κριτική η οποία ασκείται στην ποιοτική έρευνα συνολικά και η οποία εμπεριέχει έννοιες όπως αυτές της εντιμότητας του ερευνητή, της ακρίβειας, της συστηματικότητας και του αναστοχασμού τις οποίες ο ερευνητής οφείλει να λαμβάνει υπόψη σε όλες τις φάσεις της ερευνητικής δραστηριότητας (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Όπως συμβαίνει με τους συμμετέχοντες οι οποίοι μεταφέρουν τις δικές τους εμπειρίες, τις δικές τους προκαταλήψεις, τις δικές τους πεποιθήσεις, αντιστοίχως και ο ερευνητής μεταφέρει το δικό του αξιακό κόσμο στην έρευνα. Οι δικές του παραδοχές και προκαταλήψεις μεταφέρονται σε κάθε στάδιο της έρευνας, ξεκινώντας με την αφορμή για την έρευνα, προχωρώντας στα ερευνητικά ερωτήματα και τον τρόπο που αυτά θα τεθούν στους συμμετέχοντες μέχρι και την ολοκλήρωσή της και την εξαγωγή συμπερασμάτων. Τα παραπάνω παραπέμπουν στην επιστημολογική αναστοχαστικότητα του ερευνητή στο πλαίσιο της οποίας ο ερευνητής ενθαρρύνεται να αφήσει τις δικές του ευαισθησίες περιεχομένου και να εστιάσει περισσότερο σε νοήματα και εμπειρίες (Silverman, 2010). Στο πλαίσιο της αναστοχαστικότητας ο ερευνητής καλείται να αναστοχαστεί με τις αξίες του, τις πράξεις του, τις προσδοκίες του, και τις επιλογές που έχει κάνει ξεκινώντας από τον σχεδιασμό μέχρι και την ολοκλήρωση της έρευνας (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, ξεκινώντας με τη διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων, προχωρώντας με τις συνεντεύξεις και τη διαδικασία της επεξεργασίας των δεδομένων, προέκυψαν ζητήματα τα οποία σχετίζονταν με τη

διαχείριση των πεποιθήσεων και των αξιών της ερευνήτριας. Η αναστοχαστικότητα ξεκινά με την αποφυγή της καθοδήγησης των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, καθώς αρκετά ερωτήματα χρειάστηκε να επεξηγηθούν και να αναδιατυπωθούν ώστε να μπορέσουν να γίνουν κατανοητά από τους συμμετέχοντες. Έπειτα, κατά την ανάλυση του ποιοτικού υλικού, προέκυψαν προβληματισμοί σχετικά τόσο με τη δημιουργία των θεμάτων όσο και σε σχέση με την επανεξέταση των θεμάτων και την τελική κατάταξή τους στις σχετικές θεματικές ενότητες. Ως προς αυτό, σημαντική ήταν η συνδρομή και η καθοδήγηση της επόπτριας ώστε να αποφευχθούν υποκειμενικές εκτιμήσεις και συμπεράσματα.

3.6. Μεθοδολογία

3.6.1. Θεματική Ανάλυση

Κεντρικό σημείο της παρούσας έρευνας αποτελεί η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία. Το υλικό των συνεντεύξεων επεξεργάστηκε η ερευνήτρια μέσω της Θεματικής Ανάλυσης. Σκοπός ήταν να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω και να προκύψουν τα σχετικά συμπεράσματα. Η Θεματική ανάλυση είναι «μία μέθοδος εντοπισμού και ανάλυσης νοηματικών σχημάτων (θέματα) σε ποιοτικά δεδομένα» (Braun et al., 2014, σ. 186). Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ποιοτική έρευνα είναι σημαντικό παράδειγμα έρευνας (inquiry) και ότι «η περιπλοκότητα που την περιβάλει απαιτεί μεθοδικές και αυστηρές μεθόδους ώστε να παράξει χρήσιμα αποτελέσματα» (Nowell et al., 2017, σ. 1), η θεματική ανάλυση αποτελεί ένα εργαλείο ικανό να συνεισφέρει στα παραπάνω.

Οι Braun και Clarke (2006) παρουσιάζουν τη θεματική ανάλυση ως μία αναλυτική μέθοδο, όχι μεθοδολογία, η οποία δεν μπορεί να προβλέψει θεωρητικές υποθέσεις, να υπαγορεύσει τα κατάλληλα ερευνητικά ερωτήματα και ιδανικές μεθόδους συλλογής δεδομένων. Η θεματική ανάλυση μπορεί να αξιοποιηθεί στους

περισσότερους τύπους ερευνητικών ερωτημάτων όπως είναι οι ερωτήσεις σχετικά με τις πρακτικές, τις απόψεις των ανθρώπων, για ερευνητικά ερωτήματα τα οποία στοχεύσουν στην αναπαράσταση και την κατασκευή κοινωνικών και ψυχολογικών υποκειμένων, «εξαιρώντας ερωτήσεις σχετικά με γλωσσικές πρακτικές (οι οποίες απαιτούν ψυχολογική παρέμβαση αναλυτικού προσανατολισμού)» (Braun, et al., 2014). Ως προς τα ποιοτικά δεδομένα για την ανάλυση των οποίων μπορεί να αξιοποιηθεί, καλύπτεται ένα μεγάλο εύρος όπως δευτερογενείς πηγές (δεδομένα από περιοδικά, talk-show στην τηλεόραση), δεδομένα που εντοπίζονται σε κείμενα (ποιοτικές έρευνες), δεδομένα που προέρχονται από τη διάδραση (απομαγνητοφωνήσεις συνεντεύξεων και ομάδες εστίασης) μέχρι και νατουραλιστικά δεδομένα όπως είναι ηχογραφήσεις συνεδριών συμβουλευτικής (Braun, et al., 2014).

Σύμφωνα με τη Thorne (2000) η ανάλυση του ποιοτικού υλικού είναι η πιο σύνθετη διαδικασία της έρευνας, ωστόσο, η ανάλυση είναι αυτή η οποία «δέχεται τη λιγότερο προσεκτική συζήτηση στη βιβλιογραφία» (σ. 68). Το πλεονέκτημα της θεματικής ανάλυσης είναι ότι μπορεί να είναι θεωρητικά ευέλικτη (Braun, et al., 2014) καθώς επιτρέπει την προσέγγιση των δεδομένων με διάφορους τρόπους όπως είναι η επαγωγή, παραγωγή, σημασιολογικά, μέσω του ρεαλισμού, του κονστρουκτιβισμού. Λαμβάνοντας υπόψη ότι αφορμή της παρούσας έρευνας είναι η συστημική θεωρία για τη σταδιοδρομία, αξιοποιούμε την παραγωγική μέθοδο χρησιμοποιώντας «το προκαθορισμένο πλαίσιο για την ανάλυση των δεδομένων» (Γαλάνης, 2018: 416) το οποίο προσφέρει η συστημική θεωρία, πρόκειται για προσέγγιση theory-driven (top-down analysis).

Σύμφωνα με τις Braun και Clarke (2006) υπάρχουν έξι στάδια για τον ερευνητή ο οποίος σκοπεύει να αξιοποιήσει τη θεματική ανάλυση για την επεξεργασία του ποιοτικού υλικού. Πρόκειται για τα εξής:

1. εξοικείωση του ερευνητή με το υλικό: επιμελής και επαναλαμβανόμενη ανάγνωση του υλικού,
2. κωδικοποίηση: δημιουργία κωδίκων και απόδοσή τους στα πιο σημαντικά θέματα τα οποία προκύπτουν από τα δεδομένα και απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα,
3. αναζήτηση θεμάτων: εξέταση των κωδίκων και συσχετισμός των δεδομένων ώστε να βρεθούν τα ευρύτερα και σημαντικά νοηματικά σχήματα,
4. επανεξέταση των θεμάτων: έλεγχος των θεμάτων σε σχέση με τα συνολικά δεδομένα ώστε να αποσαφηνιστεί ότι απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα,
5. ορισμός και ονομασία θεμάτων: ανάπτυξη της αναλυτικής ανάλυσης του θέματος, επιλογή του ονόματος κάθε θέματος,
6. συγγραφή ευρημάτων: πλαισίωση της ανάλυσης σε συσχετισμό με την υπάρχουσα βιβλιογραφία και τα ευρήματά της.

Η ανάλυση του υλικού στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας βασίστηκε στην παραπάνω μεθοδολογία. Την ολοκλήρωση κάθε συνέντευξης, ακολουθούσε η απομαγνητοφώνηση ώστε η απόδοση επί χάρτου να είναι όσο πιο πιστή σε σχέση με την ηχογραφημένη συνέντευξη. Η διαδικασία της απομαγνητοφώνησης και η απόδοση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του λόγου διευκόλυνε την εξοικείωση της ερευνήτριας με τα προς μελέτη δεδομένα. Ακολούθησε η προσεκτική ανάγνωση ώστε να δημιουργηθούν οι πρώτοι κώδικες για τα σημαντικά και επαναλαμβανόμενα θέματα. Σε αυτό το σημείο εντοπίζεται ο επαγωγικός χαρακτήρας, καθώς με βάση το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο προσφέρει η συστημική θεωρία για τη σταδιοδρομία ξεκίνησε η αναζήτηση και η κωδικοποίηση των θεμάτων. Στο επόμενο στάδιο, ακολούθησε ο συνδυασμός και ο συσχετισμός των διαφόρων θεμάτων και νοηματικών ώστε να καταλήξουμε στις τελικές ομάδες.

Οι θεματικές κατηγορίες διαμορφώθηκαν με βάση τόσο τα ερευνητικά ερωτήματα όσο και το θεωρητικό πλαίσιο της συστημικής θεωρίας. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για τέσσερις κύριες θεματικές κατηγορίες ως εξής: α) ενδοατομικό σύστημα (**Πίνακες Γ.1.-Γ.11**.), β) κοινωνικές επιρροές (**Πίνακες Γ.13.-Γ.16.**), γ) περιβαλλοντικές επιρροές (**Πίνακες Γ.17.-Γ.20.**), δ) μεταβλητές διαδικασίας (**Πίνακες Γ.21.-Γ.24.**) Εντός αυτών των κατηγοριών εντάσσονται διάφορες μεταβλητές οι οποίες συνοδεύονται από τον αντίστοιχο πίνακα. Οι επιρροές πλαισίου και περιεχομένου αναλύονται σε βάθος καθώς αυτό διευκολύνει τον εντοπισμό και τη σύνδεση με τις επιρροές περιεχομένου. Πιο συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας έχουν κατηγοριοποιηθεί και παρουσιάζονται σύμφωνα με το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων (Five Factor Model – FFM) γνωστό και ως «The Big Five» (Digman, 1990˙ Goldberg, 1993 ˙McCrae & John, 1992). Σύμφωνα με το παραπάνω μοντέλο, πρόκειται για πέντε παράγοντες οι οποίοι λειτουργούν ως βάση για την περιγραφή των χαρακτηριστικών προσωπικότητας των ατόμων ως εξής: α) εξωστρέφεια, β) ευχαρίστηση (agreeableness), γ) ευσυνειδησία (conscientiousness), νεύρωση (neuroticism), ε) δεκτικότητα σε εμπειρίες (openness).

Οι παραπάνω πυλώνες προσεγγίζονται ποιοτικά και παρουσιάζονται σε ένα εύρος κατηγοριών στις οποίες μπορούν να ενταχθούν οι συμμετέχοντες. Ανάλογα με την ένταση την οποία προσδίδουν στο συγκεκριμένο γνώρισμά τους και τις θετικές ή αρνητικές υποδηλώσεις στον ίδιο άξονα δύναται να εντάσσονται χαρακτηριστικά πλήρως αντιθετικά όπως εξωστρέφεια ή εσωστρέφεια. Αντιστοίχως, στην περίπτωση της ευσυνειδησίας, συμμετέχοντες μπορεί να εκφράσουν ότι αισθάνονται επαρκείς ή αποτελεσματικοί, ενώ άλλοι πλήρως ανεπαρκείς. Αντίστοιχα, προσεγγίζονται και ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά όπως είναι οι εργασιακές αξίες. Ως προς τα αποτελέσματα, στην κατηγορία «ενδο-ατομικό σύστημα» εντάσσονται έντεκα επιρροές. Τρεις είναι οι

κύριες ομάδες κοινωνικών επιρροών που εντοπίστηκαν από τους συμμετέχοντες, και τέσσερις περιβαλλοντικές επιρροές. Τέλος, ως προς τις μεταβλητές διαδικασίας εντοπίζονται οι τρεις κατηγορίες οι οποίες προσδιορίζονται από το θεωρητικό πλαίσιο (αναδρομικότητα, τύχη/ευκαιρία και αλλαγή στην πάροδο χρόνου). Στο παράρτημα παρατίθενται αναλυτικά οι θεματικοί πίνακες οι οποίοι προκύπτουν από τη Θεματική Ανάλυση.

3.6.2. Θεματικός Χάρτης

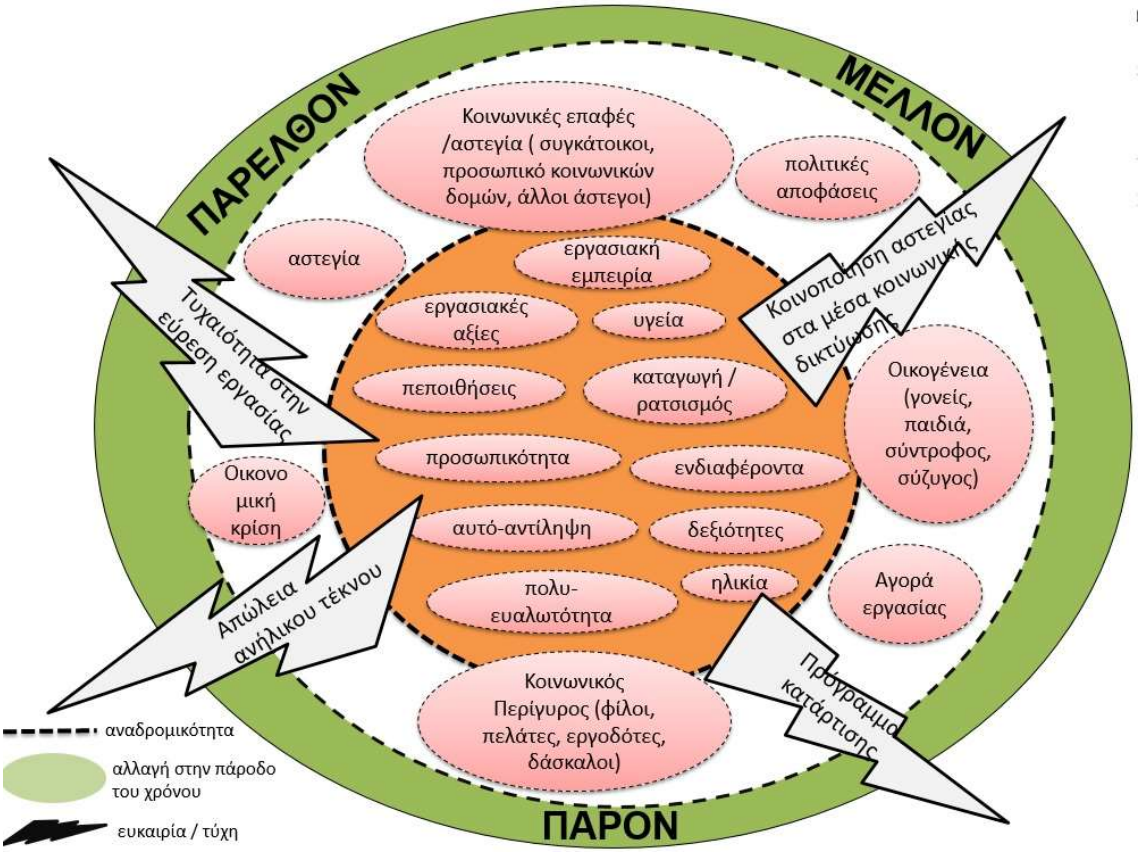

Σχήμα 4: Θεματικός Χάρτης

4. Αποτελέσματα της έρευνας

4.1. 1η Θεματική Κατηγορία: Ενδοατομικό Σύστημα

Ξεκινώντας με το ενδοατομικό σύστημα των συμμετεχόντων, τον εσωτερικό κύκλο του χάρτη επιρροών, οι συμμετέχοντες εντοπίζουν ποικίλες μεταβλητές οι οποίες κατηγοριοποιούνται σε έντεκα κύριες μεταβλητές. Πρόκειται για τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας, ηλικία, εργασιακές αξίες, πολυ-ευαλωτότητα, ενδιαφέροντα, υγεία, εργασιακή εμπειρία, τεχνικές αναζήτησης εργασίας, πεποιθήσεις, αυτοαντίληψη/αυτεπάρκεια, καταγωγή. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο συμμετέχων Σ5 δεν καταφέρνει να εντοπίσει ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά που επηρέασαν ή επηρεάζουν τη σταδιοδρομία του και δε δίνει καμία απάντηση στις σχετικές ερωτήσεις. Ωστόσο, τα χαρακτηριστικά αυτά αποκαλύπτονται μέσω της αφήγησής του και της ιστορίας σταδιοδρομίας του.

Προσωπικότητα

Δώδεκα συμμετέχοντες εντοπίζουν στοιχεία προσωπικότητας τα οποία έχουν επηρεάσει τόσο θετικά όσο και αρνητικά τη σταδιοδρομία τους. Οι περισσότεροι από αυτούς εντοπίζουν μόνο ένα χαρακτηριστικό προσωπικότητας το οποίο επηρέασε τη σταδιοδρομία τους, ενώ άλλοι εντοπίζουν περισσότερα από ένα. Από την ανάλυση σύμφωνα με το μοντέλο των πέντε παραγόντων προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες φέρουν χαρακτηριστικά προσωπικότητας που εμπίπτουν στις τέσσερις από τις πέντε κατηγορίες. (**Πίνακας Γ.1.**). Την ευσυνειδησία, την εξωστρέφεια, την ευχαρίστηση και τη νεύρωση. Για κάθε μία από τις παραπάνω κατηγορίες εντοπίζονται στο υλικό της έρευνας θετικές και αρνητικές υποδηλώσεις.

Τόσο οι θετικές διαστάσεις, όσο και οι αρνητικές διαστάσεις των παραπάνω χαρακτηριστικών έχουν αντίκτυπο στη σταδιοδρομία των συμμετεχόντων.

Ευσυνειδησία

Τρεις συμμετέχουσες εντοπίζουν τη θετική διάστασή της, και μία την αρνητική. Οι θετικές υποδηλώσεις εκφράζονται ως «Ένα άτομο που ήταν αυτόνομο» και «Δεν μπορώ να κάθομαι.» (Σ1), «Επιμένω, και θέλω κάτι που βάζω στο νου, θέλω να το κάνω, και θα το κάνω.» (Σ3) και «Είμαι πάρα πολύ πεισματάρα. Είμαι εκείνη που θα πεισμώσει.» (Σ8). Αντιθέτως, η συμμετέχουσα Σ14 αναδεικνύει την αναβλητικότητα ως παράγοντα που επηρέασε αρνητικά τη σταδιοδρομία της αναφέροντας ότι: «Θέλω αλλά δεν κάνω κινήσεις, δεν προσπαθώ.» Προσθέτοντας έπειτα, ότι «Το ότι ήμουνα τεμπέλα. Ότι βαριόμουν να διαβάσω. Έλεγα θα, θα, θα... και δεν έκανα κινήσεις» (Σ14).

Εξωστρέφεια

Τρεις συμμετέχοντες εντοπίζουν χαρακτηριστικά εξωστρέφειας τα οποία έχουν επηρεάσει τις επιλογές σταδιοδρομίας τους. «Μου άρεσε να συναναστρέφομαι πολύ κόσμο και να ... ήμουνα, και είμαι ακόμα, εντάξει, πολύ κοινωνικός, της παρέας, δε δημιουργώ προβλήματα, είμαι ήσυχος» (Σ2). «Είμαι πολύ εξωστρεφής. Δούλεψα στην Αμερική ως ηθοποιός 6 χρόνια, το αντικείμενο το οποίο λάτρευα.» (Σ7). Αντιστρόφως ανάλογα, άλλοι αναφέρουν την εσωστρέφεια ως παράγοντα επιρροής σταδιοδρομίας καθώς «Με δυσκολεύει να είμαι εξαρτημένη από άλλους ανθρώπους – είμαι εσωστρεφής, αλλά πλέον μπορώ και επικοινωνώ πιο πολύ με ανθρώπους. Είμαι πιο ανοιχτή» (Σ4). «Δεν είμαι και πολύ κοινωνική. Θέλω το κλίμα να μην είναι με πολλά άτομα, να είμαι ... σα χαρακτήρας δηλαδή εγώ, να ... έχω πιο πολύ να κάνω παρά να μιλάω» (Σ11). Οι δύο πρώτοι συμμετέχοντες, οι οποίες εντοπίζουν στοιχεία εξωστρέφειας στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους, επέλεξαν επαγγέλματα

τα οποία σχετίζονταν με την επαφή με τον κόσμο όπως σερβιτόρος/υπάλληλος εστίασης (Σ2) και ηθοποιός (Σ7). Αντιθέτως, οι περισσότερο εσωστρεφείς συμμετέχοντες επέλεξαν επαγγέλματα όπως αυτό της καθαρίστριας (Σ4, Σ11) τα οποία δεν απαιτούν αλληλεπίδραση με τον κόσμο.

Ευχαρίστηση

Ως προς την ευχαρίστηση, πέντε συμμετέχοντες εντοπίζουν αρνητικές διαστάσεις (εγωισμός, δυσκολία στη συνεργασία), ενώ κανείς δεν εντοπίζει θετικές (π.χ. εμπιστοσύνη, αλτρουισμός). Η συμμετέχουσα Σ4 εκτός από την εσωστρέφεια, εντοπίζει δυσκολία στις συνεργασίες η οποία επηρέασε αρνητικά τη σταδιοδρομία της. «Ήμουν δύσκολη στις συνεργασίες. Κακές συμπεριφορές» (Σ4). Αντίστοιχα, ο συμμετέχων Σ7 αναφέρει ότι «Δεν έχω κάνει πολλά καλά στη ζωή μου. Για την ακρίβεια, θα λένε κάποιοι ... τσογλάνι ήταν». Δύο συμμετέχοντες εντοπίζουν επίσης τον εγωισμό ως ένα στοιχείο προσωπικότητας λέγοντας ότι «Δεν ήθελα μετά (να γυρίσω πίσω). Είναι και εγωιστικό. Είναι και ο εγωισμός μετά» (Σ5) και «(Στην οικογένεια) είμαστε εγωιστές όλοι.» (Σ1).

Νεύρωση

Δύο συμμετέχοντες εντοπίζουν ευκολία προσαρμογής (χαμηλά ποσοστά σε σχέση με τη νεύρωση) γεγονός το οποίο συσχετίζουν με τη συνθήκη αστεγίας. Ο Σ9, αναφερόμενος σε περιστασιακή αστεγία την οποία βίωσε κατά τη διάρκεια θερινής εργασίας αναφέρει ότι: «Συνήθως σ' αυτές τις δουλειές, γιατί είναι καλοκαιρινές, δε νιώθεις έλλειψη του χώρου στέγασης. Εξαιτίας του ότι είναι καλοκαίρι, μπορείς να μείνεις σε μία αποθήκη, με ένα sleeping-bag. Και χώροι υγιεινής, θα βρεθούνε, κοινόχρηστοι, ή οτιδήποτε. Σε ταβέρνες, επίσης, συνηθίζεται να σου προσφέρουν πάλι

ένα χώρο. Οπότε δε νιώθεις την έννοια της έλλειψης της στέγασης.». Αντίστοιχα, ο Σ15 συσχετίζει τις εμπειρίες αστεγίας με την προσαρμοστικότητά του: «Κοίταξε, εγώ γενικά είμαι ένας άνθρωπος που ... δεν έχω θέμα προσαρμογής (σχετικά με τη διαμονή στο Υπνωτήριο Αστέγων). [...] Επειδή πέρασα πάρα πολλά, πάρα πολλά, πάρα πολλά. Όλα όμως τα πέρασα, εξαιτίας, γιατί εγώ τέτοιος άνθρωπος είμαι.». Αντιθέτως, ο συμμετέχων Σ7 αναφέρεται στις τάσεις αυτοκτονίας του και τη δειλία που τον χαρακτηρίζει λέγοντας ότι «παρόλο που είμαι τρομερά δειλός, και μου αρέσει πολύ η ζωή, μάλλον θα το χα κάνει.» (Σ7)

Υγεία

Πέντε συμμετέχοντες εντοπίζουν προβλήματα υγείας τα οποία επηρέασαν ή επηρεάζουν τη σταδιοδρομία τους (**Πίνακας Γ.2.).** Τα προβλήματα υγείας διαφέρουν, εμφανίστηκαν σε διαφορετικό στάδιο της ζωής των συμμετεχόντων, ωστόσο, επηρέασαν τη σταδιοδρομία τους. «Το θέμα της υγείας μου, διαγνώστηκα πριν 2 χρόνια. Καρκίνος στον πνεύμονα. Κάποια πράγματα πλέον ΔΕΝ μπορώ να τα κάνω. Δεν έχω μεγάλη αντοχή, δεν μπορώ να δουλέψω σε βιοτεχνία ή σε χώρο που έχει σκόνες.» (Σ1) Η συγκεκριμένη συμμετέχουσα εξαιτίας του προβλήματος υγείας που αντιμετώπισε, δεν μπορεί να εργαστεί στον κλάδο στον οποίο έχει μακροχρόνια εμπειρία.

«Άρχισα να πέφτω, να πίνω, εννοείται, περισσότερο, και άρχισε να πέφτει η συμπεριφορά μου. Έγινα πιο νευρική, έχασα κάποιες πελάτισσες.» Η συμμετέχουσα Σ4 αναφέρεται στο πρόβλημα αλκοολισμού που αντιμετώπισε στο παρελθόν, το οποίο επηρέασε τη σταδιοδρομία της και συνέδραμε στο «κλείσιμο» της ατομικής επιχείρησής της. Η συμμετέχουσα Σ6 είναι πρώην τοξικομανής και έχει βιώσει κατάθλιψη, τα οποία επηρέασαν τόσο τη σταδιοδρομία της στο παρελθόν, όσο και στο

παρόν. Η συμμετέχουσα Σ10 αναφέρει ότι «18,5 με βρήκε ένας καρκίνος, στο στήθος, ο πρώτος. Ε, από εκεί ήρθαν οι ανατροπές όλες. Δε γινόταν να το κοντρολάρω. Ήμουνα πολύ μικρή, ήμουνα παιδί. Εμένα ανατράπηκε όλη μου η ζωή.» Πρόκειται συνεπώς, για πρόβλημα υγείας το οποίο η ίδια εντοπίζει ως σταθμό στη ζωή της με σημαντικό αντίκτυπο στην έκβαση της σταδιοδρομίας της και της ζωής της συνολικότερα. Σε σχέση με την αστεγία αναφέρει ότι «Εγώ από την αστεγία έγινα ασθματική και αυτό μου κούρασε την καρδιά». Συνεπώς, η αστεγία είχε αρνητικό αντίκτυπο στην υγεία της, γεγονός που επηρεάζει τη σταδιοδρομία και δυσχεραίνει το επίπεδο διαβίωσής της.

Ηλικία

Τη μεταβλητή «ηλικία» εντοπίζουν ως παράγοντα αρνητικής επιρροής σε σχέση με την εύρεση εργασίας δώδεκα από τους δεκαέξι συμμετέχοντες (**Πίνακας Γ.3.**). Ο μέσος όρος ηλικίας των παραπάνω συμμετεχόντων είναι 58 έτη, με τον νεότερο να είναι ηλικίας 46 ετών (Σ8), και τον μεγαλύτερο 70 (Σ10). Οι τέσσερις συμμετέχουσες οι οποίες δεν εντοπίζουν την ηλικία ως πρόβλημα έχουν ηλικίες 27 (Σ14), 32 (Σ11), 43 (Σ3) και 53 (Σ4). Η ηλικία εντοπίζεται ως εξωτερικό εμπόδιο το οποίο σχετίζεται με τα προαπαιτούμενα των εργοδοτών σε σχέση με το ανθρώπινο δυναμικό. Αναφορές όπως «Ζητούσαν συγκεκριμένες ηλικίες, παίζει και αυτό ρόλο.» (Σ1), «Ε λόγω ηλικίας! ... Δύσκολα βρίσκουμε δουλειά εμείς, πάνω σε αυτή την ηλικία.» (Σ2),

«Το μεγάλο πρόβλημα, δεν είναι θέμα προϋπηρεσίας πιστεύω το κυριότερο. Πιστεύω, το θέμα είναι η ΗΛΙΚΙΑ. Δηλαδή τώρα όταν είσαι, εγώ είμαι 57 ετών, έτσι; Δηλαδή τι δουλειά να βρεις, και ποιος να σε πάρει 57 ετών; Ελάχιστες δουλειές είναι αυτές που θα προσλάβουν έναν άνθρωπο 57 ετών. Και στην ουσία είναι ή ευκαιριακές δουλειές, ή κάποιο πρόγραμμα από αυτά τα οκτάμηνα που βγαίνουν τα οποία είναι μία σανίδα στον ωκεανό. Άντε δουλεύεις 8 μήνες, θα πάρεις και 4 μήνες ταμείο ανεργίας,

και μετά πάλι θα είσαι στην ίδια κατάσταση.» (Σ15) Επίσης, «Για να μου πουν κυρία μου είστε 70; Τι να σας κάνουμε; Α μου το πε κάποια ξεκάθαρα. Μου λέει: «Κυρία μου. Γιατί εγώ τότε ήμουν 62. Εσείς είσαστε σε μία ηλικία που μπορεί να σας συμβεί κάτι, και να πρέπει να σας γηροκομήσουμε. Τι να μας προσφέρετε, στην ηλικία που είσαστε; Και εκεί συνειδητοποίησα το δεύτερο πρόβλημα μεγάλο. Εκτός από την Αστεγία, η ηλικία μου.» (Σ10).

Στα λόγια των συμμετεχόντων επαληθεύεται και η ηλικιακή επίγνωσή τους η οποία προσδιορίζει τους στόχους τους. «Σε αυτή την ηλικία, δεν πρόκειται να πάω υπάλληλος. Παλαιότερα το ψιλοσκεφτόμουν, τώρα λέω, σ΄αυτή την ηλικία; Άστο. (σχετικά με την εκπαίδευση)» (Σ1) και «Ότι μεγαλώνουμε, αρχίζουμε τα βλέπουμε διαφορετικά» (Σ8). Αλλά και «Αλλά αυτο δεν παίζει ρόλο. Παίζει ρόλο η κατάσταση η φυσική και βιολογική. Πώς τρέφεται κανείς. Εγώ τρέφομαι υγιεινά, δεν τρώω ό,τι να ΄ναι. Γυμνάζομαι» (Σ12). «Λόγω του ότι είναι η ηλικία μεγάλη. Πιο παλιά δεν τα ΄βαζα, έκανα 2 δουλειές, 3 δουλειές και δεν καταλάβαινα και τίποτα» (Σ13). «Πιστεύω παίζει ρόλο και η ηλικία αναμφισβήτητα, έγινα 62, αν ήμουν 40 ίσως να το βλεπα διαφορετικά. / Μετά, σκέφτομαι την ηλικία μου και λέω τι ελπίδες έχω τώρα εγώ, να κάνω κάτι.. άλλο, με στόχο τι; τα εκατόν πενήντα μου;» (Σ7)

Πεποιθήσεις

Τρεις συμμετέχοντες εντοπίζουν τις πεποιθήσεις τους ως μεταβλητές οι οποίες επηρέασαν τη σταδιοδρομία τους (**Πίνακας Γ.4.**). Σύμφωνα με τον Σ9 οι ιδεολογικές του αντιλήψεις είχαν αντίκτυπο στις επαγγελματικές αποφάσεις του: «Δεν ήθελα τη στρατικοποίηση, τα προγράμματα αυτά, τις βάρδιες, και έφυγα», επίσης, «Παραίτηση, ναι. Έφυγα στα καράβια, πήγα σα δόκιμος πλοίαρχος εκεί. Δεν υπάρχει κάτι προγραμματισμένο. Τα καράβια είναι η έννοια του ρομαντικού ταξιδιού το οποίο

προϋπάρχει» (Σ9). Δύο συμμετέχοντες εντόπισαν την Πίστη στον Θεό ως πηγή υποστήριξης λέγοντας ότι «Αυτό όμως δε με επηρεάζει διότι εγώ έχω μαζί μου το Θεό» (Σ12).

Ενδιαφέροντα

Ένας από τους συμμετέχοντες (**Πίνακας Γ.5.**) εντοπίζει τα εφηβικά ενδιαφέροντά του ως υπεύθυνα για την επιλογή σταδιοδρομίας του «ίσως μου άρεσε από μικρός, από τα 15 μου, και γι΄αυτό ασχολήθηκα με αυτό και παράτησα τις σπουδές» (Σ2). Η συμμετέχουσα Σ3 αναφέρει ότι το ενδιαφέρον της για προσφορά στους ανθρώπους επηρεάζει τις επαγγελματικές επιλογές «επειδή μ΄ άρεσε να φροντίζω άτομα που έχουν ανάγκη» (Σ3). Αντίστοιχα, η συμμετέχουσα Σ8 εντοπίζει την επικοινωνία με τον κόσμο «Μου αρέσει γιατί θα έχω και επικοινωνία με τον κόσμο».

Δύο συμμετέχοντες εντοπίζουν ενδιαφέροντα τα οποία παρέμειναν χόμπυ ως εξής: «Ασχολήθηκα κυρίως σε ιδιωτικά μέσα. Πολιτικά θέματα κυρίως (ραδιοφωνικός σταθμός, εφημερίδα στην Καστοριά). Πιο πολύ χόμπι, παρά επάγγελμα.» (Σ9) και «Εγώ ήθελα να σπουδάσω φιλολογία. Έκανα φροντιστήριο, ένα ολόκληρο καλοκαίρι για να δώσω φιλολογία το Σεπτέμβριο. η μεγάλη μου αγάπη είναι το διάβασμα. Λογοτεχνία.» (Σ10).

Εργασιακές Αξίες

Ασφάλεια και Ρίσκο

Δύο συμμετέχουσες (**Πίνακας Γ.6.**) αναφέρονται στην ασφάλεια ως σημαντική αξία η οποία καθορίζει τις επαγγελματικές επιλογές τους λέγοντας ότι «να ΄χει και ικανοποιητικό μισθό, και να με καλύπτει με τα ένσημά μου, για την υγεία μας. Αυτά τα βασικά.» (Σ11) «Ο Σ. είναι από τους καλύτερους εργοδότες. Κάτι που να μου δίνει σιγουριά. Είναι και η ηλικία; Δεν ξέρω γιατί.» (Σ8). Ωστόσο, κατά την αφήγησή της η συμμετέχουσα ανέφερε ότι «Μου αρέσει το ρίσκο» σε σχέση με τους μελλοντικούς της στόχους. Πρόκειται για μεταβλητή η οποία αλληλεπιδρά με την αξία της ανεξαρτησίας και τον μελλοντικό στόχο της ενασχόλησης με ιδιωτική επιχείρηση.

Αυτο-έκφραση

Αντιθέτως, τέσσερις συμμετέχοντες εντοπίζουν την ανεξαρτησία ως αξία που επηρέασε τη σταδιοδρομία τους και την τάση τους για ενασχόληση με το ελεύθερο επάγγελμα. «Πάλι δεν ήμουν ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ. [...] Να πάω υπάλληλος (γέλιο). Προτιμώ να έχω περισσότερο, αλλά αποφασίζω ΕΓΩ για τον τρόπο που θα δουλέψω παρά να μου το επιβάλουν. [...] Κι επειδή δε μου άρεζε το συστημα, αφεντικού - υπαλλήλου (γέλιο), (ως αφεντικό) κάνεις εσύ αυτό που θέλεις, και όχι να σου επιβάλλουν να κάνεις κάτι άλλο. Το επιβάλλεις εσύ στον εαυτό σου, είσαι αφεντικό του εαυτου σου.» (Σ1). Η ξεκάθαρη θέση της συμμετέχουσας να εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας εκφράζεται επίσης από την παρακάτω φράση: «Σε αυτή την ηλικία, δεν πρόκειται να πάω υπάλληλος» (Σ1), μεταφέροντας το αξιακό της συστημα στο παρόν, αλληλεπιδρώντας με την παρούσα ηλικία της.

Αντίστοιχα, η συμμετέχουσα Σ4 επαναλαμβάνει ακριβώς μία από τις προαναφερθείσεις φράσεις αναφερόμενη στο ελεύθερο επάγγελμα λέγοντας ότι «Είμαι

αφεντικό του εαυτού μου, είμαι πιο ελεύθερη στις επιλογές.» (Σ4). Η συμμετέχουσα Σ8 αναφέρει ότι επιθυμεί «Να έχω το δικό μου χώρο εργασίας. [...] Ότι θα είναι κάτι δικό μου.», συμπληρώνει επίσης, ότι η παρούσα απασχόλησή της ως πωλήτρια της Σχεδίας ότι «Και στη Σχεδία θα δουλέψω όσο χρειάζεται. Γιατί εκεί μου δίνει την ελευθερία να ορίζω τις ώρες» (Σ4).

Οικονομικές απολαβές

Τέσσερις συμμετέχοντες εντοπίζουν στο παρελθόν τους τις οικονομικές απολαβές ως μία από τις αξίες οι οποίες επηρέασαν τις επιλογές τους. «Ήθελα να δουλέψω, νόμιζα θα ήταν καλύτερα, θα έβγαζα παραπάνω λεφτά. [...] Υπήρχε μία οικονομική άνεση. Και επειδή ήταν και καλά τα λεφτά» (Σ2) «Ήταν εύκολα χρήματα, εύκολα φεύγανε». (Σ6) «Να πας να δουλέψεις κάπου έχει ταβάνι. Δηλαδή, πόσα να σου δώσουν; Όσα σου δώσουν αυτά είναι. Ενώ στη δική σου δουλειά, δεν υπάρχει ταβάνι, μπορείς να το επεκτείνεις όσο θες». «Μαθημένος στα πολλά λεφτά. Οπότε όταν είδα ότι μπορεί και εδώ να υπάρχει πολύ χρήμα, πολύ χρήμα.. πήγαν περίπατο και τα όνειρα, και όλα.» (Σ7) Πρόκειται για παράγοντα που επηρέασε την επιστροφή και παραμονή του συμμετέχοντα στην Ελλάδα. «Έβγαζα πάρα πολλά λεφτά. Δεν το υπολόγιζα καθόλου. ΚΑΘΟΛΟΥ. ΚΑΘΟΛΟΥ» (Σ15).

Καταγωγή / Ρατσισμός

Η καταγωγή και τα εργασιακά δικαιώματα (**Πίνακας Γ.7.**) τα οποία σχετίζονται με αυτήν εντοπίζονται ως μεταβλητή η οποία είχε αρνητική επιρροή στην εύρεση εργασίας καθώς «δεν είχα τα χαρτιά μου τότε, ήμουνα σε αναμονή, και δύσκολα μπορούσα να βρω δουλειά που ήθελα, με τα ένσημα και αυτά.» (Σ11). Επιπλέον, ο ρατσισμός, «το χρώμα», αποτελεί μεταβλητή η οποία επηρεάζει αρνητικά τόσο στην

Ελλάδα όσο και στη χώρα καταγωγής της συμμετέχουσας καθώς «Στο σχολείο δεν είχαμε παρέες. Μας βρίζανε, μαύρες. Έπαιζα μπάσκετ στην Α΄ Κατηγορία στην Αλβανία. Με έβαζε ο δάσκαλος να παίζω άκρη, με μία μπάλα. Μου έμεινε στην καρδιά και όταν το θυμάμαι... είναι δύσκολο. Ήμουνα ήδη σε μία οικογένεια που το σόι της μαμάς δε μας δέχτηκε τόσο ζεστά όπως έπρεπε. Λόγω χρώματος.» (Σ3).

Αυτο-αντίληψη / Αυτεπάρκεια

Τρεις συμμετέχουσες αναφέρονται σε θέματα αυτοαποτελεσματικότητας και στην έλλειψη προσόντων τους τα οποία που επηρέασαν αρνητικά τη σταδιοδρομία τους (**Πίνακας Γ.8.**). «Ούτε εμπειρία δεν είχα, γιατί ήταν αρχή ακόμα, και βίωνα αυτή τη δυσκολία.» (Σ11) «Έχω δύναμη, απλά δεν έχω αυτοπεποίθηση ...» και «Το ότι δεν έχω προσόντα, δεν έχω εμπειρία στη δουλειά, και δεν έχω πτυχία. Δεν έχω τίποτα. Ότι ζητάν όλοι εμπειρία» (Σ14). Για τη συμμετέχουσα Σ1, η χαμηλή αυτοαποτελεσματικότητα λειτούργησε αρνητικά σε σχέση με την ολοκλήρωση του σχολείου καθώς αναφέρει ότι «Όχι, (δεν τελείωσα το σχολείο), δεν έδωσα τις εξετάσεις, δεν υπήρχε λόγος να δώσω.» (Σ1).

Εργασιακή Εμπειρία

Η προηγούμενη εργασιακή εμπειρία εντοπίζεται ως μεταβλητή επιρροής της σταδιοδρομίας καθώς «Αυτή τη δουλειά ήξερα να κάνω, αυτήν κυνήγαγα» (Σ5), «Εγώ ήμουνα στο γραφείο από 15 χρονών (**Πίνακας Γ.11.**). Τελείωνα το σχολείο και πήγαινα στο γραφείο (του πατέρα)» (Σ15), «Απλά εγώ είχα μία προϋπηρεσία, επειδή εργαζόμουνα, τώρα δεν υπάρχει πια σε ένα πολύ διάσημο βιβλιοπωλείο της Θεσσαλονίκης» (Σ16) και «Είχα κάνει στην Αλβανία (Κόσσοβο) κάποια εθελοντικά.

Αυτή ήταν εμπειρία που με έκανε να σκεφτώ να κάνω φυσιοθεραπεία μπας και βοηθήσω κι εγώ κάτι» (Σ3).

Δεξιότητες Αναζήτησης Εργασίας

Η έλλειψη δεξιοτήτων σχετικών με την αναζήτηση εργασίας αποτελεί εμπόδιο (**Πίνακας Γ.9.**) καθώς «Έψαχνα πάντα για δουλειά (και κατά τη διάρκεια της αστεγίας). Έψαχνα από γνωστούς. Δεν ήξερα πώς ψάχνουν δουλειά. Δεν είχα ούτε ίντερνετ και υπολογιστή και τέτοια, ούτε καλό κινητό. Οπότε αυτό ήταν ακόμα πιο δύσκολο να βρω δουλειά» (Σ11). «Δεν έχω εξοικειωθεί με αυτό το πράγμα. Όπως άνθρωποι στην ηλικία μου, που δουλεύουν από μικροί. Το να ψάχνω, να προσπαθώ για ΄μένα για τον εαυτό μου. Να βρω μια σχολή, να κάνω μια δουλειά. Δεν είχα βιογραφικό. Τίποτα.» (Σ14)

Πολυευαλωτότητα

Η πολυευαλωτότητα ορισμένων συμμετεχόντων αποτελεί σημαντική ενδο-ατομική μεταβλητή (**Πίνακας Γ.10.**). Ο Σ13 αναφέρεται στην πολυτεκνία αναφέροντας ότι «Πολλά τα παιδιά και πολλά τα επιδόματα. Γιατί σου λέει ο μισθός είναι μεγαλύτερος». Οι αποφυλακισμένοι Σ6 και Σ15 αναφέρονται στο ποινικό μητρώο το οποίο περιορίζει τις επαγγελματικές ευκαιρίες και στην παλαιότερη παραβατική συμπεριφορά η οποία λειτούργησε ως εμπόδιο στη σταδιοδρομία: «Από 22 χρονών έκανα παρανομίες, και τις πλήρωσα όλες, μία-μία» (Σ6) και «Ήταν πλημμελληματικό κακούργημα. Το θέμα είναι ότι στη δική μας τη δουλειά, η ασφαλιστική μας κάλυψη είναι το Ταμείο Νομικών. Πέφτεις στις διατάξεις των Δημοσίων Υπαλλήλων. Περνάω πειθαρχικό, με 13 ποινές. Και από εκεί με διαγράφουν από το σύλλογο, χάνω την άδεια.» (Σ15).

4.2. 2η Θεματική Κατηγορία: Κοινωνικές Επιρροές

Οι κοινωνικές μεταβλητές επηρέασαν τις αποφάσεις σταδιοδρομίας των συμμετεχόντων σε διάφορα στάδια της ζωής τους. Συνολικά, έξι συμμετέχοντες απάντησαν αυθόρμητα στην ερώτηση «Μπορείτε να εντοπίσετε κοινωνικές επιρροές που επηρέασαν τις αποφάσεις σας για εκπαίδευση/κατάρτιση/απασχόληση» απαντούν αρνητικά (**Πίνακας Γ.16.**). «Όχι, ήταν δική μου επιλογή καθαρά. Όχι δε μ΄επηρέασε κανείς.» (Σ2), «Όχι. Όχι, όχι. Κανείς δεν..» (Σ5), «Κανένας. Ούτε οι γονείς επηρέασαν. Ήταν πάντα δική μου επιλογή. Δεν επηρεάζομαι καθόλου» (Σ7) και «Εντάξει, εγώ δεν είχα τέτοιους επηρεασμούς. Και δεν ξέρω εάν είναι καλό ή κακό αυτό. Αν είχα επηρεασμούς, πιθανόν να είχα ακολουθήσει ένα σταθερό δρόμο. Δεν είχα επηρεασμούς, και επέλεγα δρόμους διάφορους» (Σ9). Ωστόσο, κατά την αφήγησή τους και μέσω της κατασκευής της δικής τους ιστορίας, αναφέρονται σε κοινωνικές μεταβλητές που άσκησαν επιρροή στη σταδιοδρομία τους. Εκτός από έναν συμμετέχοντα (Σ5) ο οποίος δεν καταφέρνει να εντοπίσει κοινωνικές επιρροές, όλοι οι υπόλοιποι εντοπίζουν σημαντικό αριθμό διαφορετικών μεταβλητών με πολύ σημαντική θέση την επιρροή της οικογένειας σε σχέση με την επιλογή επαγγέλματος, αλλαγή σταδιοδρομίας ή ακόμη και με αρνητικό πρόσημο.

Οι κοινωνικές επιρροές των συμμετεχόντων κατηγοριοποιούνται σε τρεις κύριες κατηγορίες: α) η οικογένεια, β) ο κοινωνικός περίγυρος, γ) κοινωνικές επαφές κατά τη διάρκεια της αστεγίας. Οι παραπάνω κοινωνικές επιρροές έχουν τόσο θετικό όσο και αρνητικό αντίκτυπο στη σταδιοδρομία και στην επαγγελματική ανάπτυξη των συμμετεχόντων.

Οικογένεια

Οι «γονείς» φαίνεται να επηρεάζουν κυρίως τις επιλογές σε σχέση με το επάγγελμα την περίοδο της ενηλικίωσης (**Πίνακας Γ.13.**). Έντεκα συμμετέχοντες αναφέρονται στο ρόλο των γονέων στην επιλογή επαγγέλματος και μία συμμετέχουσα αναφέρεται στον υποστηρικτικό ρόλο της γιαγιάς της η οποία τη μεγάλωσε και είχε ρόλο μητέρας. Αρκετοί συμμετέχοντες επέλεξαν να απασχοληθούν στο επάγγελμα το οποίο έκαναν ήδη οι γονείς. «Το μόνο που επηρέασε την απόφασή μου ήταν ότι, επειδή και οι δικοί μου, οι γονείς δηλαδή, ήταν πάνω σε αυτό το αντικείμενο, ο κύκλος ο δικός μου ο οικογενειακός ασχολούντουσαν μ΄ αυτό το πράμα και μου άρεσε γιατί ήμουνα μαζί τους.» (Σ2) και «Το γραφείο το κληρονόμησα απο τον πατέρα μου» (Σ15).

Σε ό,τι αφορά το ρόλο των γονέων και την επιρροή τους σε σχέση με τη μη ολοκλήρωση του σχολείου, παρουσιάζεται με αρνητική χροιά. Ο συμμετέχων Σ13 αναφέρει ότι «Τότε δυστυχώς ο μπαμπάς χρειαζόταν βοήθεια γιατί δεν μπορούσε να τα βγάλει πέρα, δεν τα πήγαινε καλά φαινομενικά, και ο μεγάλος ο γιος ήταν αυτός που έπρεπε να μάθει τη δουλειά, για να βοηθήσει το μπαμπά και την οικογένεια. Οπότε εγώ επιφορτίστηκα καταστάσεις από 13 ετών παιδί, σε οικοδομικές εργασίες» (Σ13). Αντίστοιχα αρνητικά αναφέρεται και η συμμετέχουσα Σ1 σε σχέση με το γεγονός ότι δεν κατάφερε να αποφοιτήσει από το λύκειο καθώς «Είναι οι γονείς, που επηρεάζουν την κατάσταση, τόσο που παράτησα το σχολείο, για να δουλέψω. (Επηρέασαν) αρνητικά φυσικά!» και η συμμετέχουσα Σ8 αναφέρει ότι οι γονείς επηρέασαν «σημαντικά, γιατί δεν μπορούσα να πάω σχολείο, έπρεπε να πάω να δουλέψω».

Πέντε συμμετέχοντες αναφέρονται στον/ην σύζυγο ή σύντροφο είτε ως πηγή υποστήριξης, είτε ως εμπόδιο. Η συμμετέχουσα Σ3 αναφέρει ότι ο σύζυγος επηρέασε αρνητικά την ολοκλήρωση των σπουδών της και τη συνολική σταδιοδρομία της. «Ο σύζυγος ήταν τελικό (στη διακοπή των σπουδών). Και ο σύζυγος, που ήταν και αυτός

εμπόδιο, που δεν άφηνε, δεν ήθελε.» (Σ3) και για τη συμμετέχουσα Σ4 «Ο άντρας μου. Με δυσκόλεψε πάρα πολύ. Στη δουλειά, λόγω ζήλιας και όταν είχα ξεκινήσει το δικό μου μαγαζί». Αντιθέτως, ο σύντροφος παρουσιάζεται και ως πηγή υποστήριξης από τη συμμετέχουσα Σ6 «Ένας σύντροφος που έχω, που είναι κοντά μου και με στηρίζει, ψυχολογικά, απλά δεν μπορεί να μου προσφέρει χρηματικά, οικονομικά, αυτό.» και για τη συμμετέχουσα Σ10 η οποία αναφέρει ότι «Εγώ είχα έναν σύντροφο Και ζήσαμε μαζί 23 χρόνια, χωρίς να παντρευτούμε. Αν δηλαδή δεν πέθαινε, θα είμασταν ακόμα μαζί.».

Τα παιδιά παρουσιάζονται ως πηγές υποστήριξης σε ψυχολογικό επίπεδο και παράγοντες αλλαγής «Το παιδί μου μου έδωσε δύναμη για να επιβιώσω, είναι αλήθεια, αλλιώς δεν ξέρω πώς θα είχε εξελιχθεί η ζωή μου. Αν δεν είχα το παιδί, να ξέρω ότι έχω μία ευθύνη, μπορεί και να είχα πεθάνει, δε θα ζούσα, δε με ενδιέφερε η ζωή.» (Σ6). Επίσης, καθορίζουν επαγγελματικές αποφάσεις ώστε να μπορούν να αφιερώσουν περισσότερο χρόνο «Απλά αν θα διάλεγα να πάω σαν υπάλληλος θα ήταν γιατί δε θα είχα το άγχος και ίσως λίγο περισσότερο χρόνο με την οικογένεια.» (Σ13). Τέλος, το ενήλικο παιδί της συμμετέχουσας Σ8 είναι για την συνεργάτης στον επιχειρηματικό της στόχο «Του είπα ότι σκοπεύω να ανοίξω κάποιο δικό μου καφέ, αν θέλει κι αυτός να δουλέψει ως delivery, με ποδήλατο γιατί έχουμε και άποψη για το περιβάλλον.».

Κοινωνικός Περίγυρος

Ο κοινωνικός περίγυρος (φίλοι, εργοδότες, πελάτες, δάσκαλοι) ασκούν επιρροή σε διάφορους τομείς όπως η στέγαση, αποφάσεις εκπαίδευσης και εργασίας, υποστήριξη σε ψυχολογικό επίπεδο (**Πίνακας Γ.14.**). Σε σχέση με τη στέγαση, η συμμετέχουσα Σ10 αναφέρει ότι «ποιος να με φιλοξενήσει; Δεν έχω επαφές με κανέναν». Κατά την περίοδο της αστεγίας η συμμετέχουσα Σ8 αναφέρει ότι «έμενα πότε σε μία φίλη, πότε σε άλλη φίλη». Η συμμετέχουσα Σ3 επηρεάστηκε θετικά κατά

την προσπάθειά εξόδου από την αστεγία από τον εργοδότη της καθώς «έτσι, μέσω φιλίας … μου έδωσε ένα κρεβάτι ένας εργοδότης που δούλευα στα φυλλάδια.. εγώ είχα μία κουβέρτα παραπάνω την πήρα και την έδωσα στη φίλη μου. Έτσι.».

Σε σχέση με την απασχόληση, η συμμετέχουσα Σ4 αναφέρει ότι υποστηρίχθηκε απο τους πελάτες της τοπικής κοινωνίας κατά την άσκηση ελεύθερου επαγγέλματος λέγοντας ότι «Είχα συμπαράσταση από ανθρώπους, από τη γειτονιά. Με έμαθαν με δύο λόγια». Η συνεργασία του συμμετέχοντα Σ5 τερματίστηκε λόγω αλλαγή των ιδιοκτητών στην επιχείρηση που εργαζόταν: «Το μαγαζί που δούλευα, το ΄δωσε ο ιδιοκτήτης. Το πήραν άλλοι ιδιοκτήτες. Και αυτοί οι άλλοι ιδιοκτήτες, δύο συνεταίροι, δεν κρατήσαν κανέναν από το προσωπικό που είχε, για να μη δημιουργηθεί παρεξήγηση.». Σε σχέση με τη σύσταση ΚΟΙΝΣΕΠ ο συμμετέχων Σ16 αναφέρει ότι αποθαρρύνθηκε από τον κοινωνικό του περίγυρο, ωστόσο βρήκε τελικά υποστήριξη από τον «κόσμο». Αναφέρει συγκεκριμένα ότι «Όταν το είπα σε 2-3 ανθρώπους ήταν όλοι αρνητικοί ... Δεν πρέπει να ξεχάσω ένα πράγμα από εδώ και εμπρός, στη ζωή μου. Ότι με τρυφερότητα, έρχεται πολύς κόσμος, εκτός ότι μας φέρνει βιβλία, έρχεται και πολύς κόσμος που ενδιαφέρεται, και πολύς κόσμος που αγοράζει βιβλία.»

Για τη συμμετέχουσα Σ11 ο φιλικός περίγυρος είναι πηγή ψυχολογικής υποστήριξης «Έχω και μία φίλη που με υποστηρίζει, τα τελευταία χρόνια την έχω. Αν και είναι μεγάλη σε ηλικία. Αλλά είναι, μπορώ να πω το μόνο άτομο που με έχει στηρίξει.». Αντίστοιχα, η συμμετέχουσα Σ14 έχει υποστηριχθεί από το φιλικό της κύκλο, την ψυχολόγο της και τον ιερέα της ενορίας της.

Κοινωνικές επιρροές κατά τη διάρκεια της αστεγίας

Αρκετοί συμμετέχοντες εντοπίζουν θετική επιρροή κατά τη διάρκεια της αστεγίας τους η οποία προέρχεται από τους συγκατοίκους, το προσωπικό των Κοινωνικών Δομών στις οποίες φιλοξενούνται, από το φιλικό τους περίγυρο (**Πίνακας Γ.15.**). Οι συγκάτοικοι στη δομή φιλοξενίας αναδεικνύονται σε σημαντικό παράγοντα υποστήριξης τόσο κατά τη διάρκεια της αστεγίας, όσο και για αυτούς που έχουν προχωρήσει σε αυτόνομη ή υποστηριζόμενη διαβίωση. «Γιατί έχουμε κρατήσει παρέες, εγώ και τα κορίτσια που ήταν μέσα στον Ξενώνα» (Σ3).

Επιπλέον, οι συγκάτοικοι ή οι άστεγοι φίλοι λειτουργούν ως πηγή κινητοποίησης σε θέματα απασχόλησης καθώς για τον συμμετέχοντα Σ9 «αργότερα, κάποιος από το Υπνωτήριο, που γνωριστήκαμε εκεί μέσα, δούλευε στη Σχεδία, με πίεζε.. με πίεζε! Μου έλεγε έλα στη Σχεδία, στη Σχεδία. Εε και κάποια στιγμή επειδή τα βιβλία δεν είχανε μεγάλο κέρδος, δε μ΄αφήνανε πολλά περιθώρια, και ειπα ας πάω στη Σχεδία. Και έτσι πήγα στη Σχεδία. Την ήξερα από πριν, αλλά δεν απευθύνθηκα στη Σχεδία.». Για τον συμμετέχοντα Σ16 οι άστεγοι φίλοι έγιναν συνεργάτες και υποστηρικτές κατά τη σύσταση και λειτουργία της ΚΟΙΝΣΕΠ «στην αρχή ήτανε δύο που τους είχα γνωρίσει, που ήταν άστεγοι.».

4.3. 3η Θεματική Κατηγορία: Περιβαλλοντικές επιρροές

Οι συμμετέχοντες εντοπίζουν τέσσερις κεντρικούς πυλώνες περιβαλλοντικών επιρροών: α) την αστεγία, β) την οικονομική κρίση, γ) το στίγμα, και δ) τις αλλαγές στην αγορά εργασίας.

Αστεγία: Αίτια

Η αστεγία για τους συμμετέχοντες παρουσιάζεται ως σημαντικός παράγοντας ο οποίος επιδρά σε διάφορους τομείς της ζωής τους (**Πίνακας Γ.17.**). Έντεκα διαφορετικές αιτίες που οδήγησαν στην αστεγία παρουσιάζονται από τους

συμμετέχοντες. Οι περισσότεροι εντοπίζουν δομικούς παράγοντες οι οποίοι τους οδήγησαν σε αστεγία. Έξι εξ΄αυτών (Σ1, Σ4, Σ5, Σ9, Σ14, Σ16) αναφέρονται στην έλλειψη εργασίας ως παράγοντα που επηρέασε τη συνθήκη στέγασης, με τον συμμετέχοντα Σ14 να προσθέτει σε αυτό και οικονομικούς λόγους που προκύπτουν από την απώλεια της θέσης εργασίας. Τρεις συμμετέχοντες (Σ7, Σ10, Σ13) αναφέρονται στην κατάσχεση των περιουσιακών στοιχείων τους λόγω χρεών: «Η αστεγία προέκυψε από δάνειο που είχα πάρει, έχασα διαμέρισμα και μαγαζί σε μία νύχτα» (Σ10). Ο συμμετέχων Σ15 προχώρησε σε πώληση της ιδιόκτητης κατοικίας του με σκοπό να καλύψει παλαιότερα χρέη, ωστόσο δεν κατάφερε να ανταπεξέλθει και κατέληξε σε αστεγία.

Η συμμετέχουσα Σ11 εντοπίζει το ρόλο των μεσιτών και το υψηλό κόστος των ενοικίων σε συνδυασμό με το χαμηλό εισόδημά της ως αιτίες για την αστεγία: «Βασικά το θέμα που δεν έβρισκα σπίτι ήταν, δυσκολευόμουνα με τους μεσίτες. Ρωτάνε πάρα πολλά, και επηρεάζουν την ψυχολογία. Θέλουν να ξέρουν παραπάνω πράγματα, δεν υπολογίζουν τίποτα. Δε σέβονται τίποτα. Έτσι κάνουν. Σε θίγουν σε μειώνουν. Σε υποτιμάν εξαρχής, άμα σε βλέπουν με ένα μωρό. Σου λένε δηλαδή εσύ πού πας να μείνεις, δουλεύεις, τι κάνεις; [...] Ούτε τα λεφτά δεν τα είχα. Αλλά.. δεν μπορούσα ούτε να προσπαθήσω.» και «Ότι τα νοίκια έχουν ανεβεί πάρα πολύ. Με τα λεφτά που παίρνω είναι ίσα ίσα για το σπίτι. Και δεν περισσεύουν. Και παρόλα αυτά έχω ένα ενοίκιο, και ο μεσίτης ζητάει ολόκληρο ενοίκιο, και σου κάνουν συμβόλαιο για ένα χρόνο, εμένα είναι δύσκολη και η μετακόμιση.»

Εντοπίζονται επιπλέον προσωπικοί παράγοντες από αρκετούς συμμετέχοντες, οι οποίοι έχουν συμβάλλει και έχουν επηρεάσει αρνητικά τη συνθήκη διαβίωσής τους. Δύο συμμετέχοντες (Σ2, Σ8) εντοπίζουν στην απώλεια μελών της οικογένειας την απαρχή των προβλημάτων που επηρέασαν και τη συνθήκη στέγαση: «Όταν χάθηκαν

(οι γονείς). Οπότε έμεινα αναγκαστικά μόνος μου, και οικονομικά δεν μπορούσα να ανταπεξέλθω» (Σ2) και «Με το που έφυγε ο γιος μου από τη ζωή, ήρθαν τα πάνω κάτω στην οικογένεια» (Σ8). Δύο συμμετέχοντες κατέληξαν άστεγοι αμέσως μετά την αποφυλάκισή τους (Σ6, Σ13).

Μία συμμετέχουσα (Σ3) βρέθηκε άστεγη με τα παιδιά της καθώς εγκατέλειψε τη συζυγική εστία λόγω ενδο-οικογενειακής βίας και φιλοξενήθηκε προσωρινά για κάποιους μήνες στον Ξενώνα Κακοποιημένων Γυναικών Δήμου Θεσσαλονίκης. Επιπλέον, οι αφηγήσεις των συμμετεχόντων αναδεικνύουν προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις, καθώς αναφέρεται φτωχός και όχι υποστηρικτικός φιλικός περίγυρος. Η Σ10 αναφέρει ότι «ποιος να με φιλοξενήσει; Δεν έχω επαφές με κανέναν.», η συμμετέχουσα Σ4 επισημαίνει ότι «στενούς φίλους δεν έχω. Με πολλούς κάνω παρέα» και η συμμετέχουσα Σ11 αναφέρεται σε μία μόνο φίλη που έχει καθώς «έχω και μία φίλη που με υποστηρίζει, τα τελευταία χρόνια την έχω. Αν και μεγάλη σε ηλικία. Αλλά είναι, μπορώ να πω το μόνο άτομο που με έχει στηρίξει».

Τέλος, αναδεικνύονται θεσμικοί παράγοντες και κρατικές πρακτικές και πολιτικές. Για τον συμμετέχοντα Σ12 η έλλειψη κρατικής μέριμνας και υποστήριξης στους ευάλωτους αποτελεί έναν παράγοντα ενίσχυσης της αστεγίας καθώς «το σημαντικότερο σχετικά με αυτό που λες, να μείνει κάποιος άστεγος, σημαίνει ότι δεν υπάρχει κράτος. Όταν υπάρχουν άστεγοι άνθρωποι, ή δημιουργήθηκαν συνθήκες να χάσουν οι άνθρωποι την κυριότητά τους, σημαίνει δεν υπάρχει δημοκρατία, δεν υπάρχει κράτος. [...] Και φτάνεις να είσαι επί ξύλου κρεμάμενος». Τέλος, η συμμετέχουσα Σ4 εντοπίζει τη συνολική κακή διαχείριση ζωής ως την αιτία αστεγίας της, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: «Από κακή διαχείριση της ζωής. Απλώς, δεν είναι και δύσκολο. Δεν απέχει κανείς, από το να είναι στο δρόμο, πραγματικά. Ένας έλεγε, δύο μισθούς απέχει ο καθένας. Βασικά, αν δεν έχεις δικό σου σπίτι, και αν είσαι ένας

άνθρωπος που ζει από μισθό, αν δε σου πληρώσουν ένα, δύο, τρεις μήνες. Θα είσαι άστεγος».

Αστεγία: Εργασία και Απασχολησιμότητα

Έξι συμμετέχοντες αναφέρουν ότι δεν εργάζονταν καθόλου όσο ζούσαν ως άστεγοι (Σ1, Σ7, Σ8, Σ10, Σ11, Σ13). Οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες αναφέρουν τις δυσκολίες και την αδράνεια στην οποία είχαν περιέλθει ως αποτέλεσμα των συνθηκών διαβίωσής τους (**Πίνακας Γ.18.**). Αναφέρουν ότι «δεν έχεις διάθεση να εργαστείς, ήδη ψάχνεις και δε βρίσκεις και ουσιαστικά (οι άλλοι) ερχόντουσαν σ' εσένα για βοήθεια, (ενώ τώρα) γίνεται το αντίστροφο» (Σ1) και «προσπαθούσα, απλά ... ήμουνα πότε από εδώ, πότε από εκεί, έμενα σε μία οικογένεια, δεν μπορούσα να προχωρήσω, όσο ήμουν εκεί πέρα μέσα» (Σ8 – Φιλοξενία σε φιλικά σπίτια). Η συμμετέχουσα Σ6 αναφέρεται σε πρακτικά προβλήματα προσωπικής υγιεινής τα οποία προκύπτουν λόγω της διαβίωσης στο δρόμο και έχουν επίδραση στην αναζήτηση εργασίας, καθώς η αστεγία δημιουργεί «σοβαρότατο πρόβλημα. Γιατί δεν έχεις πού να κάνεις μπάνιο, δεν έχεις πού να ντυθείς». Επίσης, η συμμετέχουσα Σ10 αναφέρει ότι κατά την περίοδο διαβίωσής της στο δρόμο ένιωσε ότι «είχα πατήσει την κόκκινη γραμμή» και είχε βασίσει τις τελευταίες της ελπίδες στη συνεργασία της με τη Σχεδία.

Η αλλαγή της συνθήκης διαβίωσης και η μετάβαση σε συνθήκη η οποία είναι περισσότερο προστατευμένη ευνοεί την αναζήτηση εργασίας. Ο συμμετέχων (Σ5) αναφέρεται στην περίοδο της έξωσής του λέγοντας ότι «εκείνον τον καιρό, δηλαδή κανά τρίμηνο που κράτησε αυτό, ακόμα και δουλειά να ΄βρισκα, θα μάλωνα στη δουλειά». Ωστόσο, όταν προχώρησε στη διαβίωση στο Υπνωτήριο αστέγων και με την υποστήριξη του προσωπικού αναφέρει ότι «δεν είχα ούτε δέκα ημέρες στο Υπνωτήριο, ακούω για τη Σχεδία. Άρχισα να πατάω, άρχισα να βγάζω λεφτά τελοσπάντων. Σκάζει

μετά και μία δουλειά [...] ημι-απασχόληση. Τηγάνιζα και έψηνα ψάρια». Αντίστοιχα, η συμμετέχουσα Σ3 πέρασε από διάφορες θέσεις εργασίας κατά τη διαμονή της στον Ξενώνα και δεν αναφέρει ιδιαίτερες δυσκολίες στην εύρεση εργασίας. Παρόμοια εμπειρία μεταφέρει και η συμμετέχουσα Σ4 η οποία αναφέρει ότι «δεν είχα δουλειά (όταν πήγα στον Ξενώνα), γρήγορα όμως βρήκα».

Αρκετοί συμμετέχοντες οι οποίοι διέμειναν σε ξενώνες αστέγων αναφέρονται στις αντικειμενικές δυσκολίες οι οποίες προκύπτουν από τους κανόνες λειτουργίας των συγκεκριμένων δομών. Η συμμετέχουσα Σ4 αναφέρει ότι «ήταν δυσκολία, δεν μπορούσα ελεύθερα να βγαίνω γιατί κλειδώνουν» (εννοεί νωρίς). Αντίστοιχα ο συμμετέχων Σ15 αναφέρει σε σχέση με τις συνθήκες διαβίωσης στο Υπνωτήριο ότι ήταν «ΤΡΑΓΙΚΑ. Τραγικά είναι λίγο. Επειδή φεύγεις 09:00 η ώρα το πρωί υποχρεωτικά, και ξανανοίγει 19:00 η ώρα» γεγονός το οποίο δυσχεραίνει την εύρεση και διατήρηση εργασίας. Ο συμμετέχων Σ16 αναφέρεται σε μία μακροχρόνια περίοδο αδράνειας, διάρκειας τεσσάρων ετών κατά την οποία «τελείωσαν τα πάντα. [...] Δεν έκανα τίποτα. Χάζευα, βάραγα μύγες. Ούτε μύγες δε βάραγα. Δεν είχα τη δυνατότητα». Ωστόσο, ο ίδιος, με αφορμή την κοινοποίηση των δυσκολιών διαβίωσής του στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης βρήκε υποστήριξη από παλιούς γνωστούς. Ως αποτέλεσμα ο ίδιος κινητοποιήθηκε και αυτή τη στιγμή (εξακολουθεί να φιλοξενείται σε γραφειακό χώρο) είναι ιδρυτικό μέλος μίας Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης.

Οικονομική Κρίση και Αγορά Εργασίας

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων προκύπτει ότι η κρίση και οι αλλαγές που επακολούθησαν στην αγορά εργασίας ανά κλάδο αποτελούν μεταβλητές που επηρέασαν και επηρεάζουν τη σταδιοδρομία τους (**Πίνακας Γ.19.**). Συχνά, αυτοί οι δύο παράγοντες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Αρκετοί συμμετέχοντες απαντούν

αυθόρμητα ότι η κρίση επηρέασε αρνητικά τη σταδιοδρομία τους όπως «ένα σίγουρα ήταν η κρίση.» (Σ1), «η κρίση ναι!» (Σ2) και «ήρθε και η οικονομική κρίση πλέον» (Σ4). Την κρίση, ωστόσο, δύο εξ αυτών τη συσχετίζουν και με τον κλάδο στον οποίο απασχολούνταν: «Μας ισοπέδωσε, γιατί όταν είχα τη βιοτεχνία ήτανε καλές εποχές, λεφτά υπήρχαν. Έγιναν απότομα (η οικονομική αλλαγή). Αν γινότανε πιο ομαλά η όλη κατάσταση, θα μπορούσαμε κι εμείς να βρούμε κάποιους άλλους τρόπους να το ισορροπήσουμε, αλλά δε δόθηκε αυτή η ευκαιρία» (Σ1) και «μέσα στη μεγάλη κρίση ήτανε τότε. Δηλαδή και μαγαζιά που δουλεύανε, λέγανε έχουμε κρίση, γιατί είχαν βρει ευκαιρία να κρύβονται» (Σ5).

Ως προς την αγορά εργασίας, οι συμμετέχοντες εντοπίζουν αλλαγές πριν και μετά την οικονομική κρίση αναλόγως τον κλάδο στον οποίο απασχολούνταν ο καθένας και σε σχέση με την αναζήτηση εργασίας. «η διαφορά σε σχέση με εκείνα τα χρονιά είναι ότι μπορούσες εύκολα να βρεις δουλειά.» (Σ9) και «Νομίζω ότι παλιά, όταν σου πα ότι είχα βρει και άλλες δουλειές. Έβρισκα πιο εύκολα. Ζητούσαν πιο πολύ, και δε σε ρωτούσαν για εμπειρία». (Σ11).

Σε σχέση με τις αλλαγές ανά κλάδο: «Παλιά δούλευα σε βιοτεχνία, υπήρχαν άπειρες βιοτεχνίες. Ιδίως εδώ στη Θεσσαλονίκη. Βλέπεις ότι τώρα όλες κλείσανε.» (Σ10), «η αγιογραφία στα 10 χρόνια, μια εικόνα, δύο εικόνες να έχω κάνει. Εγώ είχα πέντε Ιερούς Ναούς που έχουν σταματήσει. Έναν ναό μου παρήγγελναν 2 χρόνια, μία εικόνα. Λόγω κρίσης» (Σ12) και «έληξε (η συνεργασία), όπως λήξαν όλες οι συνεργασίες στα εκδοτικά. Δηλαδή, αρχίσαν οι δουλειές.. είχανε συρρικνωθεί. Αρχίσανε βέβαια τις απολύσεις. Άμα δεν τα διαχειριστείς σωστά, δεν έχουν μακρύ βίο, πολύ μικρό. Θνησιγενή σχεδόν από την αρχή τους. Αν ξέρεις και τις ιδιοτροπίες των εργοδοτών, και έτσι έληξε η συνεργασία». (Σ16).

Κοινωνικός στιγματισμός

Το στίγμα εντοπίζεται από τους συμμετέχοντες ως ένα περιβαλλοντικό εμπόδιο στη διαδικασία της εργασιακής τους επανένταξης. Οι συμμετέχοντες αποφεύγουν να αναφέρουν τη συνθήκη διαβίωσής τους στον πιθανό εργοδότη. Ο συμμετέχων Σ2 αναφέρει ότι «για μένα δεν ήταν πρόβλημα. Πιο πολύ γι΄αυτούς. Όταν άκουγε ο άλλος υπνωτήριο. Ή δεν μπορούσα να είμαι καθαρός». Ο συμμετέχων Σ5 ο οποίος εργαζόταν κατά την περίοδο φιλοξενίας του στο Υπνωτήριο αστέγων αναφέρει ότι δεν είχε πει ποτέ στους εργοδότες του ότι ήταν άστεγος: «Ποτέ, ούτε στο Κ. ξέραν ότι μένω στο Υπνωτήριο. Χτυπάει αλλιώς, μπορεί να χάσεις τη δουλειά».

Αντίστοιχα, ο συμμετέχων Σ7 αναφέρεται στην περίοδο διαμονής του στο αυτοκίνητο και αναφέρει ότι «ντρεπόμουν κιόλας, άλλαζα μέρη με το αυτοκίητο, πήγαινα από μέρος σε μέρος, μη με δει κανάς γνωστός». Αντίστοιχα, ο Σ12 αναφέρει ότι δεν έχει μιλήσει ποτέ σε κανέναν σχετικά με αυτό, «σε εσένα μόνο, διότι είναι προσωπικό δεδομένο». Μόνο η συμμετέχουσα Σ3 αναφέρεται χωρίς πρόβλημα στην προσωρινή διαμονή της στον ξενώνα κακοποιημένων: «Δεν είχα πρόβλημα να του πω, ότι είμαι απ' τον Ξενώνα. Γιατί μου έχει τύχει να πάω σε ένα μαγαζί, και του είπα».

4.4. 4η Θεματική Κατηγορία: Επιρροές διαδικασίας

Αναδρομικότητα: Αντίκτυπος της Αστεγίας στην Ψυχολογία και Κοινωνικές Σχέσεις

Όλοι οι συμμετέχοντες εντοπίζουν αρνητικό αντίκτυπο της αστεγίας στην ψυχολογία τους (**Πίνακας Γ.21**.). Τέσσερις συμμετέχοντες αναφέρονται στην περίοδο κατά την οποία απειλούνταν με έξωση (Εννοιολογική κατηγορία «Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης» σύμφωνα με την Τυπολογία ETHOS της FEANTSA») αναφέρονται σε περίοδο η οποία χαρακτηρίζεται από έντονο στρες και κακή ψυχολογία. Η συμμετέχουσα Σ11 αναφέρει σχετικά με τον ιδιοκτήτη παλαιότερου σπιτιού της ότι «και η συμπεριφορά τους ήταν πάρα πολύ άσχημη. Και

έτυχε και σε περίοδο και εγώ ψυχολογικά ήμουνα πολύ φορτωμένη, πιο πολύ απ' την αρρώστια του παιδιού. Και μ΄ έβγαλαν έξω με άσχημο τρόπο. (συγκίνηση)», ο συμμετέχων Σ13 χαρακτηρίζει την περίοδο ως εξής: «Ψυχοφθόρα. Πάρα πολύ άγχος. Πολύ μεγάλο στρες, και επίσης, κάθε 6 μήνες να μπαίνεις σε διαδικασία να ψάχνεις σπίτι, είναι μέσα στην κρίση, όχι δεν εμπιστευόμαστε οικοδόμους, δεν εμπιστευόμαστε 4 παιδιά, και αυτό μας.. εμένα τουλάχιστον, δημιούργησε μεγάλο πρόβλημα». Η συμμετέχουσα Σ14 η οποία φιλοξενούνταν για αρκετά έτη από συγγενικό της πρόσωπο, υπογραμμίζει τις κακές σχέσεις με το πρόσωπο που τη φιλοξενεί σημειώνοντας ότι «Μας έλεγε ότι μπορούσε να μας διώξει. Άμα της πει ο άντρας της να μας διώξει, θα το έκανε. Ναι, θα ήμουν πιο ελεύθερη. Δε θα ήμουν εγκλωβισμένη. Θα είχα κίνητρο».

Τέλος, ο συμμετέχων Σ5 αναφέρεται ξεχωριστά και χαρακτηριστικά στην περίοδο κατά την οποία απειλούνταν με έξωση και στην πρώτη περίοδο διαβίωσής του στο Υπνωτήριο αστέγων. Σχετικά με την πρώτη περίοδο αναφέρει ότι: «Δεν είχα και ψυχολογία. Έπρεπε να φύγω από αυτό το σπίτι πλέον. Δεν ήθελα να πηγαίνω στο σπίτι. Μου είχε γίνει σαν φάντασμα. [...] όλη η ιστορία ... με τα νοίκια [...] θα φέρουμε την αστυνομία μου λέγαν. Μπελάδες πολλούς, πολλούς μπελάδες. Μου είχε γίνει εφιάλτης. Αφού έφευγα το πρωί, και δεν πήγαινα ούτε καν το μεσημέρι. Πήγαινα μόνο το βράδυ να κοιμηθώ στο σπίτι. Δεν ήθελα καθόλου, ούτε να το βλέπω». Συνεπώς, ο συγκεριμένος ήδη από την περίοδο κατά την οποία απειλούνταν με έξωση, ζούσε ως άστεγος («Αφού έφευγα το πρωί, και δεν πήγαινα ούτε καν το μεσημέρι. Πήγαινα μόνο το βράδυ να κοιμηθώ στο σπίτι») λόγω του στρες και της πίεσης που δεχόταν από τον ιδιοκτήτη του σπιτιού. Σε σχέση με τις πρώτες ημέρες διαβίωσής του στο Υπνωτήριο Αστέγων του Δήμου Θεσσαλονίκης αναφέρει ότι «Εκεί όμως ηρέμησα. Με ηρέμησε». Η συμμετέχουσα Σ3 αναφέρεται στις δυσκολίες της μετάβασης προς τον Ξενώνα στον

οποίο φιλοξενήθηκε για περίπου 8 μήνες μαζί με τα ανήλικα τέκνα της καθώς «Η ψυχολογία δεν είναι ίδια να φύγεις από ένα περιβάλλον και να έρχεσαι (σε ένα) άλλο. Αυτό ... είναι δύσκολο, μόνο αυτός που το ζει το καταλαβαίνει». Ωστόσο, η ίδια αναφέρει ότι η παραμονή της στον Ξενώνα την βοήθησε να αναπτύξει κοινωνικές σχέσεις καθώς «Πλούτισε η κοινωνική μου (ζωή), γιατί δεν είχα τόσο πολύ σχέση με ανθρώπους όσο τώρα!».

Η ψυχολογία και οι αντιδράσεις των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της αστεγίας είναι ποικίλες, με εξαίρεση τα παραπάνω λόγια της συμμετέχουσας Σ3, οι υπόλοιποι αποδίδουν αρνητική χροιά. Η συμμετέχουσα Σ1 αναφέρει στις πρώτες λέξεις της ότι η αστεγία «επηρεάζει σε ΌΛΑ», ο συμμετέχων Σ2 αναφέρει λόγω της αστεγίας άλλαξε: «Άλλος άνθρωπος ... κλείστηκα στον εαυτό μου πιο πολύ. Έγινα πιο απόμακρος, δεν ήμουνα αυτός που ήμουνα πριν». Η συμμετέχουσα Σ6 αναφέρεται στις δυσκολίες της επιβίωσης ως άστεγη καθώς «είναι δύσκολη η επιβίωση έξω στο δρόμο». Οι δυσκολίες αυτές ώθησαν τον συμμετέχοντα Σ7 να έχει τάσεις αυτοκτονίας κατά την προσωρινή στέγασή του σε ιδιόκτητο όχημα του πατέρα του, η συμμετέχουσα Σ8 αναφέρεται ότι είχε παραιτηθεί. Τέλος, η συμμετέχουσα Σ4 αναφέρεται στην αφορμή για αλλαγή την οποία εντοπίζει στις δυσκολίες που αντιμετώπισε λόγω της πολυευαλωτότητάς της (συμπεριλαμβανομένης και της αστεγίας). Αναφέρει ότι, η αστεγία «μου στέρησε, δεν είχα την ελευθερία μου, ήμουν δύσκολα, και ψυχολογικά ... αλλά και μου έμαθε, πάρα πάρα πολλά πράγματα. Πιστεύω, αν ήμουν βολεμένη, δε θα μπορούσα να εξελιχθώ, έτσι να αλλάξω. Και μου αρέσει αυτή η αλλαγή».

Αφηγήσεις των συμμετεχόντων: αναδρομικότητα, ευκαιρία ή τύχη, αλλαγή στην πάροδο του χρόνου

Στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων εντοπίζονται και οι τρεις μεταβλητές διαδικασίες όπως αυτές ορίζονται από τη Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία. Πρόκειται για την αναδρομικότητα, την ευκαιρία ή τύχη και την αλλαγή στην πάροδο του χρόνου. Αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μεταβλητών και των συστημάτων εντοπίζονται τόσο από τους ίδιους τους συμμετέχοντες όσο και από την ανάλυση των αφηγήσεών τους. Συνεπώς, η αναδρομικότητα, η αλληλεπίδραση των μεταβλητών μεταξύ τους, εντοπίζεται σε όλους τους συμμετέχοντες με διαφορετικό τρόπο (**Πίνακας Γ.22.**): οι κοινωνικές επιρροές επηρεάζουν το στόχο, το πρόβλημα υγείας συγκρούεται με την προηγούμενη εργασιακή εμπειρία και μεταβάλλει τις επιλογές σταδιοδρομίας (Σ1). Η αστεγία (Σ2) μετέβαλλε τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας. ενώ η υποστήριξη που λαμβάνει από τις κοινωνικές δομές ενισχύει το επαγγελματικό της εγχείρημα (Σ4).

Την αλλαγή μεταβλητών στην πάροδο του χρόνου εντοπίζουν οι περισσότεροι συμμετέχοντες (**Πίνακας Γ.24.**). Η αλλαγή στην πάροδο του χρόνου μπορεί να αφορά μεταβλητές του ενδο-ατομικού συστήματος οι οποίες αναπόφευκτα αλλάζουν: δώδεκα συμμετέχοντες εντοπίζουν αρνητική επιρροή η οποία προκύπτει από την ηλικία τους. Ωστόσο, στην πάροδο του χρόνου μέσω των αφηγήσεων των συμμετεχόντων παλαιότεροι στόχοι αναβιώνουν είτε ως στόχοι, είτε καταφέρνουν να υλοποιηθούν χάρη στις επιρροές άλλων παραγόντων (Σ4 καθώς υποστηρίζεται από κοινωνικές δομές).

Πέντε συμμετέχοντες εντοπίζουν τυχαία γεγονότα τα οποία επηρέασαν τη σταδιοδρομία τους (**Πίνακας Γ.23.**). Πρόκειται για τους συμμετέχοντες (Σ1, Σ4, Σ10, Σ14, Σ16). Για τη συμμετέχουσα Σ1 οι αλλαγές του εκπαιδευτικού συστήματος ήταν

παράγοντας που επηρέασε τη σταδιοδρομία της, η συμμετέχουσα Σ4 αναφέρει ότι εκμεταλλεύτηκε την κρατική επιδότηση ώστε να ιδρύσει επιχείρηση. Η συμμετέχουσα Σ10 εντοπίζει δύο φορές τυχαία γεγονότα σε σχέση με την εύρεση εργασίας (ιδιωτική επιχείρηση και συνεργασία με ΣΧΕΔΙΑ). Τέλος, ο συμμετέχων Σ16 κοινοποίησε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τη συνθήκη αστεγίας του, γεγονός που του επέτρεψε να προχωρήσει σε σύσταση ΚΟΙΝΣΕΠ. Καθώς οι μεταβλητές διαδικασίας αλληλεπιδρούν, εμπλέκονται μεταξύ τους και είναι μοναδικές για τη σταδιοδρομία του κάθε συμμετέχοντα, παρακάτω αναφέρονται αποσπάσματα από την αφήγηση των συμμετεχόντων τα οποία αναδεικνύουν τις μεταβλητές διαδικασίας και την περίπλοκη επιρροή που αυτές ασκούν στη σταδιοδρομία των συμμετεχόντων.

Οι συμμετέχοντες κατά την αφήγησή τους εντοπίζουν μεταβλητές οι οποίες αλληλεπιδρούν, αλλαγές στο χρόνο και την τύχη στη σταδιοδρομία τους. Η συμμετέχουσα Σ1 παραμένει σταθερή στην εργασιακή αξία της «Ανεξαρτησίας» καθώς αναφέρει ότι «Παλαιότερα είχα βιοτεχνία». Το συγκεκριμένο στο παρόν μεταφράζεται σε «παρακολουθώ τώρα ένα σεμινάριο για να ανοίξω μαγαζί, μέσω του ΟΑΕΔ, ένα πρόγραμμα δεύτερης ευκαιρίας». Σε αυτό το εγχείρημα το οποίο αφορά το παρόν και το μέλλον εντοπίζει πηγή υποστήριξης το σύζυγό της λέγοντας ότι «με τον άντρα μου σκεφτήκαμε να κάνουμε μία επιχείρηση. Αν τα καταφέρουμε, επειδή θέλει κεφάλαιο». Η ηλικία της επίσης, αυτή τη στιγμή επηρεάζει αρνητικά την διάθεσή της να ολοκληρώσει το σχολείο καθώς αναφέρει ότι «παλαιότερα το ψιλοσκεφτόμουν (το σχολείο), τώρα λέω, σ΄αυτή την ηλικία; Άστο». Τέλος, η αλλαγή στην πάροδο του χρόνου σε σχέση με την υγεία της (πρώην καρκινοπαθής) επηρεάζει τη σταδιοδρομία της αλληλεπιδρώντας με την προηγούμενη εργασιακή εμπειρία την οποία διαθέτει, καθώς απαντά αυθόρμητα σε ερώτηση σχετικά με το αν επιθυμεί να ξαναεργαστεί στον κλάδο της βιοτεχνίας ότι: «Με τίποτα, δε γίνεται (λόγω υγείας)!» (αναδρομικότητα).

Εντοπίζει επίσης τυχαίο γεγονός το οποίο επηρέασε τη σταδιοδρομία της. Πρόκειται για αλλαγή στο εκπαιδευτικό σύστημα η οποία δεν της επέτρεψε να προχωρήσει στο επάγγελμα της ασυρματίστριας: «Αν γεννιόμουν το 67, μέσω ΕΟΚ είχαν πει να μπουν γυναίκες στη σχολή, ένα ποσοστό, και την επόμενη χρονιά πάγωσε και δεν παίρνουν ΚΑΜΜΙΑ. Γιατί ήθελα να γίνω μαρκόνισσα.»

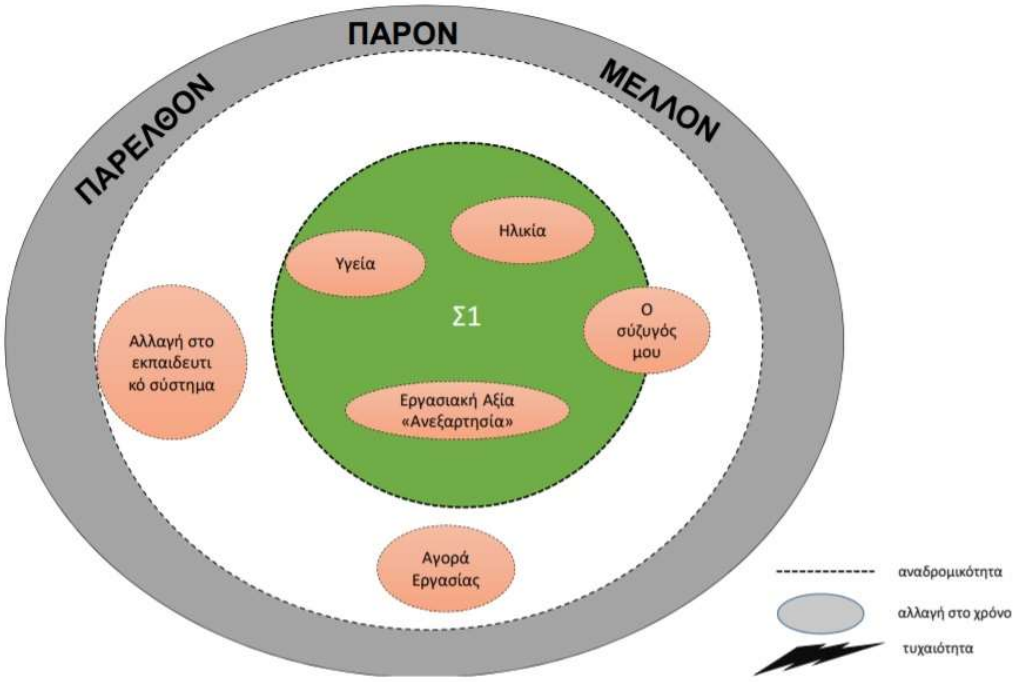

Σχήμα 5: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ1[1]

Η αλλαγή στην πάροδο του χρόνου επηρεάζει αναπόφευκτα ενδο-ατομικές μεταβλητές όπως είναι η «ηλικία» καθώς ο συμμετέχων Σ2 εντοπίζει μεγάλη δυσκολία στην εύρεση εργασίας λόγω της ηλικίας. Αναφερόμενος στο παρελθόν αναφέρει ότι «Ε τότε τα πράγματα ήταν πολύ πιο εύκολα και οικονομικά και ηλικιακά», για να προσθέσει ότι στο παρόν «δύσκολα βρίσκουμε δουλειά εμείς, πάνω σε αυτή την ηλικία». Σε σχέση με το μέλλον, δεν αναφέρει επαγγελματικούς ή εκπαιδευτικούς στόχους. Αντιθέτως, το μέλλον του χαρακτηρίζεται από ανασφάλεια σε σχέση με νέα

[1] Στα σχήματα που ακολουθούν δεν συμπεριλαμβάνονται όλες οι επιρροές που εντοπίζουν οι συμμετέχοντες (ενδοατομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό σύστημα). Αντιθέτως, παρουσιάζονται όσες συμμετέχουν στις επιρροές διαδικασίας.

απειλή αστεγίας όταν τελειώσει το πρόγραμμα υποβοηθούμενης στέγασης στο οποίο έχει ενταχθεί: «άμα τελειώσει αυτό το πρόγραμμα, νιώθω αυτή την ανασφάλεια, η οποία μπορεί να με ξανασπρώξει πάλι στο υπνωτήριο αστέγων πάλι, ή να μείνω στο δρόμο». Επίσης, εντοπίζει αναδρομικότητα μεταξύ της αστεγίας σε χαρακτηριστικά προσωπικότητας καθώς «έγινα πιο απόμακρος, δεν ήμουνα αυτός που ήμουνα πριν».

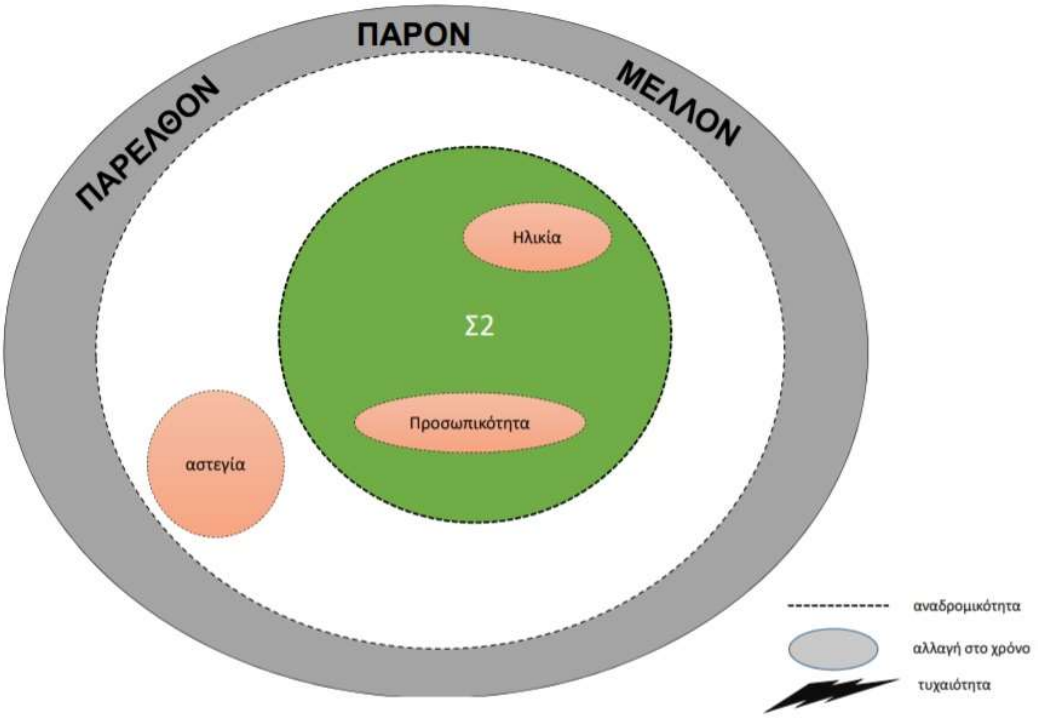

Σχήμα 6: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ2

Αντίστοιχα ο συμμετέχων Σ12 εντοπίζει μοναδικό στόχο την επιβίωση καθώς αναφέρει ότι «Περιορίζομαι στην προσωπική μου επιβίωση». Η αστεγία άσκησε επιρροή (αναδρομικότητα) στο ενδο-ατομικό του σύστημα καθώς αναφέρει ότι «έγινα πιο απόμακρος, δεν ήμουνα αυτός που ήμουν πριν».

Για τη συμμετέχουσα Σ3 η ασταθής αγορά εργασίας επηρεάζει την επαγγελματική της απόφαση. Πρόκειται για τη σύσταση ιδιωτικής επιχείρησης, η απόφαση αυτή επηρεάζεται από την παλαιότερη εργασιακή εμπειρία της, την υποστήριξη που έλαβε από τις γυναίκες στον ξενώνα και από την έλλειψη

σταθερότητας. Η ίδια αναφέρει ότι «εγώ.. επειδή το βλέπω ότι η εργασία έχει πολύ πάνω-κάτω, δεν είναι σταθερή πια, δεν είναι μόνιμη, δεν είναι δεδομένο. Λέω να ανοίξω ένα.. επαγγελματικά.. δικό μου. Επειδή δούλευα με το σύζυγό μαζί. [...] λέω να εστιάσω (στις) γυναίκες» (αναδρομικότητα).

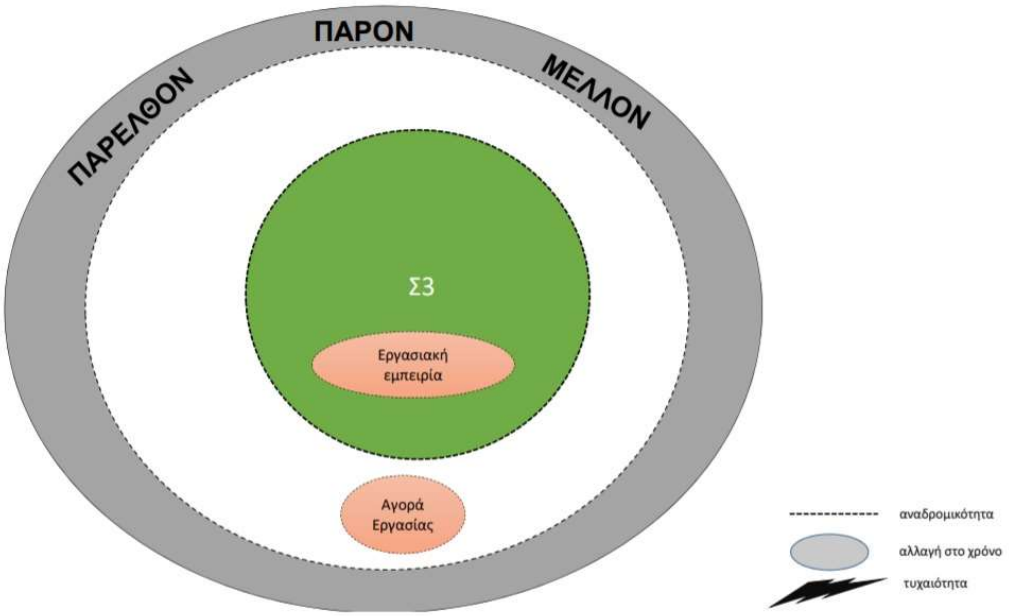

Σχήμα 7: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ3

Η συμμετέχουσα Σ4 έχει σαφή εκπαιδευτικό (ολοκλήρωση προγράμματος Ελληνομάθειας) και επαγγελματικό στόχο (ιδιωτική επιχείρηση ως μεταφράστρια). Ως προς την εκπαίδευση, πρόκειται για παλαιότερο στόχο τον οποίο καταφέρνει και πετυχαίνει με την υποστήριξη των Κοινωνικών Δομών στις οποίες έχει απευθυνθεί: «Πριν πολλά χρόνια, το είχα όνειρο. Αλλά δεν μπορούσα, έπρεπε να επιβιώσω, να δουλέψω σκληρά, να μεγαλώσω το παιδί. Και τώρα που ήρθα, που είχα ελεύθερο χρονο πιο πολύ, και στήριξη... Κατά κάποιο τρόπο από το ΠΠΑ μου πρότειναν πού να πάω (πρόγραμμα Αργώ στο ψυχιατρείο). Και είχα και ψυχολογική υποστήριξη, επειδή εκεί δεν είναι μόνο δάσκαλοι, αλλά και ψυχολόγοι, έχουν και αυτό. Έχουν, δουλεύουν με ομάδες ευάλωτες». Στην παραπάνω φράση εντοπίζεται η στοχοθεσία της

συμμετέχουσας η οποία εντοπίζεται πολύ παλαιότερα (παρελθόν), οι παράγοντες που επηρέαζαν στο παρελθόν την υλοποίησή της οι οποίοι είναι προβλήματα επιβίωσης, και οι ανάγκες φροντίδας του ανήλικου τότε παιδιού της. Στην παλαιότερη εμπειρία της ως ελεύθερος επαγγελματίας εντοπίζει την ευκαιρία καθώς αναφέρει ότι «ήταν ευκαιρία, ήξερα ραπτική. Και το κράτος έδινε επιδόματα, σε γυναίκες παντρεμένες με Έλληνες, να ανοίξουν μικρές επιχειρήσεις». Στο παρόν εντοπίζει τον ελεύθερο χρόνο, και την υποστήριξη από τις κοινωνικές δομές και τους εργαζομένους που τις στελεχώνουν. Οι παραπάνω μεταβλητές λειτουργούν αναδρομικά και επηρεάζουν την τελική απόφασή της.

Αντίστοιχα, σε σχέση με τον επαγγελματικό της στόχο αναφέρει ότι: «Δική μου επιχείρηση. Ως μεταφράστρια. Είμαι αφεντικό του εαυτού μου, είμαι πιο ελεύθερη στις επιλογές. Γνωρίζω ότι έχει πιο πολλές υποχρεώσεις, είναι πιο δύσκολο. Έχεις πολλές ευθύνες. Αλλά επειδή το έχω βιώσει, και τώρα έχω αλλάξει πιστεύω.. και έχω και υποστήριξη (ΠΠΑ, ΑΑ, Άρσις), πιστεύω ότι αυτή τη φορά θα τα καταφέρω καλύτερα. Γιατί είμαι υπεύθυνο άτομο, και δε θέλω να κρεμάσω κάποιον που εξαρτάται από εμένα. Με δυσκολεύει αυτό». Αντίστοιχα, και εδώ εντοπίζονται μεταβλητές του ενδο-ατομικού συστήματος όπως είναι η «Ανεξαρτησία» η οποία καθορίζει τη στοχοθέτησή της καθώς «Είμαι αφεντικό του εαυτού μου, είμαι πιο ελεύθερη στις επιλογές». Αναφέρει επίσης ότι είναι υπεύθυνο άτομο και διαθέτει προηγούμενη εργασιακή εμπειρία ως ελεύθερος επαγγελματίας. Σε σχέση με την υλοποίηση αυτού του στόχου θα αντλήσει υποστήριξη και πάλι από τις κοινωνικές δομές οι οποίες την πλαισιώνουν.

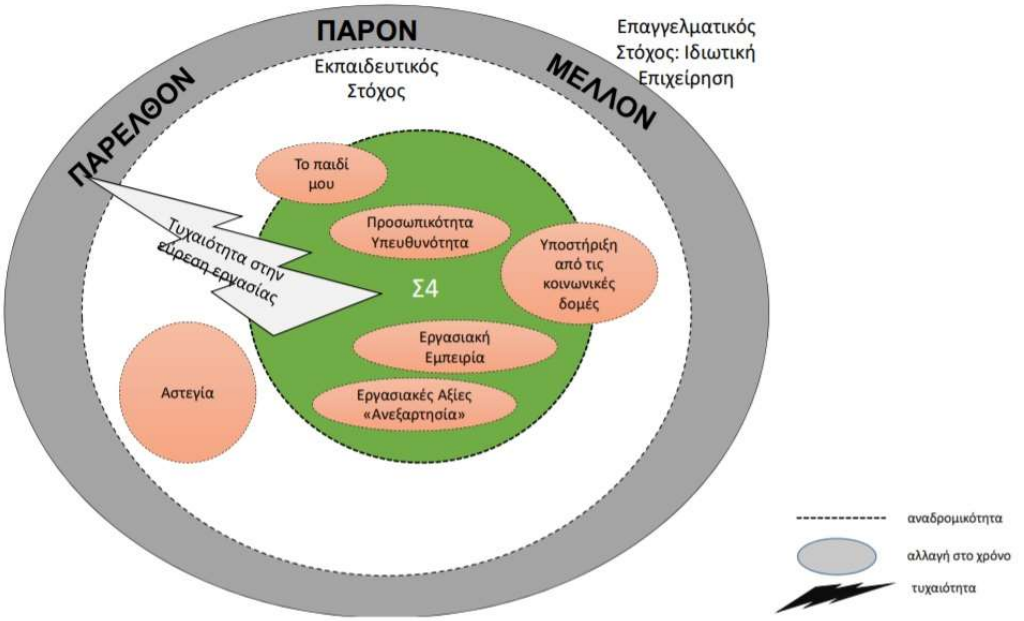

Σχήμα 8: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ4

Ο συμμετέχων Σ5 αναφέρει ότι παλαιότεροι περιβαλλοντικοί παράγοντες, πριν από την οικονομική κρίση, όπως ήταν η δυσκολία των εργοδοτών να απολύσουν υπαλλήλους εστίασης που ειχαν πτυχίο ΟΤΕΚ, τον οδήγησαν στο παρελθόν να προχωρήσει σε ενέργειες κατάρτισης: «Εγώ και στο ΟΤΕΚ που πήγα, δεν πήγα για να πάρω το πτυχίο ότι και καλά.. πήγα γιατί .. αυτά γίνονταν πριν την κρίση. Είχες πολλά προσόντα, δεν μπορεί.. όταν είχες το πτυχίο του ΟΤΕΚ δεν μπορεί, δεν μπορεί να σε διώξει ο εργοδότης εύκολα, που δουλεύεις. Κάπως να πατάω σταθερά. Δεν ξέραμε εμείς ότι θα το δινε το μαγαζί (ο ιδιοκτήτης)».

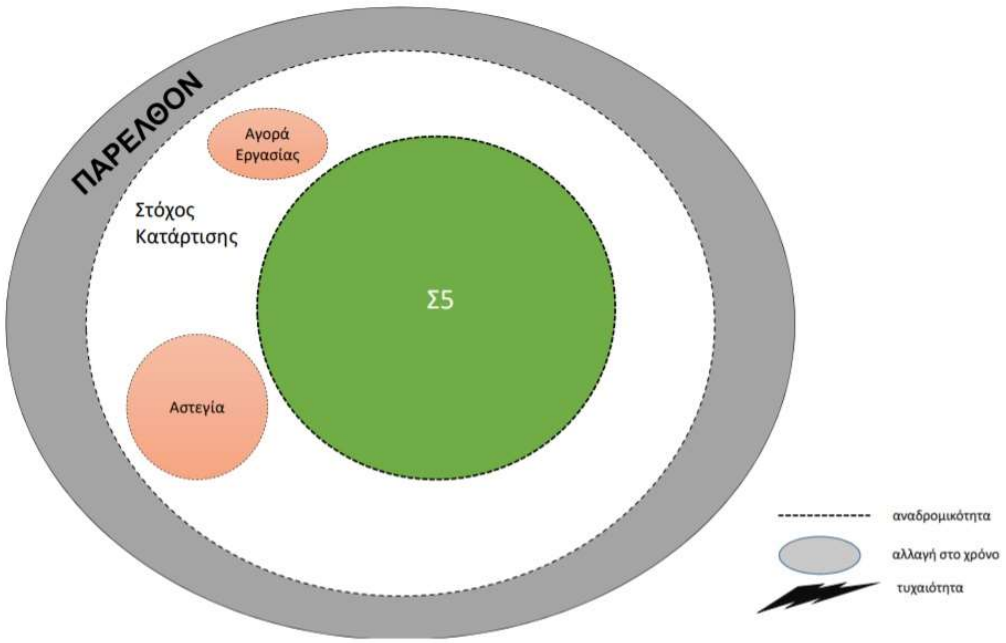

Σχήμα 9: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ5

Η συμμετέχουσα Σ6 εντοπίζει ως σημαντική επιρροή τον γιο της, την ευθύνη προς αυτόν, και τα δικά του προβλήματα παραβατικότητας τα οποία απαιτούν λύση. Αναφέρει συγκεκριμένα: «Και είχα προβλήματα μετά με το παιδί. Οπότε αποφάσισα να φτιάξω εγώ, ν΄αλλάξω νωρίτερα, πριν κάνει όλα τα λάθη που έχω κάνει εγώ. [...] Αν μου το ΄λεγες πριν 20 χρόνια, θα σου έλεγα.. δε μ΄ενδιαφέρει η ζωή. Αδιαφορώ για τη ζωή μου. Τώρα έχω αρχίσει και βάζω σε τάξη τα πράγματα». Συνεπώς, η κοινωνική μεταβλητή «το παιδί μου» επηρέασε την ψυχολογία, την υγεία της συμμετέχουσας και τις επαγγελματικές επιλογές της.

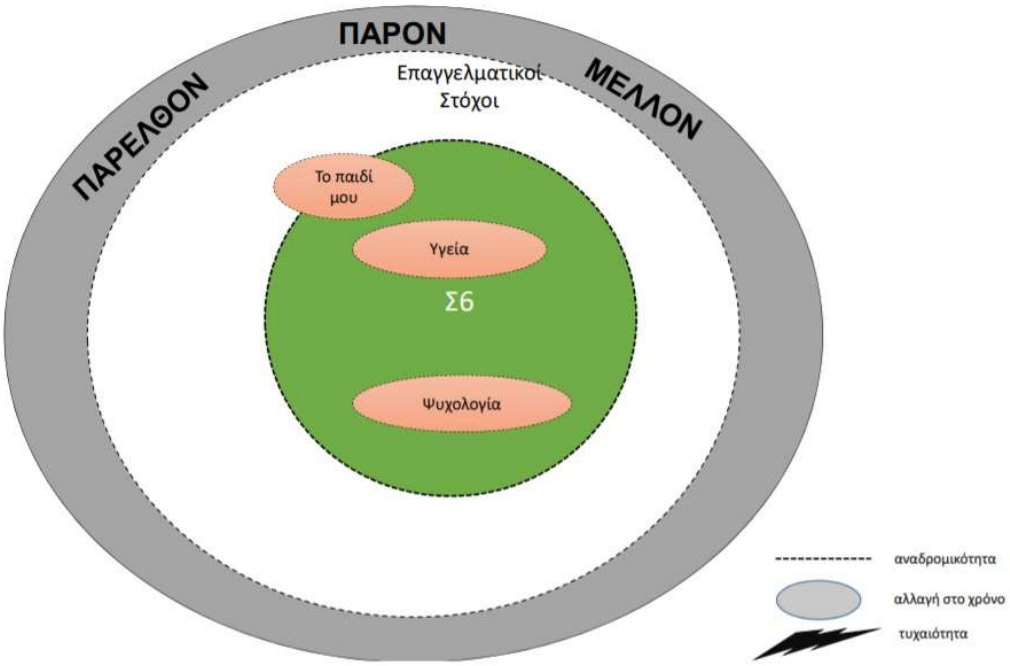

Σχήμα 10: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ6

Για τον συμμετέχοντα Σ7 η αστεγία είχε επιρροή σε ενδο-ατομικά του χαρακτηριστικά καθώς αναφέρει ότι «έχω γίνει βαθιά καταθλιπτικός, ζω με αναμνήσεις, όλα αυτά πάω να τα πολεμήσω με εξωστρέφεια, με χιούμορ, κάνοντας πλάκα για όλα, προσπαθώντας να πάρω τη ζωή εντελώς από τη διασκεδαστική της πλευρά». Η αστεγία επηρεάζει τον μελλοντικό στόχο του καθώς του προσδίδει επιπλέον ανησυχία καθώς αναφέρει: «Το ότι έχω μία δουλειά με 500 ευρώ για 8 μήνες, και μετά θα είμαι πάλι στην ίδια κατάσταση, και ένα σπίτι και όλα αυτά, δεν αλλάζει το γενικότερο πλάνο το ότι βρέθηκα στο δρόμο. Άρα πάλι στο δρόμο». Ο επαγγελματικός του στόχος επηρεάζεται (ιδιωτική επιχείρηση) από την προηγούμενη εργασιακή εμπειρία του και από την επαγγελματική αξία «Οικονομικές Απολαβές» «γιατί αυτό θα ήτανε. Εκεί θα τελείωνε η ιστορία. Θα ήταν μία σταθερή φάση. Γίνεται η εταιρεία στο όνομά μου υποχρεωτικά, οπότε έχω ένα πάτημα μεγάλο πια. Δηλαδή φαίνεται ότι μου ανήκει. [...] Να πας να δουλέψεις κάπου έχει ταβάνι. Δηλαδή, πόσα να σου δώσουν; όσα σου δώσουν αυτά είναι. Ενώ στη δική σου δουλειά, δεν υπάρχει

ταβάνι, μπορείς να το επεκτείνεις όσο θες». Πρόκειται για την ίδια αξία που καθόρισε και τις επιλογές του στο παρελθόν σχετικά με την επιστροφή και παραμονή του στην Ελλάδα.

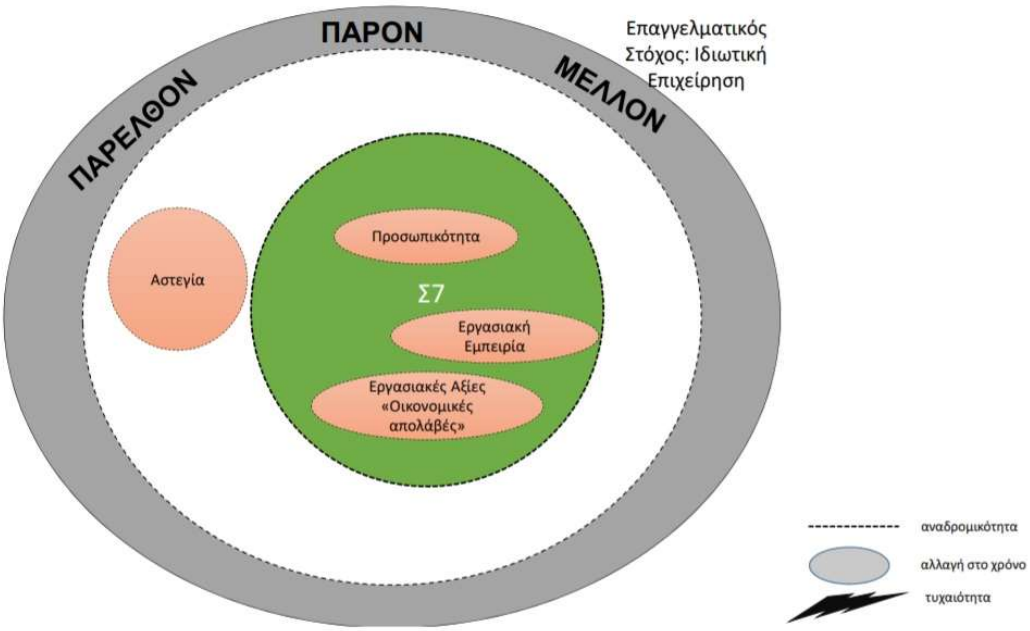

Σχήμα 11: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ7

Για τη συμμετέχουσα Σ8 οι γονεϊκές ευθύνες οι οποίες άλλαξαν στο χρόνο καθόρισαν τις επαγγελματικές επιλογές της στο παρελθόν καθώς αναφέρει ότι επέλεξε συγκεκριμένη θέση εργασίας επειδή «Με βόλευαν οι ώρες ... για τα παιδιά μου». Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η αστεγία προέκυψε την περίοδο της ασθενείας και του θανάτου του ανήλικου τέκνου της. Η ίδια αναφέρει ότι «μετά που έφυγε και το παιδί από τη ζωή, με είχε πάρει η κάτω βόλτα». Ο επαγγελματικός της στόχος (μέλλον) συνδέεται με ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά τα οποία εντοπίζει όπως είναι το «Ρίσκο» και η «Ανεξαρτησία». Η συμμετέχουσα εντοπίζει εξ αρχής αρνητική χροιά στην έννοια της κοινωνικής επιρροής αναφέροντας ότι «Όχι, τους έχω διώξει όλους τους ανθρώπους που μ΄εχουν επηρεάσει».

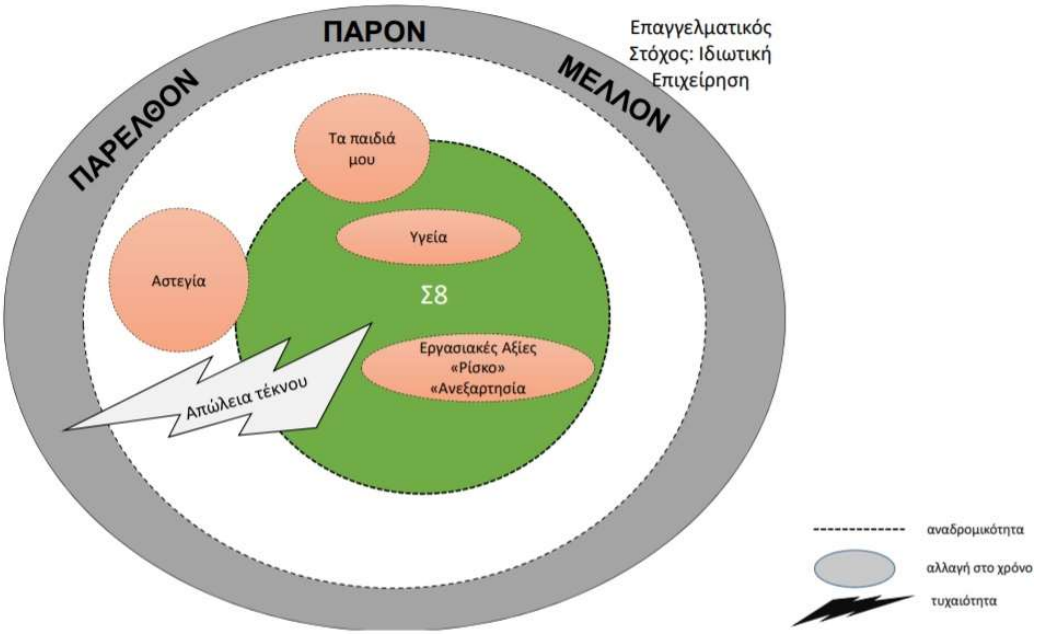

Σχήμα 12: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ8

Η συμμετέχουσα Σ10 εντοπίζει την έννοια του τυχαίου σε σχέση με την εύρεση εργασίας σε δύο περιπτώσεις της ζωής της, με μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους. Καταρχάς, πρόκειται για το επάγγελμα το οποίο έκανε για 32 έτη. Η ίδια αναφέρει σε σχέση με τη διατήρηση καθαριστηρίου ότι «την έκανα τελείως τυχαία. Έμπλεξα τελείως τυχαία με αυτή τη δουλειά. Μου ΄μεινε εμένα το μαγαζί. Δεν ήταν και από τις επιλογές μου. Δεν ήταν μια δουλειά που μου άρεζε. Αλλά ... είχα δεθεί συναισθηματικά με το αντικείμενο. ΠΟΛΥ. Τελικά, βλέποντας όλο αυτόν τον κόπο, αν έφευγα κι εγώ.. να διαλυόταν. Έτσι και το κράτησα». Τύχη εντοπίζει επίσης και στο επάγγελμα το οποίο ασκεί τώρα: «Τελείως τυχαία, έχει μία πρωινή εκπομπή και μιλάει για το περιοδικό. Τη Σχεδία. Λέω αυτό μπορεί να είναι για μένα! Αλλά είχα πατήσει την κόκκινη γραμμή, την ώρα που πήρα τηλέφωνο. Και φοβόμουνα την αντίπερα όχθη. Βέβαια είχα κάνει απόπειρα πιο παλιά». Η ίδια αναφέρει ότι η αστεγία είχε αρνητική επίδραση στην υγεία της καθώς «εγώ από την αστεγία έγινα ασθματική και αυτό μου

κούρασε την καρδιά.». Συνεπώς, η αστεγία (περιβαλλοντική επιρροή) αλληλεπιδρά με την υγεία (ενδο-ατομική επιρροή) με αρνητικό πρόσημο.

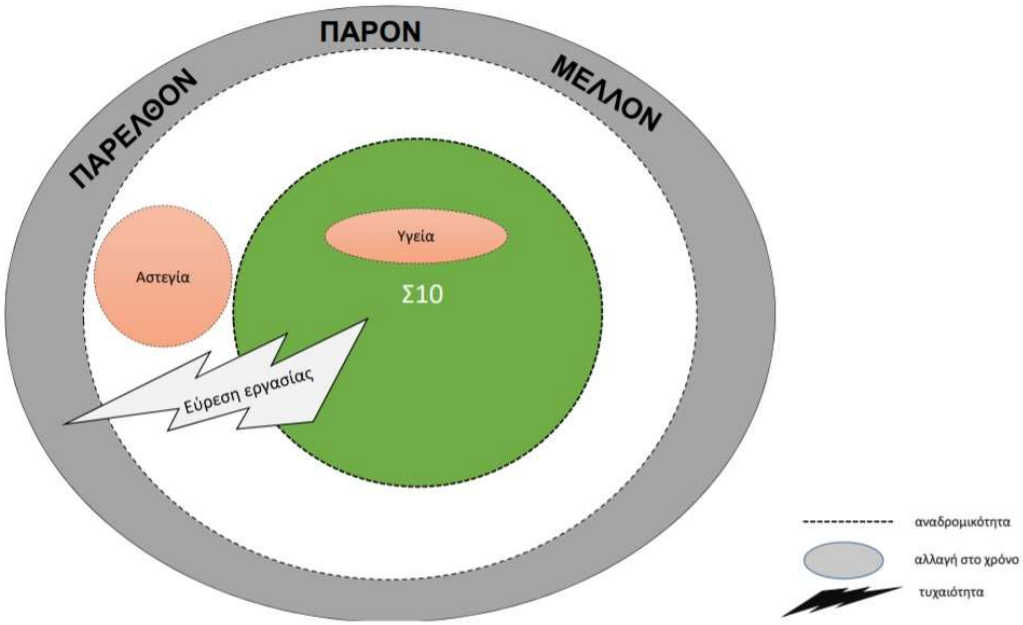

Σχήμα 13: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ10

Ο συμμετέχων Σ13 υλοποιεί ήδη τον εκπαιδευτικό του στόχο (φοίτηση και ολοκλήρωση σπουδών στο ΣΔΕ). Ο επαγγελματικός του στόχος (ιδιωτική επιχείρηση ως ελαιοχρωματιστής) επηρεάζεται από το αντικείμενο εργασίας του πατέρα του και την δική του ενασχόληση από παιδική ηλικία με οικοδομικές εργασίες. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης εντοπίζει μία επαγγελματική ευκαιρία την οποία δεν μπόρεσε να αξιοποιήσει λόγω του υψηλού εργατικού κόστους των επιδομάτων πολύτεκνων γονέων: «Σε ένα ξενοδοχείο στη Ρόδο. Ένα μεγάλο ξενοδοχείο, απλά δεν.. όταν είπα ότι πρέπει να κατέβει η οικογένεια κάτω, ενώ αυτή ήταν η συμφωνία, πήγα μία σαιζόν, δούλεψα, ναι αλλά πρέπει να κατέβει και η οικογένεια. Δε θα μπορέσω να κρατήσω λέει αυτό το budget, γιατί μετά η μισθοδοσία σου ανεβαίνει πάρα πολύ, και δεν μπορώ. Πρέπει να σου δίνουμε επιδόματα για τα παιδιά». (αναδρομικότητα).

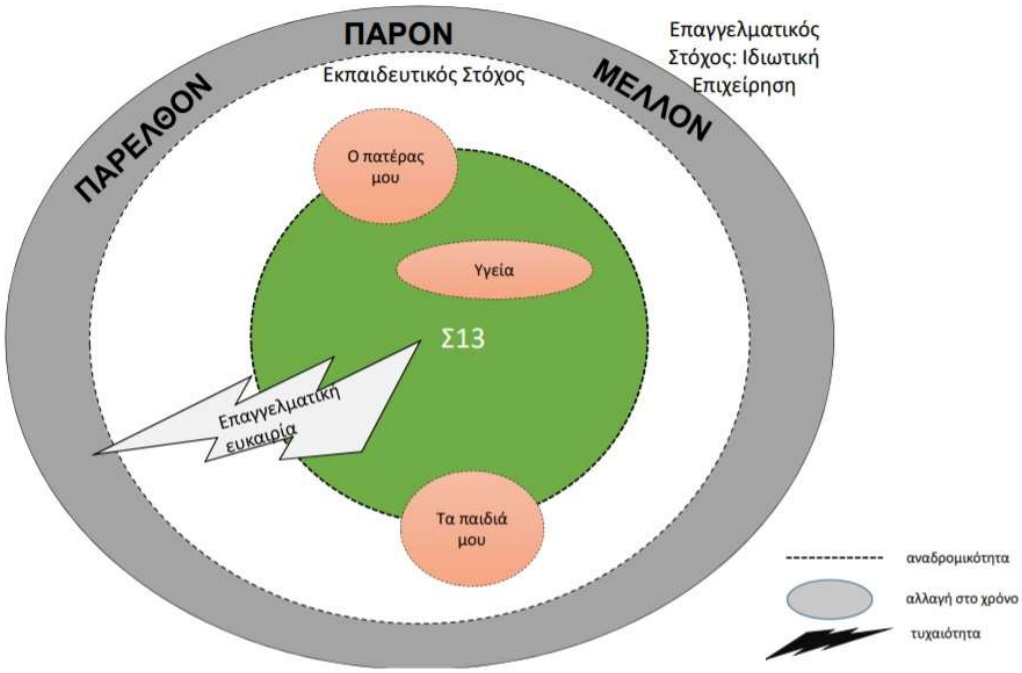

Σχήμα 14: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ13

Η συμμετέχουσα Σ14 εντοπίζει την τύχη σε σχέση με μία ευκαιρία κατάρτισης σε χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή: «Πήγα άρχισα πληροφορική, που στα 18 μου, δεν το έκανα. Έκανα στο φροντιστήριο, χωρίς πληρωμή, έτυχε... εντελώς τυχαία, γιατί η φίλη μου κέρδισε ένα λαχνό που μπορούσες να δώσεις αυτά τα 3 πτυχία δωρεάν, και το ΄δωσε σ΄ εμένα!». Ο εκπαιδευτικός της στόχος περιλαμβάνει τη φοίτηση: «Σε δημόσιο ΙΕΚ. Σκέφτομαι να πάω σε μία σχολή, να μάθω.. κάτι. θα το ψάξω αυτό.. να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου, να μάθω παραπάνω πράγματα για να μπορέσω να βρω μία δουλειά».

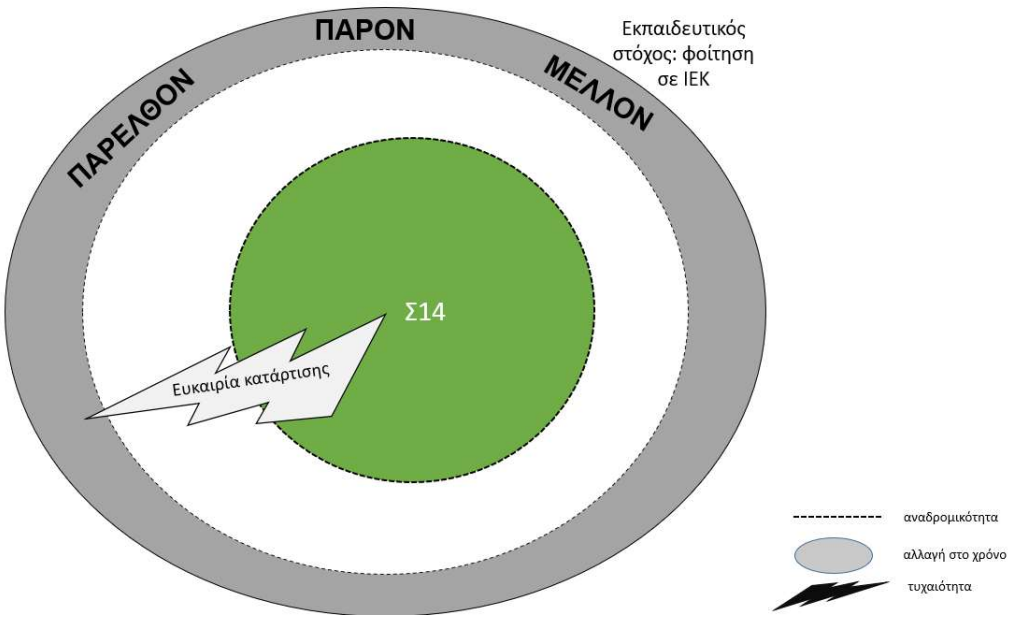

Σχήμα 15: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ14

Ο συμμετέχων Σ15 εντοπίζει μία επαγγελματική ευκαιρία κατά τη διάρκεια της φιλοξενίας του στον Υπνωτήριο Αστέγων την οποία δεν μπόρεσε να εκμεταλλευτεί λόγω των κανόνων λειτουργίας του: «κάποια δουλειά που είχα βρει, σε καλοκαιρινό το μαγαζί, να κάνω 4-5 μεροκάματα στη μάρκα. Πράγμα το οποίο ήτανε ΦΟΒΕΡΟ για εμένα. Και δεν μπορούσα να πάω. Έπρεπε να είμαι στο μαγαζί έντεκα η ώρα το βράδυ. Το πρωί .. σχολούσαμε πέντε η ώρα από εκεί, μέχρι να γυρίσω εκεί ήταν τουλάχιστον επτά η ώρα, οπότε θα ’πρεπε με το που θα φτάσω (στο Υπνωτήριο), να κάνω ένα μπάνιο και να φύγω στους δρόμους. Και να μην κοιμηθώ ποτέ. Δεν ΜΠΟΡΕΙ να γίνει. Πρέπει να λειτουργήσει πιο λειτουργικά». Ως προς τον μελλοντικό επαγγελματικό στόχο αναφέρει: «Αλλά να βρω κάτι σταθερό. Ναι, η δουλειά. Είναι πολύ βασικό. Εννοώ τι; Δεν ξέρω τι θα κάνω. Πάντως δε θα ξαναγυρίσω στο Υπνωτήριο. Κάτι θα κάνω. Δεν το επιτρέπω στον εαυτό μου να ξαναγυρίσω εκεί». Ενώ στο παρελθόν ιδιαίτερη θέση είχε η επαγγελματική αξία «Οικονομικές Απολαβές» στο μέλλον η αξία είναι η σταθερότητα η οποία θα μειώσει τον κίνδυνο επιστροφής σε συνθήκη αστεγίας.

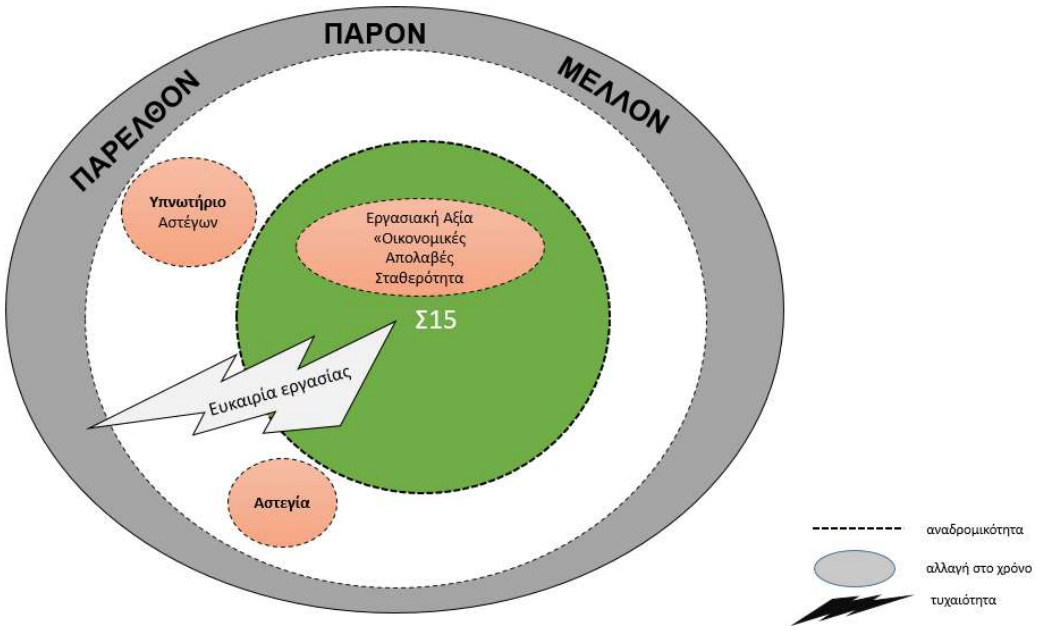

Σχήμα 16: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ15

Το παρόν και το μέλλον του συμμετέχοντα Σ16 χαρακτηρίζεται από τη σύσταση και λειτουργία ΚΟΙΝΣΕΠ σε συνεργασία με δύο ακόμη αστέγους. Την έναρξη της επαγγελματικής δραστηριότητας (τύχη/ευκαιρία) εντοπίζει στην κοινοποίηση στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης της συνθήκης αστεγίας του: «Ξέρετε, πριν από 6 μήνες, είχα φτάσει στο αμήν, δεν είχα από πουθενά, δεν υπήρχε τίποτα, έστω ένα έσοδο, και.. και βγήκα και μίλησα, έτσι δημόσια με μία ανάρτηση που έκανα στο facebook, εεε, το πολύ χαρακτηριστικό ήταν.. ότι ένας φίλος δημοσιογράφος, από ένα έντυπο πολύ .. μεγάλης κυκλοφορίας, με πήρε ένα τηλέφωνο και μου είπε το εξής απλό πράγμα: Καλά λέει, να πούμε, δε μας λες τόσο καιρό». Την ενέργειά του αυτή ακολούθησε συνέντευξη σε εφημερίδα, αξιοποίηση του κοινωνικού δικτύου του και της προηγούμενης εργασιακής εμπειρίας σε εκδοτικούς οίκους: «Εγώ λόγω δουλειάς, ήξερα ιδρύματα, βιβλιοθήκες, και.. ήξερα ότι, γιατί το κάναμε κι εμείς στον εκδοτικό οργανισμό, ότι .. βιβλία που τα είχαν από 5 φορές και πάνω, τα στέλναν στην ανακύκλωση. Οπότε, η πονηριά ήταν η εξής απλή. Θα πάμε να παίρνουμε εκείνα τα

βιβλία, θα βρούμε μια τρύπα να βάλουμε τα βιβλία, και θα κάνουμε ένα παλαιοβιβλιοπωλείο. Αυτή ήταν η πονηριά!» Οι ενέργειές του υποστηρίχθηκαν από αγνώστους καθώς τα βιβλία που λάμβαναν αρχικά ήταν «Χάρισμα».

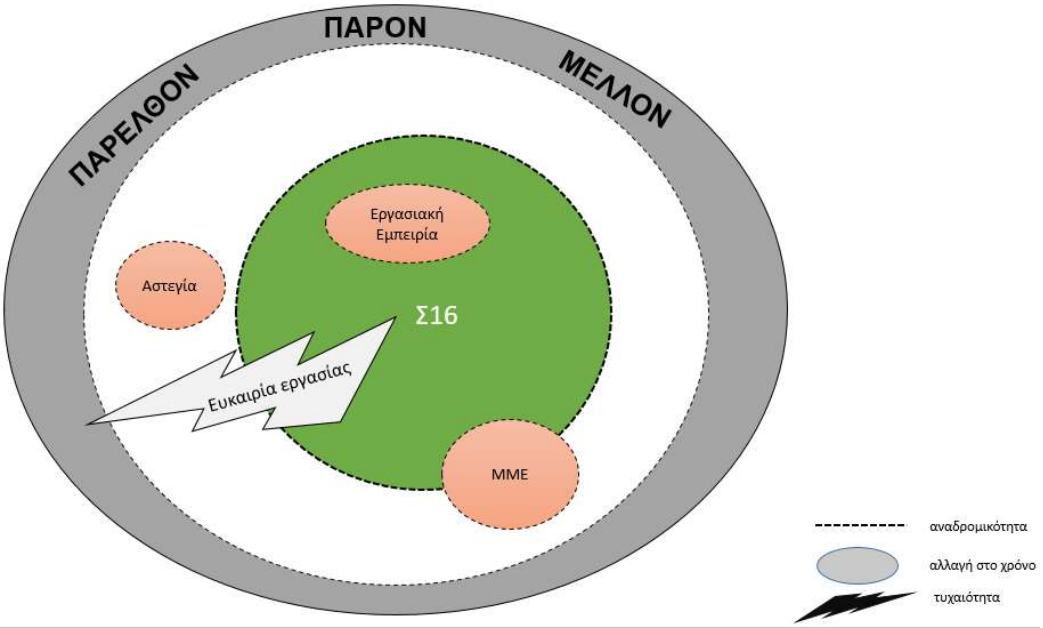

Σχήμα 17: Επιρροές Διαδικασίας – Συμμετέχων Σ16

Κατηγορίες Ενδιαφερόντων κατά Holland (1997)

Οι συμμετέχοντες εντοπίζουν ένα μεγάλο αριθμό από ενδο-ατομικές μεταβλητές οι οποίες επηρέασαν ή/και επηρεάζουν τη σταδιοδρομία τους. Με βάση τα λόγια τους, τα ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά τους, τους μελλοντικούς τους στόχους, μπορούν να προκύψουν οι τύποι προσωπικότητας όπως περιγράφονται από τη Θεωρία του Holland (1997). Στον **Πίνακα Γ.12.** παρουσιάζεται η κατηγοριοποίηση ανά άτομο. Τέσσερις συμμετέχοντες εντάσσονται στον «Επιχειρηματικό» τύπο καθώς τα ενδιαφέροντα και οι στόχοι τους σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα. Τρεις (Σ2, Σ3, Σ15) χαρακτηρίζονται ως «Κοινωνικοί» καθώς επιζητούν τη συναναστροφή με τον κόσμο. Για τους συμμετέχοντες Σ5, Σ6, Σ11, Σ14 δεν προκύπτουν σαφή ευρήματα. Αφενός, οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες δεν έχουν σαφή στοχοθεσία για το μέλλον (**Πίνακας Γ.24.**). Αφετέρου, είναι αυτοί οι οποίοι δεν εντοπίζουν σαφή ενδιαφέροντα. Συνεπώς, χρειάζονται περισσότερο υποστήριξη με στόχο την ενίσχυση της αυτογνωσίας τους.

5. Συζήτηση - Ερμηνεία

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα σε ερευνητικό επίπεδο η Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία με σκοπό τη διερεύνηση συστημικών παραγόντων που επηρεάζουν την επαγγελματική ανάπτυξη των αστέγων. Ήδη από τα αποτελέσματα της έρευνας γίνεται ξεκάθαρο ότι οι συμμετέχοντες κατάφεραν να εντοπίσουν συστημικούς παράγοντες οι οποίοι επέδρασαν στο χρόνο στην επαγγελματική ανάπτυξή τους. Το παρόν κεφάλαιο συνοψίζει τα ευρήματα της έρευνας με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα. Επιπλέον, τα ευρήματα συσχετίζονται με δεδομένα της συναφούς διεθνούς βιβλιογραφίας.

5.1. Πρώτο ερευνητικό ερώτημα: Ενδοατομικά χαρακτηριστικά τα οποία επηρέασαν/επηρεάζουν τη σταδιοδρομία

Οι συμμετέχοντες εντοπίζουν πλήθος ενδο-ατομικών μεταβλητών οι οποίες επηρέασαν ή/και επηρεάζουν τη σταδιοδρομία τους. Με μεγαλύτερη συχνότητα εντοπίζουν τα στοιχεία προσωπικότητας και την ηλικία τους, ενώ ακολουθούν οι εργασιακές αξίες. Συσχετίζοντας τα στοιχεία προσωπικότητας, τις εργασιακές αξίες και τα επαγγέλματα τα οποία άσκησαν οι συμμετέχοντες ή αποτελούν μελλοντικό στόχο τους με τη θεωρία ενδιαφερόντων του Holland (1997) (**Πίνακας Γ.12.**) προέκυψε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες ανήκουν στον Επιχειρηματικό τύπο και είτε έχουν ασχοληθεί με ελεύθερο επάγγελμα και επιθυμούν να το ασκήσουν ξανά, είτε οι εργασιακές αξίες τους προδίδουν αυτήν την τάση τους. Έπειτα, ακολουθούν συμμετέχοντες οι οποίοι εντάσσονται στον Κοινωνικό τύπο και επιλέγουν επάγγελμα με βάση τη συναναστροφή και την προσφορά στον κόσμο. Ωστόσο, υπάρχουν και συμμετέχοντες οι οποίοι στερούνται σαφούς στόχου και ενδιαφερόντων και δεν μπορούν να ενταχθούν σε κάποιον από τους τύπους του Holland. Πρόκειται για

συμμετέχοντες οι οποίοι, εφόσον ενταχθούν σε κάποιο οργανωμένο πρόγραμμα ΣΥΕΠ, χρειάζονται ενίσχυση της αυτογνωσίας τους.

Μέχρι στιγμής, δεν υπάρχει κάποια έρευνα η οποία να αφορά την επαγγελματική ανάπτυξη και τη σταδιοδρομία των αστέγων. Ωστόσο, η εφαρμογή της ΣΘΣ σε άλλες ευάλωτες ομάδες επιβεβαιώνει ότι τα ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά αποτελούν ισχυρή επιρροή της σταδιοδρομίας. Στην παρούσα έρευνα, τα στοιχεία προσωπικότητας αναδεικνύονται ως ο ενδο-ατομικός παράγοντας ο οποίος επιδρά περισσότερο στη σταδιοδρομία. Αντίστοιχα αποτελέσματα προκύπτουν από την έρευνα των McMahon et al. (2008) σε εφήβους στη Νότιο Αφρική όπου τα στοιχεία προσωπικότητας αναδεικνύονται σε ισχυρούς παράγοντες επιρροής επαγγέλματος. Επίσης, η αυτο-εκτίμηση, οι αξίες, τα στοιχεία προσωπικότητας και η ηλικιακή επίγνωση επιβεβαιώνονται και στην έρευνα των Bimrose, et al. (2013) ως βασικοί παράγοντες επιρροής επαγγελματικών επιλογών. Άλλωστε, οι πιο παραδοσιακές θεωρίες σταδιοδρομίας θεωρούν τους ενδο-ατομικούς παράγοντες ως προεξέχοντες σε όλες τις παρεμβάσεις σταδιοδρομίας (Bimrose, et al. 2014).

Η ηλικία εντοπίζεται από τους συμμετέχοντες ως ένας παράγοντας αρνητικής επιρροής σε σχέση με την εύρεση εργασίας. Πρόκειται για την κοινωνική κατασκευή η οποία είναι παράγοντας που επιδρά στη σταδιοδρομία σύμφωνα με την Κοινωνική-Γνωστική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία (Lent et al., 1994). Οι συμμετέχοντες εντοπίζουν τη συγκεκριμένη ενδο-ατομική μεταβλητή να αλλάζει στο χρόνο και να επηρεάζει μελλοντικούς στόχους τους (αλλαγή στην πάροδο του χρόνου). Αλληλεπιδρά (αναδρομικότητα) με άλλα ενδοατομικά χαρακτηριστικά όπως η εργασιακή αξία «Ανεξαρτησία» και η επιθυμία για σύσταση ιδιωτικής επιχείρησης.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία οι άστεγοι έχουν περισσότερα προβλήματα υγείας σε σχέση με τον μέσο πληθυσμό (Christanell et al., 2019˙ Fabian, 2019˙ World Health Organization Europe, 2005). Οι συμμετέχοντες στην έρευνα επιβεβαιώνουν την κακή κατάσταση της υγείας τους καθώς πέντε εξ΄ αυτών αναφέρουν προβλήματα όπως καρκίνο του πνεύμονα, αλκοολισμό, εθισμό σε ναρκωτικές ουσίες. Επίσης, δύο συμμετέχοντες αναφέρουν ότι τα προβλήματα υγείας τους προέκυψαν ή/και επιδεινώθηκαν κατά τη διάρκεια της αστεγίας. Πρόκειται για προβλήματα υγείας τα οποία επηρεάζουν τη σταδιοδρομία τους τόσο σε σχέση με παρελθοντικές αποφάσεις, όσο και σε σχέση με το παρόν και το μέλλον. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες, με εξαίρεση δύο (Σ6, Σ14) οι οποίες αναφέρουν κατάθλιψη και υποστήριξη από ψυχολόγο αντίστοιχα, δεν αναφέρονται καθόλου σε προβλήματα ψυχικής υγείας. Οι συμμετέχοντες Σ7 και Σ10 δε διστάζουν να αναφερθούν σε απόπειρα αυτοκτονίας τους, χωρίς ωστόσο να εντοπίζουν πρόβλημα ψυχικής υγείας.

5.2. Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: Κοινωνικές Επιρροές που επηρέασαν/επηρεάζουν τη σταδιοδρομία

Όλοι οι συμμετέχοντες εντοπίζουν κοινωνικές επιρροές οι οποίες επηρέασαν/επηρεάζουν τη σταδιοδρομία τους. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι αρκετοί συμμετέχοντες απαντούν στις ερωτήσεις που αφορούν το κοινωνικό πλαίσιό τους αυθόρμητα αρνητικά. Συνεπώς, θεωρούν ότι λειτουργούν ανεξάρτητα από τους «σημαντικούς-άλλους» της ζωής τους. Παρόλα αυτά, χάρη στην χρήση της αφηγηματικής τεχνικής και μέσω της κατασκευής της δικής τους ιστορίας σταδιοδρομίας, όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα καταφέρνουν να εντοπίσουν κοινωνικές επιρροές. Το συγκεκριμένο εύρημα αναδεικνύει τη σημασία της αφηγηματικής τεχνικής στις ευάλωτες ομάδες, καθώς διευκολύνει την αυτο-

αντανάκλαση, την ανάπτυξη της αυτοαντίληψης και την ενίσχυση της αυτοκατανόησης (McIlveen & Patton, 2007).

Ως προς τις κοινωνικές επιρροές, ο ρόλος της οικογένειας αναδεικνύεται σε εξαιρετικά σημαντικός σε σχέση με την ανάπτυξη της σταδιοδρομίας. Οι γονείς και ο ρόλος τους παρουσιάζονται ως ο σημαντικότερος παράγοντας επιρροής σταδιοδρομίας στο πέρασμα από την εφηβεία στην ενηλικίωση (παρελθόν), είτε θετική είτε αρνητική. Το συγκεκριμένο γεγονός επιβεβαιώνεται από παλαιότερες έρευνες στις οποίες ο ρόλος των γονέων παρουσιάζεται ως ισχυρότατη επιρροή (McMahon et al., 2008˙ Young & Friesen, 1992).

Ο υποστηρικτικός ρόλος των κοινωνικών δομών και του προσωπικού που τις στελεχώνει εντοπίζεται από τους συμμετέχοντες της έρευνας. Πρόκειται για τα υποστηρικτικά δίκτυα τα οποία εντοπίζουν αντίστοιχες έρευνες σε άλλες ευάλωτες ομάδες οι οποίες χρειάστηκαν υποστήριξη από ειδικούς. Τα δίκτυα υποστήριξης εντοπίζονται στις Νότιο-αφρικανές συμμετέχουσες της έρευνας των Bimrose et al. (2013)˙ σε πρώην χρήστες ναρκωτικών ουσιών οι οποίοι βρίσκονται στη διαδικασία της επανένταξης (Sgaramella, 2015 ˙ Σιδερά, 2016).

5.3. Τρίτο ερευνητικό ερώτημα: Περιβαλλοντικές επιρροές που επηρέασαν/επηρεάζουν τη σταδιοδρομία

Οι προϋπάρχουσες συζητήσεις οι οποίες συσχετίζουν την αστεγία με τρεις κύριους πυλώνες παραγόντων επιρροής επιβεβαιώνονται από τους συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας (Baptista & Marlier, 2019˙ European Commission, 2019˙ Kourachanis, 2017). Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων αναφέρεται σε δομικούς παράγοντες όπως η ανεργία, η οικονομική κρίση και η οικονομική τους κατάρρευση ως παράγοντες που τους κατέστησαν αστέγους. Επιπλέον, γίνεται αναφορά σε

προσωπικούς παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με την διάλυση της οικογένειάς τους και τις λιγοστές κοινωνικές σχέσεις τις οποίες διαθέτουν. Τόσο η οικογένεια, όσο και οι φιλικές σχέσεις δεν μπορούν να λειτουργήσουν υποστηρικτικά ως δίχτυ ασφαλείας αποτρέποντας την αστεγία. Τέλος, αρκετοί αναφέρονται στους κρατικούς και θεσμικούς παράγοντες οι οποίοι δεν καταφέρουν να υποστηρίξουν συνολικά τους ευάλωτους που χρειάζονται υποστήριξη.

Ο κοινωνικός στιγματισμός των αστέγων εντοπίζεται ως ένα πρόβλημα ένταξης στην αγορά εργασίας. Οι παγιωμένες αντιλήψεις των εργοδοτών οι οποίοι συγχέουν τους αστέγους με τους χρήστες ναρκωτικών ουσιών και τους ψυχικά ασθενείς (Pauly, 2014) και η τάση των εργοδοτών να μη θέλουν να προσλάβουν νυν ή πρώην αστέγους άσχετα με τις δεξιότητες ή τα προσόντα τα οποία διαθέτουν (FEANTSA, 2019) αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στη διαδικασία της ένταξης των αστέγων. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν το στίγμα το οποίο χαρακτηρίζει τους αστέγους με τους περισσότερους να αποκρύπτουν το γεγονός από τον πιθανό εργοδότη. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί μία συμμετέχουσα η οποία κατέστη στερούμενη κατοικίας καθώς ήταν θύμα ενδο-οικογενειακής βίας. Γι΄αυτήν, η μετάβαση σε πιο επισφαλή συνθήκη στέγασης η οποία, ωστόσο, της παρέχει μεγαλύτερη ασφάλεια και ελευθερία, λειτουργεί ευεργετικά: βελτιώνει τις κοινωνικές σχέσεις και την ψυχολογία της, δε διστάζει να εκθέσει τη συνθήκη στέγασής της στον εργοδότη της.

Η αστεγία και η ακραία φτώχεια επιδρούν αρνητικά στην ψυχολογία των ατόμων (Κουραχάνης, 2015). Τα ακραία αρνητικά συναισθήματα τα οποία συνθέτουν το ψυχολογικό προφίλ των αστέγων επιβεβαιώνονται από τα αποτελέσματα της έρευνας. Οι περιγραφές των συμμετεχόντων ξεκινούν από άγχος και στρες και φτάνουν μέχρι τάσεις αυτοκτονίας. Η ανεργία, πέρα από δομική αιτία αστεγίας, αποτελεί και

παράγοντα επιρροής των αστέγων σε θέματα συναφή με την απασχολησιμότητα συνολικά. Η επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της αστεγίας καλύπτει ένα ευρύ φάσμα ξεκινώντας από την πλήρη αδράνεια και ανεργία, συμπεριλαμβάνει την περιστασιακή και άτυπη απασχόληση, υποχρέωση σε απασχόληση από την οικογένεια που παρέχει προσωρινή στέγαση, μέχρι και την κινητοποίηση των συμμετεχόντων η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη σύσταση ΚΟΙΝΣΕΠ και τη συνεργασία με το Περιοδικό Δρόμου – Σχεδία. Το εργασιακό προφίλ του Έλληνα άστεγου (Δημουλάς κ.α., 2017 ˙ Κουραχάνης, 2015) επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία της παρούσας έρευνας καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό είναι άνεργοι ή εργάζονται περιστασιακά και άτυπα.

Η οικονομική κρίση του 2010 και η νέα πραγματικότητα στην αγορά εργασίας επηρέασαν τη σταδιοδρομία των συμμετεχόντων. Οι αλλαγές σε συγκεκριμένους κλάδους (π.χ. βιοτεχνίες ρούχων, μειωμένο ενδιαφέρον στον κλάδο των αγιογράφων, εκδοτικοί οίκοι, κατασκευαστικός κλάδος) ωθούν τους συμμετέχοντες να στοχοθετήσουν σε διαφορετικό κλάδο από αυτόν στον οποίο έχουν προϋπηρεσία. Η ελληνική οικονομική κρίση του 2010 παρουσιάζεται ως βασικός παράγοντας επιρροής της αστεγίας από τον Κουραχάνη (2015) και επιβεβαιώνεται από τους συμμετέχοντες.

Η αλλαγή συνθήκης διαβίωσης και η μετάβαση σε περισσότερο προστατευμένη κατοικία ευνοεί την αναζήτηση εργασίας. Πρόκειται για τη μετάβαση από το δρόμο στον ξενώνα, και από τον ξενώνα στην υποστηριζόμενη ανεξάρτητη κατοικία. Ωστόσο, οι συμμετέχοντες που έχουν φιλοξενηθεί σε ξενώνες αστέγων αναφέρονται σε αντικειμενικές δυσκολίες οι οποίες προκύπτουν από τη διαμονή σε ξενώνες και σχετίζονται με το ωράριο και τους κανόνες λειτουργίας τους. Πρόκειται για υποχρεώσεις απέναντι στη δομή φιλοξενίας. Το παραπάνω αναφέρεται από τον Busch-Geertseema (2013) ως η στέρηση της ελευθερίας του χρήστη της υπηρεσίας

κλιμακωτής στέγασης καθώς ο ίδιος δεν μπορεί να λάβει αποφάσεις για τον εαυτό του. Αντίστοιχες δυσκολίες εντοπίζονται και σε άλλες ευάλωτες ομάδες οι οποίες έχουν υποχρεώσεις παρουσίας, όπως είναι οι πρώην χρήστες ναρκωτικών ουσιών οι οποίοι βρίσκονται στο στάδιο της επανένταξης (Bauld et al, 2010˙ Σιδερά, 2016). Οι συγκεκριμένες δυσκολίες σχετίζονται επιπλέον και με τον κοινωνικό στιγματισμό, καθώς οι εργαζόμενοι οι οποίοι διαμένουν σε ξενώνες αστέγων αναγκάζονται να εξηγήσουν με λεπτομέρεια στον εργοδότη τους λόγους για τους οποίους δεν μπορούν να ανταποκριθούν στο ωράριο στο οποίο τους προτείνει (Σιδερά, 2016).

Για έναν μόνο συμμετέχοντα (Σ9) η αστεγία φαίνεται να αποτελεί ενδο-ατομικό χαρακτηριστικό, και όχι περιβαλλοντικό στοιχείο, καθώς σχετίζεται με στοιχεία προσωπικότητας όπως είναι η προσαρμοστικότητα. Ο ίδιος παρόλο που έχει τη δυνατότητα διαμονής σε ανεξάρτητη κατοικία, υποστηριζόμενη από πρόγραμμα στέγασης, προτιμά να ζει στο χώρο εργασίας στον οποίο απασχολείται ως σταβλίτης.

5.4. Τέταρτο ερευνητικό ερώτημα: Επιρροές διαδικασίας (αναδρομικότητα, αλλαγή στην πάροδο του χρόνου, τύχη/ευκαιρία

Οι συμμετέχοντες εντοπίζουν πολλές και διαφορετικές μεταβλητές διαδικασίας οι οποίες επηρεάζουν τη σταδιοδρομία τους. Οι ξεχωριστές επιρροές αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με διαφορετικό τρόπο διαμορφώνοντας τη μοναδική ιστορία σταδιοδρομίας για κάθε έναν από τους συμμετέχοντες. Ξεκινώντας με την μεταβλητή «αστεγία» η οποία είναι κοινή για όλους φαίνεται ότι επηρεάζει την ψυχολογία και τις κοινωνικές σχέσεις των συμμετεχόντων καθώς όλοι οι συμμετέχοντες εντοπίζουην αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους και επιβεβαιώνουν την έρευνα του Κουραχάνη (2015). Αντίστοιχα, αναδεικνύουν την αρνητική επιρροή που έχει η αστεγία στις κοινωνικές σχέσεις κατά τη διάρκεια διαβίωσης ως άστεγος ή ως στερούμενος κατοικίας.

Έννοιες οι οποίες σχετίζονται με τις μεταβλητές διαδικασίας εντοπίζονται σε πολλές και διαφορετικές εκδοχές και αναδεικνύουν τον πλούτο που μπορεί να προκύψει από την αξιοποίηση της ΣΘΣ στη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα. Επιρροές οι οποίες εντάσσονται στο ενδο-ατομικό σύστημα όπως είναι η υγεία, η προηγούμενη εργασιακή εμπειρία, τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας, η ηλικία κ.ά. συμμετέχουν ταυτόχρονα στη δυναμική διαδικασία των επιρροών διαδικασίας. Η ηλικία, η κοινωνική κατασκευή σύμφωνα με τον Lent et al. (1994) έχει αρνητικό αντίκτυπο στη σταδιοδρομία των περισσότερων συμμετεχόντων. Ωστόσο, αυτό συμβαίνει διότι αλλάζει στην πάροδο του χρόνου και επιδρά στους στόχους των συμμετεχόντων.

Ο εντοπισμός μεταβλητών διαδικασίας στις προϋπάρχουσες έρευνες οι οποίες αξιοποιούν τη ΣΘΣ είναι δύσκολος, καθώς εστιάζουν περισσότερο στις επιρροές περιεχομένου και πλαισίου. Στην παρούσα έρευνα, σχετικά με την αλλαγή στην πάροδο του χρόνου, οι συμμετέχοντες εντοπίζουν μελλοντικούς στόχους οι οποίοι σχετίζονται με την ένταξη στην αγορά εργασίας. Το μέλλον των συμμετεχόντων χαρακτηρίζεται από στόχους οι οποίοι σχετίζονται με την άσκηση ελεύθερου επαγγέλματος. Η διάθεση για έναρξη ιδιωτικής επιχείρησης σχετίζεται με τα ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων οι οποίοι αναφέρονται σε αυτό (αναδρομικότητα). Η Sgaramella et al. (2015) αναφέρουν ότι το μέλλον των νεαρών ενηλίκων πρώην χρηστών ναρκωτικών ουσιών οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνά τους χαρακτηρίζεται από περιορισμένο ενεργητικό και υπεύθυνο ρόλο καθώς εστιάζουν στις συναισθηματικές και κοινωνικές σχέσεις τους. Το συγκεκριμένο δεν επιβεβαιώνεται από την παρούσα έρευνα. Ωστόσο, ο στόχος για επιχειρηματικότητα μπορεί να χαρακτηριστεί ως επισφαλής και με μεγάλο ρίσκο.

6. Συμπεράσματα - Προτάσεις

6.1. Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας αποτελεί η διερεύνηση των προσωπικών αντιλήψεων αστέγων και πρώην αστέγων σε σχέση με συστημικούς παράγοντες οι οποίοι επηρέασαν ή/και επηρεάζουν τη σταδριοδρομία τους στην πάροδο του χρόνου. Πιο συγκεκριμένα, στόχοι της ερευνήτριας ήταν να διερευνηθούν οι απόψεις των συμμετεχόντων αναφορικά με α) ενδο-ατομικούς μεταβλητές, β) κοινωνικούς, γ) περιβαλλοντικούς παράγοντες και δ) επιρροές διαδικασίας (πχ αναδρομικότητα, αλλαγή στην πάροδο του χρόνου και τύχη) και την επιρροή των παραπάνω στη σταδιοδρομία τους και την επαγγελματική τους ανάπτυξη.

Από τα ευρήματα προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες καταφέρνουν να εντοπίσουν τις προαναφερθείσες επιρροές, όπως περιγράφονται από τη Συστημική Θεωρία για τη Σταδιοδρομία. Επίσης, φέρουν τα χαρακτηριστικά των αστέγων όπως περιγράφονται από τη διεθνή βιβλιογραφία (π.χ. κακή υγεία, μακροχρόνια ανεργία). Επιπλέον, εντοπίζουν δομικούς, προσωπικούς και θεσμικούς παράγοντες οι οποίοι τους κατέστησαν άστεγους. Πολλές είναι οι ενδο-ατομικές επιρροές οι οποίες επηρέασαν τη σταδιοδρομία των συμμετεχόντων στην πάροδο του χρόνου. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά προσωπικότητας, εργασιακές αξίες, η ηλικία κ.ά. αλληλεπιδρούν και διαμορφώνουν τη σταδιοδρομία τους.

Ως προς τους κοινωνικές επιρροές, εντοπίζονται τρεις κύριοι πυλώνες: α) οικογένεια, β) κοινωνικός περίγυρος και γ) κοινωνικές επαφές κατά τη διάρκεια της αστεγίας. Η οικογένεια και ο ρόλος των γονέων καθορίζουν και διαμορφώνουν τις εκπαιδευτικές επαγγελματικές επιλογές στα πρώτα χρόνια της ενηλικίωσης. Καθοριστικό ρόλο επίσης κατά τη διάρκεια της αστεγίας διαδραματίζει η υποστήριξη

από τις δομές, το προσωπικό που τις καταρτίζει και η συμπαράσταση από φίλους (συγκατοίκους ή αστέγους) οι οποίοι αντιμετωπίζουν αντίστοιχα προβλήματα.

Σημαντικός παράγοντας επιρροής για όλους τους συμμετέχοντες αποτελεί η αστεγία. Πρόκειται για μία περιβαλλοντική επιρροή η οποία εντοπίζεται ως παράγοντας αρνητικής επιρροής για την ψυχολογία τους και τις κοινωνικές τους σχέσεις. Επίσης, η αστεγία επηρεάζει τους μελλοντικούς στόχους καθώς χαρακτηρίζονται από ανησυχία σχετικά με την πιθανότητα να παραμείνουν ή να επιστρέψουν σε συνθήκη αστεγίας. Οι αλλαγές στην αγορά εργασίας ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης δυσχεραίνουν την εύρεση και διατήρησης ικανοποιητικής εργασίας η οποία να μπορεί να εξασφαλίσει αυτόνομο χώρο κατοικίας. Το στίγμα και η περιθωριοποίηση εντοπίζονται από τους συμμετέχοντες ως εμπόδια στην εργασιακή τους επανένταξη καθώς προτιμούν να μην εξηγήσουν στον δυνητικό εργοδότη τη συνθήκη διαβίωσης.

Η αναδρομικότητα, η αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών μεταβλητών, εντοπίζεται από τους συμμετέχοντες και διαφέρει όπως διαφέρουν και οι ιστορίες σταδιοδρομίας τους. Οι κοινωνικές επιρροές επηρεάζουν τους στόχους, ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά όπως προβλήματα υγείας συγκρούονται με την προηγούμενη εργασιακή εμπειρία και αναγκάζουν το άτομο να αλλάξει σταδιοδρομία. Η αστεγία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο και επηρεάζει αρνητικά την ψυχολογία, τις κοινωνικές σχέσεις και χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Τέλος, η υποστήριξη από τη δομή φιλοξενίας κινητοποιεί τους συμμετέχοντες και ενισχύει τα επαγγελματικά σχέδιά τους.

Οι συμμετέχοντες εντοπίζουν αρνητική χροιά στην έννοια της «κοινωνικής επιρροής» και αυθόρμητα απαντούν ότι δεν επηρεάστηκαν από κάποιον σε σχέση με

τις επιλογές σταδιοδρομίας τους. Ωστόσο, οι ιστορίες τους οι οποίες διευκολύνονται μέσω της αφήγησης προδίδουν τις κοινωνικές επιρροές και τον ρόλο των «άλλων» σε σχέση με τη λήψη απόφασης. Η κατασκευή και χρήση της ιστορίας σταδιοδρομίας έχει ευεργετικό ρόλο και για τον εντοπισμό ενδο-ατομικών στοιχείων τα οποία οι συμμετέχοντες δυσκολεύονται να κατονομάσουν.

Από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων προκύπτει ότι η αλλαγή συνθήκης διαβίωσης και η μετάβαση σε πιο προστατευμένη και υποστηρικτική συνθήκη διαβίωσης ευνοεί την αναζήτηση εργασίας. Ωστόσο, οι συμμετέχοντες οι οποίοι διαμένουν σε ξενώνες αστέγων εντοπίζουν αντικειμενικές δυσκολίες (π.χ. ωράριο προσέλευσης/αποχώρησης από και προς τον ξενώνα) οι οποίες σχετίζονται με τον περιορισμό της ελευθερίας τους και επηρεάζουν την εύρεση και τη διατήρηση μίας θέσης εργασίας. Επίσης, εξαιτίας των παραπάνω περιορισμών αναγκάζονται να εκθέσουν στον εργοδότη την κατάσταση στέγασής τους, γεγονός που σχετίζεται με τον στιγματισμό και την αντιμετώπιση των αστέγων από την πλευρά των εργοδοτών.

Αρκετοί συμμετέχοντες δεν καταφέρνουν να εντοπίσουν αυθόρμητα κοινωνικές επιρροές. Επίσης, αρκετοί εντοπίζουν ενδο-ατομικές επιρροές μόνο μέσω των ιστοριών σταδιοδρομίας που κατασκευάζουν. Τα παραπάνω επισημαίνουν τη σημασία της αφηγηματικής τεχνικής, υπογραμμίζουν όμως παράλληλα τη σημασία της σε σχέση με τον σχεδιασμό ενεργειών συμβουλευτικής.

6.2. Περιορισμοί της έρευνας

Οι περιορισμοί της έρευνας σχετίζονται κυρίως με τις ιδιαιτερότητες της πληθυσμιακής ομάδας των αστέγων και της ελλιπούς προϋπάρχουσας έρευνας στα θέματα στα οποία εστιάζει η παρούσα έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, σημαντικοί περιορισμοί προκύπτουν από την ομάδα-στόχο, αφενός, διότι οι άστεγοι αποτελούν

ομάδα η οποία δεν μπορεί να προσεγγιστεί εύκολα, αφετέρου, διότι δεν υπάρχει συγκεκριμένη στρατηγική καταγραφής των αστέγων και των αναγκών τους στην Ελλάδα. Συνεπώς, χρειάστηκε ενδελεχής έρευνα ώστε να διαμορφωθεί το προφίλ των αστέγων στην Ευρώπη και στην Ελλάδα πιο συγκεκριμένα.

Επιπλέον, δεν έχει διεξαχθεί μέχρι στιγμής έρευνα η οποία να επικεντρώνεται στην πληθυσμιακή ομάδα των αστέγων και σε ζητήματα τα οποία σχετίζονται με τη σταδιοδρομία τους ή/και την επαγγελματική ανάπτυξή τους. Συνεπώς, για την εξαγωγή των συμπερασμάτων αξιοποιήθηκαν μελέτες οι οποίες έχουν ως ομάδα αναφοράς άλλες ευάλωτες ομάδες, ή μελέτες που εστιάζουν στα χαρακτηριστικά των αστέγων χωρίς να συμπεριλαμβάνουν στοιχεία συναφή με την απασχολησιμότητα ή/και τη συμβουλευτική σταδιοδρομίας.

Επίσης, περιορισμοί απορρέουν από τη δυσκολία εντοπισμού της ομάδας-στόχου και την απροθυμία τους για συμμετοχή σε ερευνητικές διαδικασία. Γι΄αυτό η δειγματοληψία αναπτύχθηκε σε δύο κύρια στάδια: α) τη δειγματοληψία ευκολίας και β) τη διαδικασία της χιονοστιβάδας και οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας και οι συμμετέχοντες διαβιούσαν κατά την περίοδο διεξαγωγής της συνέντευξης είτε στην Αθήνα είτε στη Θεσσαλονίκη. Συνεπώς, περιορισμοί προκύπτουν τόσο από τη δειγματοληπτική διαδικασία, όσο και από το γεγονός ότι το δείγμα περιορίζεται στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας χωρίς να έχουμε περαιτέρω υλικό για άλλες περιοχές της χώρας.

6.3. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Ολοκληρώνοντας την έρευνα αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν αρκετά πεδία τα οποία χρήζουν περαιτέρω έρευνας και σχετίζονται άμεσα με την πληθυσμιακή ομάδα των αστέγων. Οι προτάσεις οι οποίες ακολουθούν απορρέουν από τα συμπεράσματα της έρευνας. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης αναφέρθηκε ο συσχετισμός της θεωρίας του Holland (1997) με ενδο-ατομικά χαρακτηριστικά και μελλοντικούς στόχους των συμμετεχόντων. Σε επόμενη έρευνα θα μπορούσαν παραδοσιακές θεωρίες και εργαλεία όπως το παραπάνω, να προσαρμοστούν ως ποιοτικά εργαλεία συμβουλευτικής για ευάλωτες ομάδες με τη χρήση της αφηγηματικής τεχνικής.

Εκτός από την πληθυσμιακή ομάδα, οι ανάγκες της οποίας χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης, αντίστοιχα δεν έχει προσεγγιστεί και η ομάδα των επαγγελματιών συμβούλων οι οποίοι εργάζονται και υποστηρίζουν αυτό τον πληθυσμό. Οι μέχρι στιγμής μελέτες στην Ελλάδα επικεντρώνονται στις απόψεις των κοινωνικών επιστημόνων οι οποίοι στελεχώνουν δομές που απευθύνονται σε αστέγους. Αντιθέτως, οι απόψεις των συμβούλων σταδιοδρομίας δεν έχουν διερευνηθεί μέχρι στιγμής.

Επίσης, αξίζει της προσοχής το γεγονός ότι η μετάβαση από συνθήκη αστεγίας σε άλλη, η οποία ωστόσο, να παρέχεται σε προστατευμένο και πιο ασφαλές πλαίσιο, επηρεάζει θετικά το άτομο. Επόμενες έρευνες θα μπορούσαν να εστιάσουν στην πιθανότητα η βελτίωση της συνθήκης στέγασης, παραμένοντας παρόλα αυτά άστεγος/στερούμενος κατοικίας, να κινητοποιεί το άτομο, να βελτιώνει την ψυχολογία του και να ευνοεί την εύρεση/διατήρησης θέσης εργασίας. Αντίστοιχα, μπορεί να διερευνηθεί το ενδεχόμενο η μετάβαση σε συνθήκη στέρησης κατοικίας η οποία έχει γίνει για την αποφυγή σωματικής και ψυχολογικής βίας να αποτελεί πηγή υποστήριξης

και κινητοποίησης. Συνεπώς, η αστεγία να μην αποτελεί εμπόδιο για το άτομο, εφόσον έχει μεταβεί σε πιο προστατευμένο και ασφαλές περιβάλλον διαβίωσης.

Επίσης, θα μπορούσε να διερευνηθεί περαιτέρω ο παράγοντας «αστεγία» καθώς προκύπτει από την παρούσα έρευνα ότι για ορισμένους αστέγους αποτελεί ενδο-ατομικό στοιχείο. Συνεπώς, θα μπορούσε να εξεταστεί σε μεγαλύτερη κλίμακα η πιθανότητα η «αστεγία» να αποτελεί ενδο-ατομικό χαρακτηριστικό για τους αστέγους και όχι κοινωνικό κατασκεύασμα ή αναγκαία λύση.

Για τους παραπάνω λόγους προτείνεται επέκταση της έρευνας στις παρακάτω κατευθύνσεις:

α) διερεύνηση των απόψεων των συμβούλων σταδιοδρομίας και διερεύνηση των εργαλείων που χρησιμοποιούν, καλών πρακτικών και πιθανών αναγκών των ίδιων για νέες ενέργειες, ή προτάσεις σχετικά με τα εργαλεία συμβουλευτικής,

β) λαμβάνοντας υπόψη αφενός τις ελλείψεις της πληθυσμιακής ομάδας σε σχέση με την εκπαίδευση/κατάρτιση αφετέρου τη δυσκολία τους σε σχέση με την (επαν)ένταξη στην αγορά εργασίας, θα μπορουσε να σχεδιαστεί δράση συμβουλευτικής, κατάρτισης και ένταξης στην απασχόληση για τη συγκεκριμένη ομάδα,

γ) να γίνει παρέμβαση σε ομάδα των αστέγων η οποία άλλαξε συνθήκη στέγασης (π.χ. μετακίνηση από στέγαση στο δρόμο σε φιλοξενία σε ξενώνα αστέγων, ή μετακίνηση από ξενώνα αστέγων και ένταξη σε πρόγραμμα «Στέγαση Πρώτα» ώστε να διερευνηθούν οι παράγοντες που διευκολύνουν ή δυσχεραίνουν την ένταξή τους στην απασχόληση/εκπαίδευση/κατάρτιση, αλλαγές στις ανάγκες τους και διευρεύνηση άλλων παραγόντων οι οποίοι σχετίζονται με τη συνθήκη στέγασης και τη σταδιοδρομία,

δ) μελέτη και προσαρμογή παραδοσιακών θεωριών και εργαλείων και προσαρμογή τους σε ποιοτικά εργαλεία συμβουλευτικής κατάλληλα για ευάλωτες ομάδες.

Βιβλιογραφία

Ανδριοπούλου, Ε., Παπαδόπουλος, Φ., & Τσακλόγλου, Π. (2013). *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα: Επικάλυψη και διαφοροποιήσεις.* Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Ανάκτηση από https://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/2014/08/meleth-25.pdf

Αντωνίου, Κ. (2014). *Το φάσμα της αστεγίας στην Ελλάδα της κρίσης. Μια νέα πρόκληση για την Εκπαίδευση Ενηλίκων.* (Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ιδρυματικό καταθετήριο (ψηφίδα). Ανάκτηση από https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/16138/6/AntoniouKonstantiniaMs

Abkhezr, P., McMahon, M., Glasheen,, K., & Campbell, M. (2018). Finding voice through narrative storytelling: An exploration of the career development of young African females with refugee backgrounds. *Journal of Vocational Behavior, 105*, 17-30. doi:10.1016/j.jvb.2017.09.007

Aliverdinia, A., & Pridemore, W. (2012). Individual-Level Factors Contributing to Homelessness among Adult Males in Iran. *Sociological Spectrum, 32*(3), 209-225. doi:10.1080/02732173.2012.663710

Amore, K., Baker, M., & Howden-Chapman, P. (2011). The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis. *European Journal of Homelessness, 5*(2), 19-37. Ανάκτηση από https://www.feantsa.org/download/article-1-3327806572783182308 7.pdf

Androutsopoulou, A., Thanopoulou, K., & Economou, E. (2004). Forming criteria for assessing the coherence of clients' life stories" a narrative study. *Journal of Family Therapy, 26*, 384-406. Ανάκτηση από https://www.researchgate.net/publication/229740601_Forming_criteria_for_assessing_the_coherence_of_clients'_life_stories_A_narrative_study

Arthur, N., & McMahon, M. (2005). Multicultural Career Counseling: Theoretical Applications of the Systems Theory Framework. *The Career Development Quarterly, 53*, 208-222.

Atherton, I., & McNaughton Nicholls, C. (2008). "Housing First" as a means of addressing multiple neds and homelessness. *European Journal of Homelessness, 2*, 289-303. Ανάκτηση από https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/9035/1/atherton_ejh2008.pdf

Auerbach, C., & Silverstein, B. (2003). *Qualitative data: An introduction to coding and analysis.* University Press.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* Prentice-Hall.

Baptista, I., & Marlier, E. (2019). *Fighting homelessness and housing exclusion in Europe. A study of national policies.* European Commission – European Social Policy Netweork (ESPN).

Bauld, L., Hay, G., McKell, J., & Carroll, C. (2010). *Problem drug users' experiences of employment and the benefit system.* Research Report No 640, Department for Work and Pensions.

Baumeister, R., & Newman, L. (1994). How Stories Make Sense of Personal Experiences: Motives that Shape Autobiographical Narratives. *Personality and Social Psychology Bulletin, 20*(6), σσ. 676-690.

Bimrose, J., McMahon, M., & Watson, M. (2013). Career trajectories of older women: implications for career guidance. *British Journal of Guidance & Counselling*, 587-601. doi:10.1080/03069885.2013.779639

Bimrose, J., Watson, M., McMahon, M., Haasler, S., Tomassini, M., & Suzanne, P. (2014). The problem with women? Challenges posed by gender for career

guidance practice. *International Journal for Educational and Vocational Guidance, 14*(1), 77-88. doi:10.1007/s10775-013-9256-9

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101. Ανάκτηση από https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Braun, V., Clarke, V., & Rance, N. (2014). How to use thematic analysis with interview data book title. Στο A. Vossler, & N. Moller (Επιμ.), *Handbook, The Counselling & Psychotherapy Research* (σσ. 183-197). Sage Publications Ltd.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist, 32*, 513-531.

Burns, N., & Grove, S. (2001). *The Practice of Nursing Research. Conduct, Critique, Utilization* (4th εκδ.). Saunders.

Busch-Geertseema, V. (2013). *Housing First Europe Final Report.* European Commission.

Γαλάνης, Π. (2018). Ανάλυση δεδομένων στην ποιοτική έρευνα. Θεματική Ανάλυση. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, 35*(3), 416-421.

Christanell, A., Gremmel, S., & Hammer, E. (2019). For an Inclusive Healthcare System: the Neunerhaus Health Centre, Vienna. *The Magazine of FEANTSA, Homeless in Europe, Health and Homelessness*, 13-14. Ανάκτηση από https://www.feantsa.org/public/user/Resources/magazine/2019/Winter/Homeless_in_Europe_Winter_2019_-_full.pdf

Cochran, L. (1997). *Career counseling: A narrative approach.* Sage Publications Ltd.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής έρευνας.* Μεταίχμιο.

Coleman, J. (2017). Increasing Overall Well-Being is Salient in Treating Homelessness. *Social Work in Public Health, 32*(3), 154-165. doi:10.1080/19371918.2016

Collin, A., & Young, R. (1986). New Directions for theories of career. *Human Relations, 39*, 837-853.

Corbin, J, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research.* Sage Publications Ltd.

Δημουλάς, Κ., Κουραχάνης, Ν., Καζάνη, Α., Βλασσόπουλος, Γ., Δημητροπούλου, Μ., & Καρλαγάνης, Π. (2017). *Τελικό Παραδοτέο Έργου Αξιολόγηση του Προγράμματος "Στέγαση-Επανένταξη".* Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Ανάκτηση από http://www.eiead.gr/publications/docs/%CE%91%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82_%CE%A3%CE%A4%CE%95%CE%93%CE%91%CE%A3%CE%97-%CE%95%CE%A0%CE%91%CE

Denzin, N. K. (1989). *Interpretive interactionism.* Sage Publications Ltd.

Denzin, N., & Lincoln, Y. (2002). *The qualitative inquiry reader.* Sage Publications Ltd.

Dewey, J. (1933). *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process.* Health.

Digman, J. M. (1990). Personality Structure: Emergence of the Five-Factor Model. *Annual Review of Psychology, 41*, 417-440. doi:10.1146/annurev.ps.41.020190.002221

Edgar, B. (2009). *European Review of Statistics on Homelessness.* European Observatory on Homelessness, FEANTSA. Ανάκτηση από https://www.feantsaresearch.org/download/6-20098376003316223505933.pdf

Edgar, B., Harrison, M, M., Watson, P., & Busch-Geertsema, V. (2007). *Measuring Homelessness at European Union Level.* European Commission.

European Commission. (2009). *Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2009.* Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. doi:DOI 10.2767/51562

European Commission. (2019). *Employment and Social Developments in Europe 2019. Sustainable growth for all: choices for the future of Social Europe.* European Commission. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion.

European Observatory on Homelessness. (2018). *Homelessness Services in Europe.* European Observatory on Homelessness.

Eurostat. (2010). *Combating poverty and social exclusion. A statistical portrait of the European Union.* European Commission. Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5723553/KS-EP-09-001-EN.PDF/beb36abc-ff29-48a0-8518-32b64ad73ca5

Fabian, D. (2019). Health and Homelessness. *The Magazine of FEANTSA, Homeless in Europe, Health and Homelessness*, 2. Ανάκτηση από https://www.feantsa.org/public/user/Resources/magazine/2019/Winter/Homeless_in_Europe_Winter_2019_-_full.pdf

FEANTSA. (2005). *ETHOS - Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την Έλλειψη Στέγης και τον Αποκλεισμό από την Κατοικία.* Ανάκτηση από https://www.feantsa.org/download/el___6311838887283173706.pdf

FEANTSA. (2011). *Impact of anti-crisis austerity measures on homeless servicies across the EU.* Ανάκτηση από https://www.feantsa.org/download/impact_20of_20austerity_20measures_20on_20homeless_20services_policy_20paper_en3937889767727984083.pdf

FEANTSA. (2017a). *Homelessness in Europe Magazine: Increases in Homelessness.* Ανάκτηση από https://www.feantsa.org/download/increases-in-homelessness4974810376875636190.pdf

FEANTSA. (2017b). *Homelessness in Greece.* Ανάκτηση από https://www.feantsa.org.download/greece-2017292867307432823831 7.pdf

FEANTSA. (2017c). *ETHOS Light: European Typology of Homelessness and Housing Exclusion.* Ανάκτηση από https://www.feantsa.org/download/fea-002-18-update-ethos-light-003241744178868741915 4.pdf

FEANTSA. (2018). *Feantsa Country Fiche-Last Update: December 2018, Policies & Strategies.* Ανάκτηση από https://www.feantsa.org/download/gr-country-profile-2018860933508522219008 1.pdf.

FEANTSA. (2019). *Delivering an Employment Agenda for Homeless People in Europe.* Ανάκτηση από https://www.feantsa.org/public/user/Delivering_an_Employment_Agenda_for_Homeless_People.pdf

Fischer, P., Shapiro, S., Breakey, W., Anthony, J., & Kramer, M. (1986). Mental Health and Social Characteristics of the Homeless: A Survey of Mission Users. *American Journal of Public Health, 76*(5), 519-524. doi:10.2105/ajph.76.5.519

Fitzpatrick, S. (2005). Explaining Homelessness: a Critical Realist Perspective. *Housing Theory and Society, 22*(1), 1-17. doi:10.1080/14036090510034563

Freedman, J., & Combs, G. (1996). *Narrative therapy: The social construction of preferred realities.* Norton.

Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πώς γίνεται μία επιστημονική εργασία;* (2η εκδ.). Εκδόσεις Κριτική ΑΕ.

Goering, P., Tolomiczenko, G., Sheldon, T., Boydell, K., & Wasylenki, D. (2002). Characteristics of Persons Who Are Homeless for the First Time. *Psychiatric Services, 53*(11), 1472-1474.

Goffman, E. (1963). *Stigma.* Penguin. Ανάκτηση από https://www.freelists.org/archives/sig-dsu/11-2012/pdfKhTzvDIi8n.pdf

Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist, 48*(1), 26-34. doi:10.1037/0003-066X.48.1.26

Henfield, M. S. (2013). Στο C. Wood, & D. Hays (Επιμ.), *A counselor's guide to career assessment instruments* (6th εκδ., σσ. 499-502). National Career Development Association.

Holland, J. L. (1997). *Making Vocational Choices: A Theory of Careers* (3rd εκδ.). Psychological Assessment Resources.

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση.* Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανάκτηση από http://hdl.handle.net/11419/5826

Κουραχάνης, Ν. Γ. (2015). *Η κοινωνική πολιτική για τους άστεγους στην Ελλάδα: ποιοτική και κριτική ανάλυση ενός ακραίου κοινωνικού φαινομένου.* (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών. Ανάκτηση από http://hdl.handle.net/10442/hedi/38126

Kourachanis, N. (2015). Confronting Homelessness in Greece during the Economic Crisis. *Social Cohesion and Dvelopement, 10*(2), 113-129. doi:10.12681/scad.9976

Kourachanis, N. (2017). Homelessness Policies in Crisis Greece: The Case of the Housing and Reintegration Program. *European Journal of Homelessness, 11*(1), 1-22.

Lenoir, R. (1974). *Les Exclus: Un Francais Sur Dix.* Editions du SEUIL.

Lent, R., Brown, S., & Hackett, G. (1994). Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice, and Performance. *Journal of Vocational Behavior, 45*, σσ. 79-122.

Mahoney, M. J. (2002). Constructivism and positive psychology. Στο C. Snyder, & S. Lopez (Επιμ.), *Handbook of positive psychology* (σσ. 745-750). Oxford University Press.

May, J. (2000). Housing Histories and Homeless Careers: A Biographical Approach. *Housing Studies, 15*(4), 613-638.

McCrae, R., & John, O. (1992). An Introduction to the Five-Factor Model and its Applications. *Journal of Personality, 60*(2), 175-215. doi:10.1111/j.1467-6494.1992.tb00970.x

McIlveen, P., Ford, T., & Dun, K. (2005). A narrative sentence-completion process for systems career assessment. *Australian Journal of Career Development, 14*(3), σσ. 30-39. doi:10.1177/103841620501400306

McIlveen, P., McGregor-Bayne, H., Alcock, A., & Hjertum, E. (2003). Evaluation of a semi-structured Career Assessment Interview derived from Systems Theory Framework. *Australian Journal of Career Development, 12*(3), σσ. 33-41. doi:10.1177/103841620301200306

McIlveen, P., & Patton, W. (2007). Narrative career counselling: theory and exemplars of practice. *Australian Psychologist, 42*(3), σσ. 226-235. doi:10.1080/00050060701405592

McMahon, M. (1992). Examining the context of adolescent career decision making. *Australian Journal of Career Development, 1*, σσ. 13-18. doi:10.1177/103841629200100106

McMahon, M., & Patton, W. (2002). Using qualitative assessment in career counseling. *International Journal of Vocational and Educational Guidance, 2*(1), σσ. 51-66.

McMahon, M., Patton, W., & Watson, M. (2004). Creating Career Stories through Reflection: An Application of the Systems Theory Framework of Career Development. *Australian Journal of Career Development, 13*(3), σσ. 13-17. doi:10.1177/103841620401300304

McMahon, M., Patton, W., & Watson, M. (2005). *The My System of Career Influnces (MSCI): Reflecting on my career decision.* ACER – Press.

McMahon, M., Patton, W., & Watson, M. (2015). My system of career influences. Στο M. McMahon, & M. Watson (Επιμ.), *Career Assessment: Qualitative Approaches* (σσ. 169-177). Sense Publishers.

McMahon, M., Patton, W., & Watson, M. (2017). From the systems theory framework to my system of career influences: Integrating theory and practice with a black South African male. Στο L. Busacca, & M. Rehfuss (Επιμ.), *Postmodern career counseling: A handbook of culture, context, and case* (σσ. 285-298). American Counseling Association.

McMahon, M., & Watson, M. (2012). Story telling: crafting identities. *British Journal of Guidance & Counselling, 41*(3), σσ. 277-286. doi:10.1080/03069885.2013.789824

McMahon, M., Watson, M., Chetty, C., & Hoelson, C. (2012). Examining process constructs of narrative career counselling: an exploratory case study. *British Journal of Guidance & Counselling, 40*(2), 127-141. doi:10.1080/03069885.2011.646949

McMahon, M., Watson, M., Foxcroft, C., & Dullabh, A. (2008). South African Adolescents' career development through the lens of the Systems Theory Framework: An explanatory study. *Journal of Psychology in Africa, 18*(4), 531-538.

McMahon, M., Watson, M., & Patton, W. (2013a). *My System of Career Influences MSCI (Adult). A Qualitative Career Assessment Reflection Process. Workbook.* Australian Academic Press.

McMahon, M., Watson, M., & Patton, W. (2013b). *My System of Career Influences MSCI (Adult). A Qualitative Career Assessment Reflection Process. Facilitator's Guide.* Australian Academic Press.

Meijers, F., & Lengelle, R. (2012). Narratives at work: the development of career identity. *British Journal of Guidance & Councelling, 40*(2), 157-176. doi:10.1080/03069885.2012.665159

Mohd Arifin, S. (2018). Ethical Considerations in Qualitative Study. *International Journal of Care Scholars, 1*(2), 30 - 33.

Monk, G., Winslade, J., Crocket, K., & Epston, D. (1997). *Narrative therapy in practice: The archaeology of hope.* Jossey-Bass.

Nowell, L.S, L., Norris, J., White, D.E, D., & Moules, N. (2017). Thematic Analysis. *International Journal of Qualitative Methods, 16*(1), 1-13. Ανάκτηση από https://doi.org/10.1177/1609406917733847

O' Flaherty, B. (2004). Wrong person and wrong place: For homelessness, the conjuction is what matters. *Journal of Housing Economics, 13*(1), 1-15. doi:10.1016/j.jhe.2003.12.001

Okocha, A. A. (1998). Using Qualitative Appraisal Strategies in Career Counseling. *Journal of Employment Counseling, 35*(3), 151-159.

Orb , A., Eisenhauer, L., & Wynaden, D. (2001). Ethics in Qualitative Research. *Journal of Nursing Scholarship, 33*(1), 93-96.

Osipow, S. H. (1996). Does career theory guide practice or does career practice guide thoery? Στο M. Savickas, & W. Walsh (Επιμ.), *Handbook of career counseling theory and practice* (σσ. 403-410). Davies-Black.

Παπαγεωργίου, Ι. (2015). *Θεωρία δειγματοληψίας.* Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Πύλλη, Μ., & Ραφτόπουλος, Β. (2012). Περιγραφή των βασικών μεθόδων δειγματοληψίας των δύσκολα προσβάσιμων πληθυσμών που χρησιμοποιούνται στην επιτήρηση της HIV λοίμωξης. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, 29*(6), 737-743.

Parker, P. (2006). Career Counselling: Constructivist Approaches. Στο M. McMahon, & W. Patton (Επιμ.), *Card sorts: Constructivist assessment tools* (σσ. 176-186). Routledge.

Parsons, F. (1909). *Choosing a vocation.* Houghton Mifflin.

Patton, W., & McMahon, M. (2006a). *Career development and systems theory: Connecting theory and practice.* Sense Publishers.

Patton, W., & McMahon, M. (2006b). The Systems Theory Framework of Career Development and Counseling: Connecting Theory and Practice. *International Journal for the Advancement of Councelling,, 28*(2), σσ. 153-166.

Patton, W., & McMahon, M. (2015). The Systems Theory Framework of career development: 20 years of contribution to theory and practice. *Australian Journal of Career Developmen, 24*(3), 141-147.

Patton, W., & McMahon, M. (2017). The Systems Theory Framework of Career Development. Στο J. Sampson, E. Bullock-Yowell, & V. Dozier (Επιμ.), *Integrating theory, research, and practice in vocational psychology: Current status and future directions* (σσ. 50-61). Florida State University Libraries. doi:doi.org/10.17125/svp2016.ch4

Pauly, B. (2014). Homelessness, Stigma, and Health. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Health, Illness, Behavior, and Society*, 1185-1188.

Phelan, J., Link, B., Moore, R., & Stueve, A. (1997). The Stigma of Homelessness: The Impact of the Label "Homeless" on Attitudes Toward Poor Persons. *Social Psychology Quarterly, 60*(4), 323-337. doi:10.2307/2787093

Pleace, N. (2016). *Housing First Europe Guide.* FEANTSA.

Σιδερά, Α. (2016). *Εμπόδια και πηγές υποστήριξης στην επαγγελματική επανένταξη πρώην χρηστών/τριών. Εφαρμογή της Κοινωνικής Γνωστικής Θεωρίας για τη Σταδιοδρομία.* Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ιδρυματικό καταθετήριο (ψηφίδα). Ανάκτηση από https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/19825

Sangganjanavanich, V., & Milkavich, A. (2008). A narrative approach to career counseling: Applications to the interpretation of the MBTI and SII. *VISTAS 2008*.

Ανάκτηση από

http://www.counselingoutfitters.com/vistas/vistas08/Sanggan.html

Savickas, M. (1993). Career counseling in the postmodern era. *Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly, 7*, 205 – 215.

Savickas, M., & Lent, R. (1994). Convergence Prompts Theory Renovation, Research Unification, and Practice Coherence. Στο M. Savickas, & R. Lent (Επιμ.), *Convergence in Career Development Theories. Implications for Science and Practic* (σσ. 235–257). Consulting Psychologists Press.

Sgaramella, T., Ferrari, L., & Ginevra, M. (2015). Στο Q. C. Individuals, M. McMahon, & M. Watson, (Επιμ.), *Career Assessment: Qualitative Approaches* (σσ. 231-238). Sense Publishers.

Sikich, K. (2008). Global Female Homelessness: A Multi-Faceted Problem. *Gender Issues, 25*(3), 147-156. Ανάκτηση από https://doi.org/10.1007/s12147-008-9062-8

Silverman, D. (2010). *Doing Qualitative Research.* Sage Publications Ltd.

Somerville, P. (2013). Understanding Homelessness. *Housing Theory and Society, 30*(3). doi:10.1080/14036096.2012.756096

Straaten, B., Rodenburg, G., & Van der Laan, J. (2018). Changes in Social Exclusion Indicators and Psychological Distress among Homeless People over a 2.5-Year Period. *Social Indicators Research, 135*, 291-311. Ανάκτηση από https://doi.org/10.1007/s11205-016-1486-z

Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior, 16*(3), 282-298. doi:doi.org/10.1016/0001-8791(80)90056-1

Thorne, S. (2000). Data analysis in qualitative research. *Evidence Based Nursing, 3*, 68-70. doi:10.1136/ebn.3.3.68

Tobin, K., & Murphy, J. (2013). Addressing the Challenges of Child and Family Homelessness. *Journal of Applied Research on Children, Informing Policy for Children at Risk, 4*(1), 1-29. Ανάκτηση από https://www.researchgate.net/publication/294582639_Addressing_the_Challenges_of_Child_and_Family_Homelessness

Tsai, J., & Rosenheck, R. A. (2012). Conceptualizing Social Integration among Formerly Homeless Adults with Severe Mental Health. *Journal of Community Psychology, 40*(4), 456-467. Ανάκτηση από https://doi.org/10.1002/jcop.20527

United Nations Centre for Human Settlements. (1997). *The Instabul Declaration and the Habitat Agenda with Subject Index.* Ανάκτηση από http://www.unhabitat.org/list.asp?typeid=48&catid=281&subMenuID=48

Vilhjálmsdóttir, G., & Tulinius, T. (2009). Tales of two subjects: Narratives of career counseling. *Journal of Vocational Behavior, 75*, 267-274.

Watson, M., & Longe, P. (2011). Occupational interests and aspirations of rural Black South African children: Considerations for theory, research and practice. *Journal of Psychology in Africa,, 21*(3), 413-420.

Wijers, G., & Meijers, F. (1996). Career guidance in the knowledge society. *British Journal of Guidance and Councelling, 24*, 185-198. doi:10.1080/03069889600760171

World Health Organization Europe. (2005). *How can health care systems effectively deal with the major health care needs of homeless people?* Health Evidence Network.

Young, R., & Collin, A. (2000). Introduction: Framing the future of career. Στο A. Collin, & R. Young (Επιμ.), *The future of career.* Cambridge University Press.

Young, R., & Friesen, J. (1992). The Intentions of Parents in Influencing the Career Development of Their Children. *The Career Development Quarterly, 40*(3), 198-206. doi:10.1002/j.2161-0045.1992.tb00326.x

Παράρτημα Α - Οδηγός Συνέντευξης

Πίνακας Α.1.: Οδηγός Συνέντευξης[2]

Οδηγός Συνέντευξης

1. Υπάρχουν προσωπικά/δικά σας χαρακτηριστικά τα οποία επηρέασαν τη σταδιοδρομία σας;
   - Σας επηρέασαν θετικά-αρνητικά;
   - Σε ποιους τομείς της σταδιοδρομίας σας επηρέασαν και πώς;

2. Υπήρξαν/υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι επηρέασαν τις αποφάσεις σας σε σχέση με την εργασία και την εκπαίδευση (θετικά ή αρνητικά);
   - Υπήρχαν άνθρωποι που σας υποστήριξαν; Με ποιον τρόπο;
   - Υπήρχαν άνθρωποι που σας αποθάρρυναν σε σχέση με τις επαγγελματικές αποφάσεις σας;

3. Μπορείτε να εντοπίσετε κοινωνικούς/περιβαλλοντικούς παράγοντες που επηρέασαν τις αποφάσεις σας (για εκπαίδευση/κατάρτιση/απασχόληση);
   - Πιστεύετε ότι οι κοινωνικές καταστάσεις τις οποίες βιώσατε επηρέασαν την εργασία σας;

4. Θα θέλατε να μου πείτε αν και πώς το θέμα της στέγασης που αντιμετωπίσατε / αντιμετωπίζετε επηρέασε την εύρεση εργασίας ή/και τη διατήρησή της;
   - Με ποιον τρόπο; Πού ακριβώς εντοπίζετε τη δυσκολία;
   - Επηρέασε την κοινωνική ζωή σας;

5. Αν έχετε βάλει κάποιον/κάποιους συγκεκριμένους στόχους σε σχέση με την εργασία ποιος/ποιοι είναι αυτοί;
   - Η απόφασή σας επηρεάζεται από ανθρώπους/καταστάσεις; Με ποιον τρόπο;
   - Υπάρχει κάτι που κάνει το συγκεκριμένο στόχο σας σημαντικό;

6. Θα θέλατε να μου πείτε κάτι επιπλέον που θεωρείτε χρήσιμο για την έρευνα που διεξάγω;

[2] Η συνέντευξη ξεκινά με αυτοπαρουσίαση της ερευνήτριας, αναλυτική αναφορά στον σκοπό της έρευνας και τα θέματα που εξετάζει, ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας, διάρκεια της συνέντευξης.

Παράρτημα Β - Δημογραφικά Στοιχεία

Πίνακας Β.1.: Δημογραφικά Στοιχεία										
	Ηλικία	Φύλο	Καταγωγή	Οικογενειακή κατάσταση	Εκπαίδευση	Επαγγελματική Κατάσταση (την περίοδο της συνέντευξης)	Θέσεις εργασίας στο παρελθόν	Ψυχοκοινωνική Υποστήριξη	Συνθήκη διαβίωσης / τώρα	Συνθήκη διαβίωσης / παρελθόν
Σ1	51	Γ	Θεσσαλονίκη	Έγγαμη	Γυμνάσιο	Άνεργη / Εγγεγραμμένη στον ΟΑΕΔ	Ελεύθερος επαγγελματίας (βιοτεχνία ρούχων)	καθόλου	Αυτόνομη οικία	Προσωρινή φιλοξενία απο συγγενικά πρόσωπα
Σ2	58	Α	Ελασσόνα	Άγαμος	Γυμνάσιο	Εργαζόμενος (ημι-απασχόληση / σύμβαση ορισμένου χρόνου – επιδοτούμενη θέση απασχόλησης) σε ΚΟΙΣΠΕ	Υπάλληλος τομέα εστίασης	1. Υπνωτήριο Αστέγων 2. Αρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης	Υπνωτήριο Αστέγων
Σ3	43	Γ	Αλβανία / Αφρικανικής Καταγωγής	Σε διάσταση, 3 ανήλικα τέκνα	Λύκειο	Εργαζόμενη (ημι-απασχόληση / σύμβαση ορισμένου χρόνου), σε Κοινωνική Συνεταιριστική	Περιστασιακή/ά τυπη απασχόληση	1. Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών Δήμου Θεσσαλονίκης 2. Solidarity Now 3. Αρσις ΜΚΟ 4. Το Χαμόγελο του Παιδιού	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης	Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών Δήμου Θεσσαλονίκης

Σ4	53	Γ	Βουλγαρία	Διαζευγμένη, 1 ενήλικο τέκνο	Λύκειο	Άνεργη / Σχεδία Περιοδικό Δρόμου	Ελεύθερος επαγγελματίας/ υπάλληλος σε συνεργείο καθαρισμού	1. Σπίτι γυναικών «και μητέρων» του Τάγματος της Μητέρας Τερέζας της Καλκούτας 2. Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας 3. Ανώνυμοι Αλκοολικοί 4. Κέντρο Ημέρας 5. Άρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων	Αυτόνομη κατοικία	Σπίτι Γυναικών και Μητέρων του Τάγματος
Σ5	60	Α	Κατερίνη	Διαζευγμένος, 3 ενήλικα τέκνα	Δημοτικό / ΟΤΕΚ Τουρισμού	Άνεργος / Σχεδία Περιοδικό Δρόμου	Υπάλληλος Τομέα Εστίασης	1. Υπνωτήριο Αστέγων 2. Άρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης	Έξωση από μισθωμένη κατοικία / Υπνωτήριο Αστέγων
Σ6	52	Γ	Αθήνα	Διαζευγμένη, 1 ενήλικο τέκνο	Γυμνάσιο	Πωλήτρια «Σχεδία Περιοδικό Δρόμου» (2 έτη)	Περιστασιακή απασχόληση / «δούλευα νύχτα»	1. Κέντρο Ημέρας Αστέγων 2. Το Χαμόγελο του Παιδιού 3. ΟΚΑΝΑ 4. ΚΕΘΕΑ	Άστεγη του δρόμου / Περιστασιακή φιλοξενία	

								5. Άρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων 6. Praksis (Πολυιατρείο) 7. Δικαστικοί Επιμελητές		
Σ7	62	Α	Θεσσαλονίκη	Σε διάσταση	Μεταπτυχιακό (Οικονομικές Επιστήμες)	Εργαζόμενος - Κοινωφελές Πρόγραμμα ΟΑΕΔ, Δήμος Θεσσαλονίκης		1. Κέντρο Ημέρας Αστέγων 2. Άρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης	Διαμονή στο αυτοκίνητο
Σ8	46	Γ	Κιάτο Κορινθίας	Διαζευγμένη, 1 ενήλικο τέκνο	Γυμνάσιο	Άνεργη – Εγγεγραμμένη στον ΟΑΕΔ		1. Κέντρο Ημέρας Αστέγων 2. Άρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης	Προσωρινή φιλοξενία σε φίλους & οικογένειες (διάρκεια 3 έτη)
Σ9	63	Α	Χαραυγή Κοζάνης	Άγαμος	ΙΕΚ Δημοσιογραφίας	1. Εργαζόμενος Ημι-απασχόληση ως σταβλίτης στον Ιππικό Όμιλο Θέρμης (επιδοτούμενη θέση απασχόλησης) 2. Σχεδία Περιοδικό Δρόμου	Ελεύθερος επαγγελματίας (βιβλιοπώλης) / πολλές και συχνές αλλαγές θέσεων εργασίας	1. Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου Θέρμης 2. Υπνωτήριο Αστέγων 3. Άρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης / προσωρινή φιλοξενία εντός του στάβλου στον οποίο εργάζεται	Υπνωτήριο Αστέγων
Σ10	70	Γ	Αθήνα	Άγαμη	Λύκειο	Σχεδία Περιοδικό Δρόμου	Ελεύθερος Επαγγελματίας (καθαριστήριο ρούχων για 30 έτη)	καθόλου	Ενοικίαση αυτόνομης κατοικίας	Άστεγη του δρόμου

Σ11	32	Γ	Αλβανία	Άγαμη, μητέρα 1 ανήλικου τέκνου	Γυμνάσιο	Ημιαπασχόληση (συνεργείο καθαρισμού)	Υπάλληλος τομέα εστίασης (λαντζιέρα)	1. Δημοτικό Βρεφοκομείο Άγιος Στυλιανός 2. Σύλλογος Καρδιοπαθών Παιδιών 3. Άρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων 4. Το Χαμόγελο του Παιδιού	Ενοικίαση αυτόνομης κατοικίας	Έξωση από τη μισθωμένη κατοικία
Σ12	62	Α	Καβάλα	Διαζευγμένος, 3 ενήλικα τέκνα	1η Δημόσια Σχολή Θεσσαλονίκης - Εργοδηγός Δομικών Έργων / Αθωνιάδα Εκκλησιαστική Ακαδημία	Άνεργος / Άτυπη περιστασιακή απασχόληση (τεχνικές εργασίες)	Ελεύθερος επαγγελματίας (εργοδηγός δομικών έργων / επαγγελματίας αγιογράφος)	καθόλου	Διαβιεί σε βιοτεχνικό χώρο τον οποίο καταπατά κατά την τελευταία δεκαετία.	
Σ13	47	Α	Πειραιάς	Έγγαμος, 4 ανήλικα τέκνα	Δημοτικό/ Φοίτηση σε ΣΔΕ	Άνεργος / Άτυπη περιστασιακή απασχόληση (ελαιοχρωματιστής)	Ελεύθερος επαγγελματίας (ελαιοχρωματιστής)	1. Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου Ευόσμου 2. Άρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης	Έξωση από τη μισθωμένη κατοικία

								3. Το Χαμόγελο του Παιδιού 4. ΤΕΒΑ – Δήμος Θεσσαλονίκης		
Σ14	**27**	Γ	Θεσσαλονίκη	Άγαμη	Λύκειο	Άνεργη	4ετής άτυπη/υποχρεωτική απασχόληση στην ιδιωτική επιχείρηση της οικογένειας που τη φιλοξενούσε	Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου Καλαμαριάς	Αυτόνομη κατοικία	Φιλοξενία
Σ15	**57**	Α	Θεσσαλονίκη	Άγαμος	Λύκειο	Άτυπη απασχόληση (συνεργασία με Real Estate) / Εγγεγραμμένος στον ΟΑΕΔ	Ελεύθερος Επαγγελματίας (δικαστικός επιμελητής – 20 έτη) / Υπάλληλος σε Real Estate	1. Κέντρο Ημέρας Αστέγων 2. Άρσις Κοινωνική Οργάνωση Νέων	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης	Υπνωτήριο Αστέγων
Σ16	69	Α	Αθήνα	Διαζευγμένος, 2 ενήλικα τέκνα	ΑΕΙ (Οικονομικά)	ΚΟΙΝΣΕΠ ΑΝΕΣΤΙΟΣ (Ιδρυτικό Μέλος)	Ελεύθερος Επαγγελματίας (φοροτεχνίκος) / Διευθυντής Εκδοτικής Εταιρείας (17 έτη)	καθόλου	Φιλοξενία σε αποθηκευτικό χώρο	Άστεγος του δρόμου (17 μήνες)

Πίνακας Β.2.: Συνθήκες Διαβίωσης των Συμμετεχόντων (ανά συμμετέχοντα)

	Εννοιολογική Κατηγορία (Τυπολογία ETHOS)	Λειτουργικός Ορισμός	Συνθήκη διαβίωσης / παρελθόν	Εννοιολογική Κατηγορία (Τυπολογία ETHOS)	Λειτουργικός Ορισμός	Συνθήκη διαβίωσης / τώρα
Σ1	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Προσωρινή φιλοξενία σε συγγενείς (από ανάγκη)	-	-	Αυτόνομη κατοικία
Σ2	Στερούμενοι Κατοικίας	Διαμονή σε ξενώνες για αστέγους	Υπνωτήριο Αστέγων	Στερούμενοι Κατοικίας	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία Προγράμματος στέγασης
Σ3	Στερούμενοι Κατοικίας	Φιλοξενία σε ξενώνες γυναικών	Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών Δήμου Θεσσαλονίκης	Στερούμενοι κατοικίας	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω μέσω Προγράμματος στέγασης
Σ4	Στερούμενοι Κατοικίας	Φιλοξενία σε ξενώνες γυναικών	Σπίτι Γυναικών και Μητέρων του Τάγματος της Μητέρας Τερέζας της Καλκούτας	-	-	Αυτόνομη κατοικία
Σ5	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης / Στερούμενοι Κατοικίας	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία / Διαμονή σε ξενώνες για αστέγους	Έξωση από μισθωμένη κατοικία / Υπνωτήριο Αστέγων	Στερούμενοι κατοικίας	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης
Σ6	Άνθρωποι στο δρόμο / Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο / Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Άστεγη του δρόμου / Φιλοξενία σε συγγενείς ή φίλους (από ανάγκη	Άνθρωποι στο δρόμο / Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο / Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Άστεγη του δρόμου / Φιλοξενία σε συγγενείς ή φίλους (από ανάγκη
Σ7	Άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή – ακατάλληλα καταλύματα	Άνθρωποι που ζουν σε προσωρινά ή πρόχειρα καταλύματα	Διαμονή στο αυτοκίνητο	Στερούμενοι κατοικίας	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης
Σ8	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Προσωρινή φιλοξενία σε φίλους & οικογένειες (διάρκεια 3 έτη)	Στερούμενοι κατοικίας	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης

Σ9	Στερούμενοι Κατοικίας	Διαμονή σε ξενώνες για αστέγους	Υπνωτήριο Αστέγων	Στερούμενοι κατοικίας	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη /	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης / προσωρινή φιλοξενία εντός του στάβλου στον οποίο εργάζεται
Σ10	Άνθρωποι στο δρόμο	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	Άστεγη του δρόμου	-	-	Ενοικίαση αυτόνομης κατοικίας
Σ11	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Έξωση από τη μισθωμένη κατοικία	-	-	Ενοικίαση αυτόνομης κατοικίας
Σ12	Άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή – ακατάλληλα καταλύματα	Άνθρωποι που ζουν σε ακατάλληλα καταλύματα	Διαβιεί σε βιοτεχνικό χώρο τον οποίο καταπατά κατά την τελευταία δεκαετία.	Άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή – ακατάλληλα καταλύματα	Άνθρωποι που ζουν σε ακατάλληλα καταλύματα	Διαβιεί σε βιοτεχνικό χώρο τον οποίο καταπατά κατά την τελευταία δεκαετία.
Σ13	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Έξωση από τη μισθωμένη κατοικία	Στερούμενοι κατοικίας	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης
Σ14	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Φιλοξενία από συγγενικό πρόσωπο	-	-	Αυτόνομη κατοικία
Σ15	Στερούμενοι Κατοικίας	Διαμονή σε ξενώνες για αστέγους	Υπνωτήριο Αστέγων	Στερούμενοι κατοικίας	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία μέσω Προγράμματος στέγασης
Σ16	Άνθρωποι στο δρόμο	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	Άστεγος του δρόμου (17 μήνες)	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Φιλοξενία σε αποθηκευτικό χώρο

Πίνακας Β.3.: Συνθήκες Διαβίωσης των Συμμετεχόντων– παρελθόν / μακροχρόνια αστεγία			
Εννοιολογική Κατηγορία (Τυπολογία ETHOS)	**Λειτουργικός Ορισμός**	**Συνθήκη Διαβίωσης**	**Αριθμός συμμετεχόντων**
Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	3
Στερούμενοι Κατοικίας	Διαμονή σε ξενώνες για αστέγους	Υπνωτήριο Αστέγων / Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών / Ξενώνας Γυναικών Μητέρας Τερέζας	6
Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Προσωρινή φιλοξενία σε συγγενείς και φίλους / Έξωση από μισθωμένη κατοικία	7
Άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή – ακατάλληλα καταλύματα	Άνθρωποι που ζουν σε ακατάλληλα καταλύματα	Διαβιεί σε βιοτεχνικό χώρο τον οποίο καταπατά κατά την τελευταία δεκαετία / Διαμονή στο αυτοκίνητο	2

Πίνακας Β.4.: Συνθήκες Διαβίωσης των Συμμετεχόντων– περίοδος συνεντεύξεων			
Εννοιολογική Κατηγορία (Τυπολογία ETHOS)	**Λειτουργικός Ορισμός**	**Συνθήκη Διαβίωσης**	**Αριθμός συμμετεχόντων**
Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	1
Στερούμενοι Κατοικίας	Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	Διαβίωση σε αυτόνομη κατοικία υποστηριζόμενη μέσω προγράμματος στέγασης	8
Άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή – ακατάλληλα καταλύματα	Άνθρωποι που ζουν σε ακατάλληλα καταλύματα	Διαβιεί σε βιοτεχνικό χώρο τον οποίο καταπατά κατά την τελευταία δεκαετία	1
Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης	Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Φιλοξενία σε αποθηκευτικό χώρο	1
-	-	Μίσθωση αυτόνομης κατοικίας	6

Πίνακας Β.5.: Εργασιακή Κατάσταση	
Άνεργος	7
Πωλητές: Περιοδικό Δρόμου Σχεδία	5
Εργαζόμενοι	5
Ιδρυτικό Μέλος ΚΟΙΝΣΕΠ	1

Πίνακας Β.6.: Ψυχοκοινωνική Υποστήριξη	
Κέντρο Ημέρας Αστέγων	5
Ξενώνες Αστέγων	5
ΜΚΟ (Άρσις, Praksis, SolidarityNow, Το Χαμόγελο του Παιδιού)	17
ΟΚΑΝΑ/ΚΕΘΕΑ	2
Κοινωνικές Υπηρεσίες Δήμων (Δήμος Θεσσαλονίκης, Καλαμαριάς, Ευόσμου)	4
Καθόλου	4

Παράρτημα Γ - Πίνακες Θεματικών Κατηγοριών

Πίνακας Γ.1.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Προσωπικότητα / Μοντέλο Πέντε Παραγόντων (Five Factor Model –FFM)			
Μοντέλο Πέντε Παραγόντων (Five Factor Model – FFM)		Χαρακτηριστικό Προσωπικότητας (Θετικές/αρνητικές υποδηλώσεις)	Σχόλια συμμετεχόντων
Σ1	Ευσυνειδησία (conscientiousness)	Αυτονομία (θετική διάσταση)	«Ένα άτομο που ήταν αυτόνομο»
	Ευσυνειδησία (conscientiousness)	Αεικίνητη (θετική διάσταση)	«Δεν μπορώ να κάθομαι.»
	Ευχαρίστηση (agreeableness)	Εγωισμός (αρνητική διάσταση)	«(Στην οικογένεια) είμαστε εγωιστές όλοι.»
Σ2	Εξωστρέφεια (extrovert)	Εξωστρέφεια (θετική διάσταση)	«Μου άρεσε να συναναστρέφομαι πολύ κόσμο και να.. ήμουνα και είμαι ακόμα, εντάξει, πολύ κοινωνικός, της παρέας, δε δημιουργώ προβλήματα, είμαι ήσυχος.»
Σ3	Ευσυνειδησία (conscientiousness)	Επιμονή / Πείσμα (θετική διάσταση)	«Επιμένω, και θέλω κάτι που βάζω στο νου, θέλω να το κάνω, και θα το κάνω.»
	Εξωστρέφεια (extrovert)	Εξωστρέφεια (θετική διάσταση)	«Τα βλέπω τα πράγματα θετικά.»
Σ4	Ευχαρίστηση (agreeableness)	Δυσκολία στη συνεργασία / επαγγελματικές σχέσεις (αρνητική διάσταση)	«Ήμουν δύσκολη στη συνεργασία. Κακές συμπεριφορές.»
	Εξωστρέφεια (extrovert)	Εσωστρέφεια	«Με δυσκολεύει να είμαι εξαρτημένη από άλλους ανθρώπους - είμαι εσωστρεφής, αλλά πλέον μπορώ και επικοινωνώ πιο πολύ με τους ανθρώπους. Είμαι πιο ανοιχτή.»
Σ5	Ευχαρίστηση (agreeableness)	Εγωισμός (αρνητική διάσταση)	«Δεν ήθελα μετά (να γυρίσω στον τόπο καταγωγής). Είναι και εγωιστικό. Είναι και ο εγωισμός μετά.»
Σ6	-	-	_
Σ7	Εξωστρέφεια (extrovert)	Εξωστρέφεια (θετική διάσταση)	«Είμαι πολύ εξωστρεφής» / «Δούλεψα στην Αμερική ως ηθοποιός 6 χρόνια, το αντικείμενο το οποίο λάτρευα.»
	Ευχαρίστηση (agreeableness)	Εγωισμός (αρνητική διάσταση)	«Δεν έχω κάνει πολλά καλά στη ζωή μου, για την ακρίβεια, θα λένε κάποιοι, τσογλάνι ήταν, αλλά κοίταξε, έκανε κι αυτό.» (Σημ.: εννοεί την φροντίδα και υποστήριξη των παιδιών της συντρόφου του)
	Νευρωτισμός	Νευρωτισμός (αρνητική διάσταση)	«Παρόλο που είμαι τρομερά δειλός, και μου αρέσει πολύ η ζωή, μάλλον θα το χα κάνει.» (Σημ.: Δειλία/Τάσεις αυτοκτονίας)

Σ8	Ευσυνειδησία (conscientiousness)	Επιμονή / Πείσμα (θετική διάσταση)	«Είμαι πάρα πολύ πεισματάρα.» / «Είμαι εκείνη που θα πεισμώσει» à σχετικά με τους στόχους εργασίας»
Σ9	Νευρωτισμός	Προσαρμοστικότητα (θετική διάσταση)	«Συνήθως σ΄ αυτές τις δουλειές, γιατί είναι καλοκαιρινές, δε νιώθεις έλλειψη του χώρου στέγασης. Εξαιτίας του ότι είναι καλοκαίρι, μπορείς να μείνεις σε μια αποθήκη, με ένα sleeping-bag. Και χώροι υγιεινής, θα βρεθούνε κοινόχρηστοι, ή οτιδήποτε. Σε ταβέρνες, επίσης, συνηθίζεται να σου προσφέρουν πάλι ένα χώρο. Οπότε δε νιώθεις την έννοια της έλλειψης της στέγασης.»
Σ10	-	-	-
Σ11	Εξωστρέφεια / Νευρωτισμός	Εσωστρέφεια / αντικοινωνική συμπεριφορά (αρνητική διάσταση)	«Δεν είμαι και πολύ κοινωνική» / «Θέλω το κλίμα να μην είναι με πολλά άτομα, να είμαι ... σα χαρακτήρας δηλαδή εγώ, να έχω πιο πολύ να κάνω παρά να μιλάω.»
Σ12	-	-	–
Σ13	-	-	–
Σ14	Ευσυνειδησία	Αναβλητικότητα (αρνητική διάσταση)	«Θέλω αλλά δεν κάνω κινήσεις, δεν προσπαθώ.»/ «Το ότι ήμουνα τεμπέλα. Ότι βαριόμουν να διαβάσω. Έλεγα θα.. θα.. θα και δεν έκανα κινήσεις.»
Σ15	Νευρωτισμός	Προσαρμοστικότητα (θετική διάσταση)	«Κοίταξε, εγώ γενικά είμαι ένας άνθρωπος που ... δεν έχω θέμα προσαρμογής» (Σημ.: σχετικά με τη διαβίωση στο Υπνωτήριο). / «Επειδή πέρασα πάρα πολλά, πάρα πολλά, πάρα πολλά. Όλα όμως τα πέρασα, εξαιτίας, γιατί εγώ τέτοιος άνθρωπος είμαι. Όταν έχεις έναν άνθρωπο, δεν εννοώ έναν άνθρωπο που τον ξέρεις ένα μήνα. Όταν έχεις δίπλα σου έναν άνθρωπο, είτε αυτός είναι στη δουλειά, είτε η γυναίκα σου, είτε η σχέση σου, η ευθύνη δεν είναι μόνο δική του.»
Σ16	Ευχαρίστηση (agreeableness)	Εγωισμός / Περηφάνεια (αρνητική διάσταση)	«Από υπερβολική περηφάνεια … βρέθηκα στο δρόμο.» (Σημ.: εννοεί ότι δε μοιράστηκε το πρόβλημα με τους οικείους του)

Πίνακας Γ.2.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Υγεία	
Σ1	«Το θέμα της υγείας μου, διαγνώστηκα πριν 2 χρόνια. Καρκίνος στον πνεύμονα. Κάποια πράγματα πλέον ΔΕΝ μπορώ να τα κάνω. Δεν έχω μεγάλη αντοχή, δεν μπορώ να δουλέψω σε βιοτεχνία ή σε χώρο που έχει σκόνες» / «Η υγεία είναι ένα πολύ βασικό, γιατί πιο μπροστά την είχαμε, ήταν δεδομένη»
Σ2	_
Σ3	_
Σ4	«Άρχισα να πέφτω, να πίνω, εννοείται, περισσότερο, και άρχισε να πέφτει η συμπεριφορά μου. Έγινα πιο νευρική, έχασα κάποιες πελάτισσες.»
Σ5	_
Σ6	«Πρώην τοξικομανής» / «Έχω περάσει κατάθλιψη.»
Σ7	_
Σ8	_
Σ9	_
Σ10	«Δεκαοχτώμιση χρονών με βρήκε ένας καρκίνος, στο στήθος, ο πρώτος. Ε, από εκεί ήρθαν οι ανατροπές Όλες. Δε γινόταν να το κοντρολάρω. Ήμουνα πολύ μικρή, ήμουνα παιδί. Εμένα ανατράπηκε ΟΛΗ ΜΟΥ Η ΖΩΗ.» / «Εγώ από την αστεγία έγινα ασθματική και αυτό μου κούρασε την καρδιά.»
Σ11	_
Σ12	_
Σ13	«Χτύπησε εκεί. Μου έβγαλε ένα χειρουργείο άσχημο. (Η αστεγία) Με οδήγησε πιο γρήγορα εκεί.»
Σ14	_
Σ15	_
Σ16	_

Πίνακας Γ.3.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Ηλικία	
Σ1	«Ζητούσαν συγκεκριμένες ηλικίες, παίζει και αυτό ρόλο.» / «Σε αυτή την ηλικία, δεν πρόκειται να πάω υπάλληλος. / Παλαιότερα το ψιλοσκεφτόμουν, τώρα λέω, σ΄αυτή την ηλικία; Άστο.» (Σημ.: σχετικά με εκπαίδευση).
Σ2	«Ε λόγω ηλικίας! ... Δύσκολα βρίσκουμε δουλειά εμείς, πάνω σε αυτή την ηλικία».
Σ3	-
Σ4	-
Σ5	«Δηλαδή τι περισσότερο έχει ένας στα 40 από μένα. Γιατί κι εγώ, όπως είμαι τώρα ήμουν και 40. Έχασα τη δουλειά έτσι.»
Σ6	«Πενηντα δύο χρονών, επηρεάζει, επειδή θα πάρουν πιο μικρή από εμένα.»
Σ7	«Πιστεύω παίζει ρόλο και η ηλικία αναμφισβήτητα, έγινα 62, αν ήμουν 40 ίσως να το ’βλεπα διαφορετικά. Μετά, σκέφτομαι την ηλικία μου και λέω τι ελπίδες έχω τώρα εγώ, να κάνω κάτι.. άλλο, με στόχο τι; Τα εκατόν πενήντα μου;» / «Γιατί δε θα έχω εργασία, δε θα μπορώ να βρω εργασία, όπως δεν μπορούσα να βρω και πριν την Άρσις όταν έψαχνα λόγω ηλικίας, και θα βρεθώ πάλι στο δρόμο. Το βλέπω δηλαδή μαθηματικά βέβαιο.»
Σ8	«Ότι μεγαλώνουμε, αρχίζουμε τα βλέπουμε διαφορετικά.»
Σ9	«Περνούν τα χρόνια. Δηλαδή άλλο να είσαι 30, χρονών, και άλλο 63 που είμαι εγώ σήμερα. Στην ηλικία που είμαι.»
Σ10	«Για να μου πουν κυρία μου είστε 70; Τι να σας κάνουμε; Α μου το πε κάποια ξεκάθαρα. Μου λέει: «Κυρία μου. Γιατί εγώ τότε ήμουν 62. Εσείς είσαστε σε μία ηλικία που μπορεί να σας συμβεί κάτι, και να πρέπει να σας γηροκομήσουμε. Τι να μας προσφέρετε, στην ηλικία που είσαστε;» «Και εκεί συνειδητοποίησα το δεύτερο πρόβλημα μεγάλο. Εκτός από την Αστεγία, η ηλικία μου.»
Σ11	-
Σ12	«Αλλά αυτό δεν παίζει ρόλο. Παίζει ρόλο η κατάσταση η φυσική και η βιολογική. Πώς τρέφεται κανείς. Εγώ τρέφομαι υγιεινά, δεν τρώω ό,τι να ναι. Γυμνάζομαι.»
Σ13	«Λόγω του ότι είναι η ηλικία μεγάλη.» / «Πιο παλιά δεν τα βαζα, έκανα 2 δουλειές 3 δουλειές και δεν καταλάβαινα και τίποτα.»
Σ14	-
Σ15	«Το μεγάλο πρόβλημα, πέρα από το θέμα, δεν είναι θέμα προϋπηρεσίας πιστεύω το κυριότερο. Πιστεύω, το θέμα είναι η ΗΛΙΚΙΑ. Δηλαδή τώρα όταν είσαι, εγώ είμαι 57 ετών, έτσι; Δηλαδή τι δουλειά να βρεις, και ποιος να σε πάρει 57 ετών; / Ελάχιστες δουλειές είναι αυτές που θα προσλάβουν έναν άνθρωπο 57 ετών. Και στην ουσία είναι ή ευκαιριακές δουλειές, ή κάποιο πρόγραμμα από αυτά τα οκτάμηνα που βγαίνουν τα οποία είναι μία σανίδα στον ωκεανό. Άντε δουλεύεις 8 μήνες, θα πάρεις και 4 μήνες ταμείο ανεργίας, μετά πάλι θα είσαι στην ίδια κατάσταση.»

Σ16	«Η άποψή μου ήταν ότι ήταν πάρα πολύ δύσκολο καταρχήν να βρω δουλειά στην ηλικία που ήμουν.»

Πίνακας Γ.4.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Πεποιθήσεις	
Σ1	-
Σ2	-
Σ3	-
Σ4	-
Σ5	-
Σ6	-
Σ7	-
Σ8	-
Σ9	«Όταν το χωριό απαλλοτριώθηκε, μπήκα στη ΔΕΗ, όμως δεν ήθελα εγώ τη στρατικοποίηση, τα προγράμματα, αυτά, τις βάρδιες, και έφυγα / Παραίτηση, ναι. Έφυγα στα καράβια, πήγα σα δόκιμος πλοίαρχος εκεί. Δεν υπάρχει κάτι προγραμματισμένο. Τα καράβια είναι η έννοια του ρομαντικού ταξιδιού το οποίο προϋπάρχει.»
Σ10	-
Σ11	-
Σ12	«Αυτό όμως δε με επηρεάζει διότι εγώ έχω μαζί μου το Θεό»
Σ13	-
Σ14	«Πίστη στο Θεό»
Σ15	-
Σ16	-

Πίνακας Γ.5.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Ενδιαφέροντα	
Σ1	-
Σ2	«Ίσως μου άρεσε από μικρός, από τα 15 μου, και γι΄ αυτό ασχολήθηκα μ΄αυτό και παράτησα και τις σπουδές.»
Σ3	«Επειδή μ' άρεσε να φροντίζω άτομα που έχουν ανάγκη.»
Σ4	-
Σ5	-
Σ6	-
Σ7	«Ακολούθησα αυτά τα επαγγέλματα, απ' τη στιγμή που είχα σπουδάσει.»
Σ8	«Μου αρέσει γιατί θα έχω και επικοινωνία με τον κόσμο» / «Αυτό που με χαροποιεί είναι η επαφή με τον κόσμο.»
Σ9	«Ασχολήθηκα κυρίως σε ιδιωτικά μέσα. Πολιτικά θέματα κυρίως (ραδιοφωνικός σταθμός, εφημερίδα στην Καστοριά). Πιο πολύ χόμπι, παρά επάγγελμα.»
Σ10	«Εγώ ήθελα να σπουδάσω φιλολογία. Έκανα φροντιστήριο, ένα ολόκληρο καλοκαίρι για να δώσω φιλολογία το Σεπτέμβριο. Η μεγάλη μου αγάπη είναι το διάβασμα. Λογοτεχνία.» (Σημ.: Το ενδιαφέρον, δεν έγινε επάγγελμα, ωστόσο παρέμεινε ως χόμπυ)
Σ11	-
Σ12	-
Σ13	-
Σ14	-
Σ15	-
Σ16	-

Πίνακας Γ.6.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Εργασιακές Αξίες		
Σ1	Αυτοέκφραση	«Πάλι δεν ήμουν ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» / «Να πάω υπάλληλος (γέλιο). Προτιμώ να έχω εμένα στο κεφάλι μου, να αποφασίζω, μπορεί να δουλεύεις περισσότερο, αλλά, αποφασίζω ΕΓΩ για τον τρόπο που θα δουλέψω παρά να μου επιβάλουν.» / «Κι επειδή δε μου άρεζε το σύστημα, αφεντικού – υπαλλήλου (γέλιο), (ως αφεντικό) κάνεις εσύ αυτό που θέλεις, και όχι να σου επιβάλλουν να κάνεις κάτι άλλο. Το επιβάλλεις εσύ στον εαυτό σου, είσαι αφεντικό του εαυτού σου.» / «Δε μ' άρεζε να είμαι το παιδί για τα θελήματα.» / «(Στην οικογένεια) όλοι είμαστε αφεντικά!»
Σ2	Οικονομικές Απολαβές	«Ήθελα να δουλέψω, νόμιζα θα ήταν καλύτερα, θα έβγαζα παραπάνω λεφτά.» / «Υπήρχε μία οικονομική άνεση. / Και επειδή ήταν και καλά λεφτά.»
Σ3		-
Σ4	Αυτοέκφραση	«Ελεύθερος επαγγελματίας. Είμαι αφεντικό του εαυτού μου, είμαι πιο ελεύθερη στις επιλογές. Γνωρίζω ότι έχει πιο πολλές υποχρεώσεις, είναι πιο δύσκολο. Έχεις πολλές ευθύνες. Αλλά επειδή το έχω βιώσει, και τώρα έχω αλλάξει πιστεύω.. και έχω και υποστήριξη (ΠΠΑ, ΑΑ, Άρσις), πιστεύω ότι αυτή τη φορά θα τα καταφέρω καλύτερα.»
Σ4	Αυτοέκφραση	«Και στη Σχεδία θα δουλέψω όσο χρειάζεται. Γιατί εκεί μου δίνει την ελευθερία να ορίζω τις ώρες.»
Σ5	Ανεξαρτησία	«Ήθελα να φύγω, να είμαι ανεξάρτητος (από τον τόπο καταγωγής).»
Σ6	Οικονομικές Απολαβές	«Ήταν εύκολα χρήματα, εύκολα φεύγανε.»
Σ7	Οικονομικές Απολαβές	«Να πας να δουλέψεις κάπου έχει ταβάνι. Δηλαδή, πόσα να σου δώσουν; Όσα σου δώσουν αυτά είναι. Ενώ στη δική σου δουλειά, δεν υπάρχει ταβάνι, μπορείς να το επεκτείνεις όσο θες.» / «Μαθημένος στα πολλά λεφτά. Οπότε όταν είδα ότι μπορεί και εδώ να υπάρχει πολύ χρήμα, πολύ χρήμα ... πήγαν περίπατο και τα όνειρα, και όλα.» (Σημ.: Καθόρισε την παραμονή στην Ελλάδα, επίσης, καθόρισε επιλογές στο παρελθόν, και το στόχο τώρα.)
Σ8	Ρίσκο	«Μου αρέσει το ρίσκο» (σε σχέση με τον μελλοντικό στόχο ιδιωτικής επιχείρησης)
Σ8	Ανεξαρτησία	«Ο Σ. είναι από τους καλύτερους εργοδότες. Κάτι που να μου δίνει σιγουριά. Είναι και η ηλικία; Δεν ξέρω γιατί.»
Σ9		-
Σ10		-
Σ11	Ασφάλεια	«Να 'χει και ικανοποιητικό μισθό, και να με καλύπτει με τα ένσημά μου, για την υγεία μας. Αυτά τα βασικά.»
Σ12		-
Σ13		-
Σ14		-
Σ15	Οικονομικές Απολαβές	«Έβγαζα πάρα πολλά λεφτά! /Δεν το υπολόγιζα καθόλου. ΚΑΘΟΛΟΥ. ΚΑΘΟΛΟΥ.»
Σ16		-

Πίνακας Γ.7.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Καταγωγή / Ρατσισμός	
Σ1	-
Σ2	-
Σ3	«Χρώμα, στην Αλβανία δεν υπάρχει χρώμα.» / «Στο σχολείο δεν είχαμε παρέες. Μας βρίζανε, μαύρες. Έπαιζα μπάσκετ στην Α΄ Κατηγορία στην Αλβανία. Με έβαζε ο δάσκαλος να παίζω άκρη, με μία μπάλα. Μου έμεινε στην καρδιά και όταν το θυμάμαι... είναι δύσκολο. Ήμουνα ήδη σε μία οικογένεια που το σόι της μαμάς δε μας δέχτηκε τόσο ζεστά όπως έπρεπε. Λόγω χρώματος.»
Σ4	-
Σ5	-
Σ6	-
Σ7	-
Σ8	-
Σ9	-
Σ10	-
Σ11	«Δεν είχα τα χαρτιά μου τότε, ήμουνα σε αναμονή, και δύσκολα μπορούσα να βρω δουλειά που ήθελα, με τα ένσημα και αυτά.»
Σ12	-
Σ13	-
Σ14	-
Σ15	-
Σ16	-

Πίνακας Γ.8.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Αυτοαντίληψη / Αυτεπάρκεια		
Σ1	Έλλειψη προσόντων	«Ε όχι και εύκολα! Γιατί και μαθήματα να κάνεις, δεν είναι εύκολο και δεν είναι και συνέχεια, δεν ... είναι ένα χαρτζιλίκι όπως και να το κάνουμε, όσο πια και καλά.. Και μετά δεν έχω και πτυχίο, οπότε γι' αυτό και είχα και παιδιά του Δημοτικού, αυτά μπορούσα να βοηθήσω, τα παραπάνω.. θέλει πτυχία, τέλοσπάντων... Ε, δύσκολα, δεν ...»
	Χαμηλή αυτεπάρκεια	«Όχι (δεν τελείωσα το σχολείο), δεν έδωσα τις εξετάσεις, δεν υπήρχε λόγος, να δώσω.»
Σ2		-
Σ3		-
Σ4		-
Σ5		-
Σ6		-
Σ7		-
Σ8		-
Σ9		-
Σ10		-
Σ11	Χαμηλή Αυτεπάρκεια / Έλλειψη προσόντων	«Ούτε εμπειρία δεν είχα γιατί ήταν αρχή ακόμα, και βίωνα αυτή τη δυσκολία.»
Σ12		-
Σ13		-
Σ14	Χαμηλή αυτεπάρκεια	«Έχω δύναμη, απλά δεν έχω αυτοπεποίθηση. Μπορώ να τα καταφέρω, αν μ αρέσει κάτι, άμα κάτσω και το παλέψω, θα τα καταφέρω. Μπορεί να κάνω ένα λάθος, δύο λάθη, θα το καταφέρω.»
	Χαμηλή αυτοεκτίμηση	«Ναι μεν θέλω, έχω θέληση, αλλά δεν έχω αυτοπεποίθηση, δεν πιστεύω στον εαυτό μου, και έχω και φόβο και ντροπή. Είμαι ντροπαλή, δεν είμαι ανεξάρτητη - το ΚΥΡΙΟΤΕΡΟ Εμπόδιο: ο φόβος. ότι .. έλεγα ότι αυτά.»
	Έλλειψη προσόντων	«Το ότι δεν έχω προσόντα, όχι προσόντα, δεν έχω εμπειρία στη δουλειά, και δεν έχω προσόντα, δηλαδή πτυχία, δεν έχω τίποτα. Ότι ζητάν όλοι εμπειρία.»
Σ15		-
Σ16		-

Πίνακας Γ.9.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Δεξιότητες αναζήτησης εργασίας	
Σ1	-
Σ2	-
Σ3	-
Σ4	-
Σ5	-
Σ6	-
Σ7	Κέντρο Ημέρας / Εργασιακός Σύμβουλος
Σ8	-
Σ9	-
Σ10	-
Σ11	«Έψαχνα πάντα για δουλειά (και κατά τη διάρκεια της αστεγίας). Έψαχνα από γνωστούς. Δεν ήξερα πώς ψάχνουν δουλειά. Δεν είχα ούτε ίντερνετ και υπολογιστή και τέτοια, ούτε καλό κινητό. Οπότε αυτό ήταν ακόμα πιο δύσκολο να βρω δουλειά.»
Σ12	-
Σ13	-
Σ14	Δεν έχω εξοικειωθεί με αυτό το πράγμα. Όπως άνθρωποι στην ηλικία μου, που δουλεύουν από μικροί. Το να ψάχνω, να προσπαθώ για μενα για τον εαυτό μου. Να βρω μια σχολή, να κάνω μια δουλειά. Δεν είχα βιογραφικό. Τίποτα.
Σ15	-
Σ16	Δικτύωση (φίλοι, παλιοί συνεργάτες)

Πίνακας Γ.10.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Πολυευαλωτότητα	
Σ1	Καρκινοπαθής
Σ2	-
Σ3	«Πολλά τα παιδιά και πολλά τα επιδόματα. Γιατί σου λέει ο μισθός είναι μεγαλύτερος.»
Σ4	(Αλκοολισμός)
Σ5	-
Σ6	«Από 22 χρονών έκανα παρανομίες, και τις πλήρωσα όλες, μία-μία»/ Πρώην τοξικομανής / Κατάθλιψη
Σ7	«Παίζω στα ξένα χρηματιστήρια» (τζόγος)
Σ8	-
Σ9	-
Σ10	Καρκινοπαθής / Ασθματική
Σ11	-
Σ12	-
Σ13	-
Σ14	-
Σ15	«Ήταν πλημμελληματικό κακούργημα. Το θέμα είναι ότι στη δική μας τη δουλειά, η ασφαλιστική μας κάλυψη είναι το Ταμείο Νομικών. Πέφτεις στις διατάξεις των Δημοσίων Υπαλλήλων. Περνάω πειθαρχικό, με 13 ποινές. Και από εκεί με διαγράφουν από το σύλλογο, χάνω την άδεια.» / «Ξέρεις, έχω περάσει και από τα Διαβατά τρεις μήνες».
Σ16	-

Πίνακας Γ.11.: Ενδο-ατομικές επιρροές - Εργασιακή εμπειρία	
Σ1	-
Σ2	-
Σ3	«Είχα κάνει στην Αλβανία (Κόσσοβο) κάποια εθελοντικά. Αυτό ήταν εμπειρία που με έκανε να σκεφτώ να κάνω φυσιοθεραπεία μπας και βοηθήσω κι εγώ κάτι.»
Σ4	-
Σ5	«Αυτή τη δουλειά, ήξερα να κάνω, αυτήν κυνήγαγα.» / «Από μικρός; Εγώ όταν είχα βγάλει το Δημοτικό δούλευα σε καφενεία, καφέδες.» / «Ήρθε από μόνο του. Σιγά-σιγά, απολύθηκα από φαντάρος, και άρχισα να δουλεύω στις παραλίες.»
Σ6	-
Σ7	-
Σ8	-
Σ9	-
Σ10	-
Σ11	-
Σ12	-
Σ13	-
Σ14	-
Σ15	«Εγώ ήμουνα στο γραφείο από 15 χρονών. Τελείωνα το σχολείο και πήγαινα στο γραφείο, αλλά επειδή υπήρχε περιορισμός για να πάρεις την άδεια, έπρεπε να είσαι 25 χρονών. Με την άδεια στα χέρια μου δουλέψαμε μαζί 3 χρόνια μόνο. Μου άρεσε πάρα πολύ αυτή η δουλειά.»
Σ16	«Απλά εγώ είχα μία προϋπηρεσία, επειδή εργαζόμουνα, τώρα δεν υπάρχει πια σε ένα πολύ διάσημο βιβλιοπωλείο της Θεσσαλονίκης, το Ρ.»

Πίνακας Γ.12. – Κατηγορίες κατά Holland (1997)		
Σ1	Επιχειρηματικός	«Παλαιότερα είχα βιοτεχνία.» «(Παρακολουθώ) τώρα ένα σεμινάριο για να ανοίξω μαγαζί.»
Σ2	Κοινωνικός	«Μου άρεσε να συναναστρέφομαι πολύ κόσμο»
Σ3	Κοινωνικός	«Επειδή μ΄άρεσε να φροντίζω άτομα που έχουν ανάγκη»
Σ4	Επιχειρηματικός	«Ελεύθερος επαγγελματίας. Είμαι αφεντικό του εαυτού μου, είμαι πιο ελεύθερη στις επιλογές.»
Σ5	-	-
Σ6	-	-
Σ7	Επιχειρηματικός	«Να πας να δουλέψεις κάπου έχει ταβάνι.»
Σ8	Επιχειρηματικός	«Να ανοίξω μία μικρή επιχείρηση, ένα μαγαζί.»
Σ9	-	-
Σ10	Ερευνητικός	«Εγώ ήθελα να σπουδάσω φιλολογία. Η μεγάλη μου αγάπη είναι το διάβασμα. Λογοτεχνία»
Σ11	Ρεαλιστικός	
Σ12	Καλλιτεχνικός / Ρεαλιστικός	Αγιογράφος / Μηχανικός Δομικών Έργων
Σ13	Ρεαλιστικός	Ελαιοχρωματιστής
Σ14	-	-
Σ15	Κοινωνικός	
Σ16	Ερευνητικός / Επιχειρηματικός	Ιδρυτικό Μέλος ΚΟΙΝΣΕΠ / Ελεύθερος Επαγγελματίας / Οικονομολόγος

Πίνακας Γ.13.: Κοινωνικές Επιρροές – Οικογένεια		
Σ1	Οι γονείς μου	«Είναι οι γονείς, που επηρεάζουν την κατάσταση, τόσο που παράτησα το σχολείο, για να δουλέψω. (Επηρέασαν) αρνητικά φυσικά!»
	Τα αδέρφια μου	«Ανοίξαμε οικογενειακά με τον αδερφό μου και την αδερφή μου ένα μπαράκι, ένα καφέ»
Σ2	Οι γονείς μου	«Το μόνο που επηρέασε την απόφασή μου ήταν ότι, επειδή και οι δικοί μου, οι γονείς δηλαδή, ήταν πάνω σε αυτό το αντικείμενο, ο κύκλος ο δικός μου ο οικογενειακός ασχολούντουσαν μ΄ αυτό το πράμα και μου άρεσε γιατί ήμουνα μαζί τους. Μου άρεσε δηλαδή η δουλειά αυτή, και ακόμα μου αρέσει, δηλαδή, αν και έχουν περάσει αρκετά χρόνια και, όσο να ναι εε.. δεν είμαι τόσο ενεργητικός όσο ήμουνα τότε.»
Σ3	Η μητέρα μου	«Νοσηλεύτρια ήταν η μαμά μου»
	Ο συζυγός μου	«Ο σύζυγος ήταν τελικό!» (σε σχέση με τη διακοπή των σπουδών). / «Και ο σύζυγος, που ήταν ένα μέρος που ήταν και αυτός εμπόδιο, που δεν άφηνε, δεν ήθελε.»
Σ4	Η μητέρα μου	«Η μαμά μου με βοηθούσε όσο αφορούσε το παιδί. Δεν είχα ιδιαίτερη ψυχολογική (υποστήριξη).. πως ξέρεις ότι έχεις έναν άνθρωπο.»
	Ο σύζυγός μου	«Ο άντρας μου. Με δυσκόλεψε πάρα πολύ. Στη δουλειά, λόγω ζήλιας και όταν είχα ξεκινήσει το δικό μου μαγαζί.»
Σ5		-
Σ6	Το παιδί μου	«Το παιδί μου μου έδωσε δύναμη για να επιβιώσω, είναι αλήθεια, αλλιώς δεν ξέρω πώς θα είχε εξελιχθεί η ζωή μου. Αν δεν είχα το παιδί, να ξέρω ότι έχω μία ευθύνη, μπορεί και να είχα πεθάνει, δε θα ζούσα, δε με ενδιέφερε η ζωή.»
	Ο σύντροφός μου	«Ένας σύντροφος που έχω, που είναι κοντά μου και με στηρίζει, ψυχολογικά, απλά δεν μπορεί να μου προσφέρει χρηματικά, οικονομικά, αυτό.»
Σ7	Οι γονείς μου	«Ήταν οι δικοί μου δε θέλαν να μείνω εκεί (εννοεί Αμερική). Με διάφορα τέτοια κόλπα κλπ, είχαμε supermarket λεφτά, το να τ΄άλλο, να κάτσω για λίγο, και λίγο-λίγο έτσι ατόνησε το άλλο, κι έμεινα εδώ.»
Σ8	Οι γονείς μου	(Οι γονείς επηρέασαν) «σημαντικά, γιατί δεν μπορούσα να πάω σχολείο, έπρεπε να πάω να δουλέψω»
	Η μητέρα μου	«Με τη μητέρα μου δεν τα πηγαίναμε καλά», «με το που έφυγε ο Μάριος από τη ζωή ήρθαν τα πάνω κάτω στην οικογένεια», «η μητέρα μου, έπαιρνε τη σύνταξή της, νοίκιασε αλλού» / «Καταρχήν δε βρήκα υποστήριξη από την ίδια μου τη μάνα.»

	Το παιδί μου	«Του είπα ότι σκοπεύω να ανοίξω κάποιο δικό μου καφέ, αν θέλει κι αυτός να δουλέψει ως delivery, με ποδήλατο γιατί έχουμε και άποψη για το περιβάλλον.»
Σ9	Οι γονείς μου	«Μου κρύψανε μετά το φυλλάδιο, και δε μ΄άφησαν να.. δεν ξαναμπάρκαρα (γέλιο) Οπότε έκατσα στην επιχείρηση μετά, καμιά δεκαετία.»
	Η μητέρα μου	«Εγώ δεν είχα σπίτι, δεν είχα πού να μείνω. Πριν έρθω στη Σαλονίκη, έμενα με τη μάνα μου. Είχα ένα βιβλιοπωλείο, το μετέφερα, γιατί έπρεπε να τη φροντίσω. Δεν πήγε καλά, αλλά έπρεπε να είμαι με τη μάνα. Οπότε έκλεισα το βιβλιοπωλείο, την κοιτούσα αυτήν για αρκετά χρόνια, μέχρι που πέθανε. Όταν πέθανε, εγώ έμεινα ξεκρέμαστος.» / «Ένα σπίτι που είχε στο χωριό (η μητέρα), το πήρε η τράπεζα, δεν μπορούσε να πληρώσει. Και βγήκα στο δρόμο.»
Σ10	Οι γονείς μου	«Πολλές φορές παίρνουμε όρκο για κάποιους ανθρώπους, ακόμα και αν είναι οι γονείς μας. Ότι αυτός ο άνθρωπος αν πάθω κάτι, θα μου σταθεί. Αν εγώ έχω κάτι στη ζωή μου, ξέρω γω.. είναι οικογένεια. Δεν είναι όμως πάντα έτσι τα πράγματα. Γιατί αυτά τα λες και τα φαντάζεσαι, πριν συμβεί το οτιδήποτε.»
	Ο σύντροφός μου	«Εγώ είχα έναν σύντροφο ο οποίος ήταν παλαιστίνιος, αλλά αλλόθρησκος, μουσουλμάνος,. Και ζήσαμε μαζί 23 χρόνια, χωρίς να παντρευτούμε. Αν δηλαδή δεν πέθαινε, θα ήμασταν ακόμα μαζί.»
	Η γιαγιά μου	«Από τη γιαγιά μου που με μεγάλωσε. Το σύντροφό μου. Και ... μία αδερφή που είχα, όπου και αυτή πέθανε από καρκίνο.»
Σ11	Οι γονείς μου	«Με είχαν αφήσει στις επιλογές μου. Ξέραν και θέλαν βέβαια, αλλά δε μου λέγαν, να με σπρώξουν λίγο παραπάνω. Επειδή ξέραν ότι δεν είχαν να προσφέρουν κάτι οι ίδιοι σε αυτό. Και με είχαν αφήσει να επιλέξω μόνη μου, το καλύτερο για εμένα.»
	Το παιδί μου	«Το παιδί μου»
Σ12	Ο πατέρας μου	«Εμένα ο πατέρας μου ήταν ιερέας, ο παππούς μου ιερέας, ο αδερφός μου ιερέας και έχω έναν ανιψιό δεσπότη.»
Σ13	Οι γονείς μου	«Τότε δυστυχώς ο μπαμπάς χρειαζόταν πολύ βοήθεια γιατί δεν μπορούσε να τα βγάλει πέρα, δεν τα πήγαινε καλά φαινομενικά, και ο μεγάλος ο γιος ήταν αυτός που έπρεπε να μάθει τη δουλειά, για να βοηθήσει το μπαμπα και την οικογένεια. Οπότε εγώ επιφορτίστηκα καταστάσεις από 13 ετών παιδί, επί οικοδομικές εργασίες.»
	Τα παιδιά μου	«Απλά αν θα διάλεγα να πάω σαν υπάλληλος θα ήταν γιατί δε θα είχα το άγχος και ίσως λίγο περισσότερο χρόνο με την οικογένεια.»
	Η σύζυγός μου	«Η σύζυγός μου.»
Σ14	Η μητέρα μου	«Η μητέρα μου»

Σ15	Οι γονείς μου	«Το γραφείο το κληρονόμησα από τον πατέρα μου.» / «Λόγω και της κατάστασης της μάνας μου η οποία πέρασε πολύ ζόρι, και φυσικά της προσωπικής μου ζωής, και με εμένα ο οποίος έκανα 6 μήνες να πάω στο γραφείο.» / «Είχα μία φοβερή σχέση με τον πατέρα μου. Ήμασταν 15 ώρες την ημέρα μαζί. (σχετικά με τον θάνατο του πατέρα του).»
Σ16		-

Πίνακας Γ.14.: Κοινωνικές Επιρροές – Κοινωνικός Περίγυρος		
Σ1		-
Σ2	Ψυχοκοινωνική Υποστήριξη	«Το υπνωτήριο αστέγων προσπαθήσαν και με βάλαν σ΄αυτό το πρόγραμμα, με βοηθήσανε. Με βοηθήσανε και οι ψυχολόγοι.»
Σ3	Εργοδότης	«Έτσι, μέσω φιλίας … μου έδωσε ένα κρεβάτι ένας εργοδότης που δούλευα στα φυλλάδια.. εγώ είχα μία κουβέρτα παραπάνω την πήρα και την έδωσα στη φίλη μου. Έτσι. Από εμένα για να μην…»
Σ4	Φίλοι	«Στενούς φίλους δεν έχω. Με πολλούς κάνω παρέα.»
	Πελάτες	(Σε σχέση με τη λειτουργία της ιδιωτικής επιχείρησης) «Είχα πολύ συμπαράσταση από ανθρώπους, από τη γειτονιά. Με έμαθαν με δύο λόγια.»
Σ5	Εργοδότης	«Το μαγαζί που δούλευα, το ΄δωσε ο ιδιοκτήτης. Το πήραν άλλοι ιδιοκτήτες. Και αυτοί οι άλλοι ιδιοκτήτες, δύο συνεταίροι, δεν κρατήσαν κανέναν από το προσωπικό που είχε, για να μη δημιουργηθεί παρεξήγηση.»
Σ6	-	-
Σ7	-	-
Σ8	Φίλοι	«Έμενα πότε σε μία φίλη, πότε σε άλλη φίλη.» (υποστήριξη μέσω παροχής προσωρινής στέγης)
Σ9		
Σ10	Φίλοι	«Ποιος να με φιλοξενήσει; Δεν έχω επαφές με κανέναν.»
	Πελάτες	«Θα συνέχιζα να έμενα στο δρόμο, αν δε με έβρισκε τελείως τυχαία, μια πελάτισσά μου, η οποία είναι και δικηγόρος, και κατάλαβε ότι κάτι περίεργο συμβαίνει. Και μου παραχώρησε μία αποθήκη που είχε, της μητέρας της. Έμεινα εκεί ένα χρόνο.»
Σ11	Φίλοι	«Έχω και μία φίλη που με υποστηρίζει, τα τελευταία χρόνια την έχω. Αν και είναι μεγάλη σε ηλικία. Αλλά είναι, μπορώ να πω το μόνο άτομο που με έχει στηρίξει.»
Σ12	Δάσκαλος	«Λέει ο δάσκαλος γιατί δε στέλνεις τα παιδιά στο Άγιο όρος, και πήγα και έμαθα Αγιογραφία. Αυτές οι εμπειρίες με οδήγησαν να γίνω αγιογράφος, και η πίστη μου στο Θεό.»
Σ13		-
Σ14	Φίλοι	Μία φίλη

	Ψυχολόγος	Η ψυχολόγος μου
	Ιερέας	Ο πάτερ της ενορίας μου
Σ15	Δικτύωση	«Εγώ είχα ένα δίκτυο, επειδή, το γραφείο που είχα, επειδή το κληρονόμησα από τον πατέρα μου. Δηλαδή είχαμε ένα γραφείο με 11 άτομα προσωπικό.» / «Καταρχάς ήμουνα, για κοντά 10 χρόνια ήμουνα στη διοίκηση του ποδοσφαιρικής ομάδας. Κι εκεί ας πούμε ατελείωτα λεφτά. Ταξίδια παντού με την ομάδα.»
Σ16	Φίλοι	«Όταν το είπα σε 2-3 ανθρώπους ήταν όλοι αρνητικοί.» (ο κοινωνικός περίγυρος αποθάρρυνε την προσπάθεια για σύσταση ΚΟΙΝΣΕΠ)
	Ο κόσμος	«Δεν πρέπει να ξεχάσω ένα πράγμα από εδώ και εμπρός, στη ζωή μου. Ότι με πολλή τρυφερότητα, έρχεται πολύς κόσμος, εκτός ότι μας φέρνει βιβλία, έρχεται και πολύς κόσμος που ενδιαφέρεται, και πολύς κόσμος που αγοράζει βιβλία»
	ΜΜΕ & social media	

Πίνακας Γ.15.: Κοινωνικές Επιρροές – Κοινωνικές Επιρροές κατά τη διάρκεια της αστεγίας		
Σ1	-	-
Σ2	-	-
Σ3	Συγκάτοικοι στον Ξενώνα	«Γιατί έχουμε κρατήσει παρέες, εγώ και τα κορίτσια που ήταν μέσα στον Ξενώνα»
Σ4	Κοινωνικές Δομές & Προσωπικό που τις στελεχώνει	«Και είχα και ψυχολογική υποστήριξη, επειδή εκεί δεν είναι μόνο δάσκαλοι, αλλά είναι και ψυχολόγοι, έχουν και αυτό. Έχουν, δουλεύουν με ομάδες ευάλωτες.»
Σ5		-
Σ6	Κοινωνικές Δομές & Προσωπικό που τις στελεχώνει	Απ' τον ΟΚΑΝΑ δεν έχουμε κάτι υποστήριξη, ούτε ψυχολόγοι, ούτε ψυχίατροι, ούτε κανένας. Απλά μας δίνουν τα φάρμακα και φεύγουμε, καμία υποστήριξη. Δεν κάνουνε τίποτα.
Σ7	Κοινωνικές Δομές & Προσωπικό που τις στελεχώνει	«Από το Κέντρο Ημέρας διευκόλυναν τεκμηριώνοντας την αστεγία.»
Σ8	-	-
Σ9	Συγκάτοικοι στο Υπνωτήριο – Εργασία μέσω δικτύωσης από φίλο	Αργότερα, κάποιος από το Υπνωτήριο, που γνωριστήκαμε εκεί μέσα, δούλευε στη Σχεδία, με πίεζε.. με πίεζε! Μου έλεγε έλα στη Σχεδία, στη Σχεδία. Εε και κάποια στιγμή επειδή τα βιβλία δεν είχανε μεγάλο κέρδος, δε μ΄αφήνανε πολλά περιθώρια, και ειπα ας πάω στη Σχεδία. Και έτσι πήγα στη Σχεδία. Την ήξερα από πριν, αλλά δεν απευθύνθηκα στη Σχεδία.
Σ10	Ψυχοκοινωνική Υποστήριξη	Η Σχεδία
Σ11	-	-
Σ12	-	-
Σ13	-	-
Σ14	Το πρόσωπο που με φιλοξενεί	«Η θεία μου. Νιώθω ότι το ότι πήγα στο μαγαζί, με βοήθησε 50-50. Με βοήθησε στο να ανοιχτώ, στο να μάθω, ότι έχω τις δυνατότητες να κάνω κατι. Να μιλάω με τον κόσμο να είμαι επικοινωνιακή. Απλά στο άλλο το κομμάτι είναι ότι δε με βοήθησε στο να ανοιχτώ παραπέρα, Δηλαδή να πάω κάπου αλλού.»
Σ15	-	-

Σ16	Φίλοι/ άστεγοι	«Ε ναι, και. Στην αρχή ήτανε, και τώρα πάλι δύο είμαστε. Στην αρχή ήτανε δύο που τους είχα γνωρίσει, που ήταν άστεγοι, ο ένας σε ένα μπαζάρ 16/3 τότε ξεκίνησε. Έφερα εγώ τα βιβλία από τη Θεοτόκη. Με είχανε καλέσει στην ΕΡΤ στο στούντιο, και βγαίνοντας με πήρε τηλέφωνο ένα ζευγάρι, ήρθανε, είδανε το χώρο, και την άλλη μέρα ήρθε μεταφορική, γιατί δεν είχανε λεφτά. Κάποια βιβλία, γιατί δεν είχανε πολλά.»

Πίνακας Γ.16.: Κοινωνικές Επιρροές – Δυσκολία εντοπισμού (Αυθόρμητες απαντήσεις στην ερώτηση: «Μπορείτε να εντοπίσετε κοινωνικές επιρροές που επηρέασαν τις αποφάσεις σας για εκπαίδευση/κατάρτιση/απασχόληση;»)	
Σ1	-
Σ2	«Όχι, ήταν δική μου επιλογή καθαρά. Όχι δε μ΄επηρέασε κανείς.»
Σ3	-
Σ4	-
Σ5	«Όχι. Όχι, όχι. Κανείς δεν..»
Σ6	-
Σ7	«Κανένας. Ούτε οι γονείς επηρέασαν. Ήταν πάντα δική μου επιλογή. Δεν επηρεάζομαι καθόλου»
Σ8	«Όχι. Να με βοηθήσει κάποιος για δουλειά; Όχι. Τις δουλειές τις έβρισκα μόνη μου»
Σ9	«Εντάξει, εγώ δεν είχα τέτοιους επηρεασμούς. Και δεν ξέρω εάν είναι καλό ή κακό αυτό. Αν είχα επηρεασμούς, πιθανόν να είχα ακολουθήσει ένα σταθερό δρόμο. Δεν είχα επηρεασμούς, και επέλεγα δρόμους διάφορους»
Σ10	-
Σ11	-
Σ12	-
Σ13	-
Σ14	-
Σ15	-
Σ16	Δεν εντοπίζει κοινωνικές επαφές που επηρέασαν τη σταδιοδρομία.

Πίνακας Γ.17.: Περιβαλλοντικές Επιρροές – Αίτια αστεγίας	
Σ1	«Δεν τραβούσε» (η δουλειά)
Σ2	«Όταν χάθηκαν (οι γονείς). Οπότε έμεινα αναγκαστικά μόνος μου, και οικονομικά δεν μπορούσα να ανταπεξέλθω.»
Σ3	Εγκατάλειψη συζυγικής εστίας και διαβίωση στον ξενώνα κακοποιημένων γυναικών.
Σ4	«Από κακή διαχείριση της ζωής. Απλώς, δεν είναι και δύσκολο. Δεν απέχει κανείς, από το να είναι στο δρόμο, πραγματικά. Ένας έλεγε, δύο μισθούς απέχει ο καθένας. Βασικά, αν δεν έχεις δικό σου σπίτι, και αν είσαι ένας άνθρωπος που ζει από μισθό, αν δε σου πληρώσουν ένα, δύο, τρεις μήνες. Θα είσαι αστεγος.», «Δεν είχα δουλειά», «Στενούς φίλους δεν έχω. Με πολλούς κάνω παρέα.»
Σ5	«Όχι, δεν μπορούσα να βρω δουλειά.» (όσο απειλούνταν με έξωση)
Σ6	Αποφυλάκιση
Σ7	Κατάσχεση όλων των περιουσιακών στοιχείων. Προσωρινή διαμονή σε αυτοκίνητο ιδιοκτησίας του πατέρα.
Σ8	«Με το που έφυγε ο γιος μου από τη ζωή, ήρθαν τα πάνω κάτω στην οικογένεια»
Σ9	«Το βασικό είναι η δουλειά. Θεωρώ ότι αν έχεις δουλειά, θα βρεις σπίτι. [...] Αλλά αν δεν έχεις δουλειά, ούτε σπίτι θα έχεις, ούτε δουλειά.»
Σ10	«Η αστεγία προέκυψε από δάνειο που είχε πάρει, έχασα διαμέρισμα και μαγαζί σε μία νύχτα.», «Ποιος να με φιλοξενήσεις; Δεν έχω επαφές με κανέναν.»
Σ11	«Βασικά το θέμα που δεν έβρισκα σπίτι ήταν, δυσκολευόμουνα με τους μεσίτες. Ρωτάνε πάρα πολλά, και επηρεάζουν την ψυχολογία. Θέλουν να ξέρουν παραπάνω πράγματα, δεν υπολογίζουν τίποτα. Δε σέβονται τίποτα. Έτσι κάνουν. Σε θίγουν σε μειώνουν. Σε υποτιμάν εξαρχής, άμα σε βλέπουν με ένα μωρό. Σου λένε δηλαδή εσύ πού πας να μείνεις, δουλεύεις τι κάνεις; [...]Ούτε τα λεφτά δεν τα είχα.. Αλλά .. δεν μπορούσα ούτε να προσπαθήσω.»
	«Ότι τα νοίκια έχουν ανεβεί πάρα πολύ. Με τα λεφτά που παίρνω είναι ίσα ίσα για το σπίτι. Και δεν περισσεύουν. Και παρόλα αυτά έχω ένα ενοίκιο, και ο μεσίτης ζητάει ολόκληρο ενοίκιο, και σου κάνουν συμβόλαιο για ένα χρόνο, εμένα είναι δύσκολη και η μετακόμιση.»
Σ12	«Το σημαντικότερο σχετικά με αυτό που λες, να μείνει κάποιος άστεγος, σημαίνει ότι δεν υπάρχει κράτος. Όταν υπάρχουν άστεγοι άνθρωποι, ή δημιουργήθηκαν συνθήκες να χάσουν οι άνθρωποι την κυριότητά τους, σημαίνει δεν υπάρχει δημοκρατία, δεν υπάρχει κράτος. [...] Και φτάνεις να είσαι επί ξύλου κρεμάμενος.»
Σ13	Κατάσχεση όλων των περιουσιακών στοιχείων. Αποφυλάκιση.
Σ14	Οικονομικοί λόγοι / Έλλειψη δουλειάς.
Σ15	Πώληση ιδιόκτητης κατοικίας για κάλυψη χρεών.
Σ16	«Δεν είχα έστω μία δουλειά μας εβδομάδος, να μπορώ να έχω ένα σπίτι 150 ευρώ. Αυτό μου ήταν πολύ μεγάλο ζόρι, εκεί παραιτιόμουνα. Πήγαινα, έχω φίλους 40 χρόνια, και πέρναγα σαν χαζός, τι κάνετε τι φτιάχνετε, από τις εκδόσεις τάδε. Πέρναγε η μέρα μου και έφευγα.»

Πίνακας Γ.18.: Περιβαλλοντικές Επιρροές – Εργασία και Απασχολησιμότητα				
	Εννοιολογικές Κατηγορίες Τυπολογίας ETHOS	Συνθήκη διαβίωσης	Εργασία κατά την αστεγία	Σχόλια
Σ1	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Προσωρινή φιλοξενία από συγγενικά πρόσωπα	-	«Δεν έχεις διάθεση να εργαστείς, ήδη ψάχνεις και δε βρίσκεις και ουσιαστικά (οι άλλοι) ερχόντουσαν σ΄εσένα για βοήθεια, (ενώ τώρα) γίνεται το αντίστροφο.»
Σ2	Στερούμενοι Κατοικίας	Υπνωτήριο Αστέγων	Περιστασιακή απασχόληση (εστίαση)	«Πάνω στο αντικείμενό μου, δηλαδή στην εστίαση. Πολύ περιστασιακά, σε φίλους, κανα μεροκάματο, έτσι ... Χαλκιδική.»
Σ3	Στερούμενοι Κατοικίας	Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών Δήμου Θεσσαλονίκης	Συχνές αλλαγές θέσεων εργασίας	«Καθαρίστρια συνήθως, κατασκευή bijoux, σχολικός τροχονόμος, φυλλάδια. Αυτά ήταν αρκετά για εμένα, απλά δεν μπορούσα να κάνω δουλειά που να μου προσφέρει αρκετά χρήματα. Ήταν πολύ λίγο για να συντηρήσω τα τρία παιδιά μου. Και αναγκάστηκα να το αφήσω για να μπορώ να κάνω την καθαρίστρια» (εννοεί: αναλάβω τη θέση της καθαρίστριας)
Σ4	Στερούμενοι Κατοικίας	Σπίτι Γυναικών και Μητέρων του Τάγματος	Καθαρίστρια / Σχεδία Περιοδικό Δρόμου	«Δεν είχα δουλειά (όταν πήγα στον Ξενώνα), γρήγορα όμως βρήκα. Ήταν δυσκολία, δεν μπορούσα ελεύθερα να βγαίνω γιατί κλειδώνουν. Ήταν πρόβλημα, για την εργασία. Γιατί, για το συνεργείο καθαρισμού, χρειαζόταν στις 05:00 η ώρα να σηκωθώ το πρωί. Αυτές οι γυναίκες έπρεπε να μου ανοίξουν. Προσεύχονται, είναι ξύπνιες, αλλά.. χαλάω όλη τη διαδικασία.»
Σ5	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης / Στερούμενοι κατοικίας	Έξωση από Μισθωμένη Κατοικία / Υπνωτήριο Αστέγων	Ψήστης / Σχεδία Περιοδικό Δρόμου	«Εκείνον τον καιρό, δηλαδή κανα τρίμηνο που κράτησε αυτό, ακόμα και δουλειά να ΄βρισκα, θα μάλωνα στη δουλειά.» (όσο απειλούνταν με έξωση) / «Δεν είχα ούτε 10 ημέρες στο Υπνωτήριο, ακούω για τη Σχεδία. Άρχισα να πατάω, άρχισα να βγάζω λεφτά τέλοσπάντων. Και να έχω απασχόληση. Σκάζει μετά και μία δουλειά, εκεί τα κορίτσια την είχανε βρει (το προσωπικό του Υπνωτηρίου). Στο Καλοχώρι. Πήγα εκεί 6

				μήνες. Ημι-απασχόληση. Τηγάνιζα και έψηνα ψάρια.» (κινητοποίηση κατά τη διαμονή στο Υπνωτήριο)
Σ6	Άστεγοι στο δρόμο	Άστεγη στο δρόμου / Περιστασιακή φιλοξενία	Καθαρίστρια / Σχεδία Περιοδικό Δρόμου	«Σοβαρότατο πρόβλημα (σε σχέση με την αναζήτηση εργασίας). Γιατί δεν έχεις πού να κάνεις μπάνιο, δεν έχεις πού να ντυθείς, οι άνθρωποι που σε φροντίζουν κάποιες φορές ας πούμε ... αντιδράν, δηλαδή δεν μπορείς να είσαι συνέχεια στο ίδιο μέρος.» / Εργασία στη Σχεδία
Σ7	Άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή – ακατάλληλα καταλύματα	Διαμονή στο αυτοκίνητο	-	«Πήγα στο Κέντρο Ημέρας, μετά μου είπαν για το Κοινωφελές» (Υποστήριξη από Σύμβουλο Απασχόλησης στο Κέντρο Ημέρας)
Σ8	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Προσωρινή φιλοξενία σε φίλους & οικογένειες (διάρκεια 3 έτη)	-	«Προσπαθούσα, απλά ... Ήμουνα ποτέ από εδώ, ποτέ από εκεί, έμενα σε μία οικογένεια, δεν μπορούσα να προχωρήσω, όσο ήμουν εκεί πέρα μέσα.»
Σ9	Στερούμενοι Κατοικίας	Υπνωτήριο Αστέγων	Σχεδία Περιοδικό Δρόμου	«Πριν να φτάσω στο Υπνωτήριο, οι δουλειές που έψαχνα, ήταν περιστασιακές. Δε βρήκα βέβαια, αλλά ήταν περιστασιακές. Δουλειές του καλοκαιριού, δουλειές είτε σε χωράφια, είτε σε ταβέρνες, οτιδήποτε, δουλειές που ήτανε περιστασιακές.» / «Αργότερα, κάποιος από το Υπνωτήριο, δούλευε στη Σχεδία, με πίεζε! Μου έλεγε έλα στη Σχεδία! Εε και κάποια στιγμή επειδή τα βιβλία δεν είχανε μεγάλο κέρδος είπα ας πάω στη Σχεδία.»
Σ10	Άστεγοι στο δρόμο	Άστεγη στο δρόμου	-	«Αλλά είχα πατήσει την κόκκινη γραμμή, την ώρα που πήρα τηλέφωνο (στη σχεδία). Και φοβόμουνα την αντίπερα όχθη. Βέβαια είχα κάνει απόπειρα πιο παλιά.» / Εργασία στη Σχεδία

Σ11	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης / Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς	Έξωση από τη μισθωμένη κατοικία / Προσωρινή Φιλοξενία	-	«Ενιωθα ότι ήταν απαραίτητο να βρω δουλειά, και όσο πιο πολύ το ένιωθα, πιο πολύ αγχωνόμουν, και όσο ήμουν αγχωμένη, έδινα άλλη εντύπωση.»
Σ12	Άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή – ακατάλληλα καταλύματα	Διαβιεί σε βιοτεχνικό χώρο τον οποίο καταπατά κατά την τελευταία δεκαετία.	Άτυπη περιστασιακή απασχόληση (τεχνικές εργασίες)	«Πώς εσύ θα ανταποκριθείς στην εργασία σου όταν από τη μία στιγμή στην άλλη, βρίσκεσαι άστεγος; Πώς να αισθανθείς ισορροπημένος άνθρωπος; Η στέγαση είναι το Α και το Ω της ψυχικής ισορροπίας του ανθρώπου.»
Σ13	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Έξωση από τη μισθωμένη κατοικία	-	
Σ14	Άνθρωποι που ζουν σε Επισφαλείς Συνθήκες Στέγασης	Φιλοξενία	4ετής άτυπη/υποχρεωτική απασχόληση στην ιδιωτική επιχείρηση της οικογένειας που τη φιλοξενούσε	«Ηταν δικό της (της θείας) το σπίτι. Μας συντηρούσε αυτή. Αυτή πλήρωνε το φως, το ρεύμα, το νερό. Γι΄ αυτό εργαζόμουν. Σαν να ήμουν υποχρεωμένη. Το θεωρούσε ότι ήμουν υποχρεωμένη.»
Σ15	Στερούμενοι Κατοικίας	Υπνωτήριο Αστέγων	Άτυπη περιστασιακή απασχόληση	«(Γέλιο) ΤΡΑΓΙΚΑ. Τραγικά είναι λίγο. Οι συνθήκες, επειδή φεύγεις 09:00 η ώρα το πρωί υποχρεωτικά, και ξανανοίγει 19:00 η ώρα, έτσι, οπότε όλες αυτές τις ώρες, δηλαδή 11 ώρες, πρέπει να είσαι στο δρόμο. Ένα πολύ δύσκολο πράγμα είναι αυτό.»
Σ16	Άστεγοι στο δρόμο / Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	Άστεγος του δρόμου (17 μήνες) / Φιλοξενία σε αποθηκευτικό χώρο	Καθόλου/ Σύσταση ΚΟΙΝΣΕΠ	«Εκανα κάτι δουλειές εκδοτικές σε συνεργασίες με μικρούς εκδοτικούς οίκους, μέχρι και πριν από 4 χρόνια. Κι εκεί.. τέλειωσαν τα πάντα [...]Δεν έκανα τίποτα. Χάζευα, βάραγα μύγες. Ούτε μύγες δε βάραγα. Δεν είχα τη δυνατότητα. Την αίσθηση να βαράω μύγες. Τόσο πολύ. [...] Αν είχα ένα χώρο, να μπορούσα να γυρίζω, έστω να γυρίζω. Να μαζεύω βιβλία και να γυρίζω σ' ένα σπίτι να κοιμάμαι το βράδυ, θα ήταν τελείως διαφορετικά. (ως άστεγος του δρόμου) / «Ξέρετε, πριν από 6 μήνες, είχα φτάσει στο αμήν, δεν είχα από πουθενά, έστω ένα έσοδο, και βγήκα και μίλησα δημόσια με μία ανάρτηση στο facebook. Το πολύ χαρακτηριστικό ήταν

				ότι ένας φίλος δημοσιογράφος, από ένα έντυπο πολύ .. μεγάλης κυκλοφορίας, με πήρε ένα τηλέφωνο και μου είπε το εξής απλό πράγμα: Καλά λέει, να πούμε, δε μας λες τόσο καιρό.» (κινητοποίηση λόγω της προσωπικής έκθεσης κατά τη διαμονή σε χώρο γραφείου).

Πίνακας Γ.19.: Περιβαλλοντικές Επιρροές – Οικονομική Κρίση και Αγορά Εργασίας	
Σ1	«Ένα σίγουρα ήταν η κρίση. Που μας ισοπέδωσε, γιατί όταν είχα τη βιοτεχνία ήτανε καλές εποχές, λεφτά υπήρχαν. Έγιναν απότομα (η οικονομική αλλαγή). Αν γινότανε πιο ομαλά η όλη κατάσταση, θα μπορούσαμε κι εμείς να βρούμε κάποιους άλλους τρόπους να το ισορροπήσουμε, αλλά δε δόθηκε αυτή η ευκαιρία.»
Σ2	«Η κρίση ναι! Που είχε αρχίσει από το 10.»
Σ3	-
Σ4	«Ήρθε και η οικονομική κρίση πλέον»
Σ5	«Μέσα στη μεγάλη κρίση ήτανε τότε. Δηλαδή και μαγαζιά που δουλεύανε, λέγανε έχουμε κρίση, γιατί είχαν βρει ευκαιρία, να κρύβονται.»
Σ6	«Εγώ την ένιωσα πολύ άσχημα την κρίση. Για να κοιμάμαι κάποιες φορές έξω, ναι την ένιωσα την κρίση.»
Σ7	-
Σ8	-
Σ9	«Η κρίση, ναι, όχι το Υπνωτήριο.» / «η διαφορά σε σχέση με εκείνα τα χρονιά είναι ότι μπορούσες εύκολα να βρεις δουλειά.»
Σ10	«Παλιά δούλευα σε βιοτεχνία, υπήρχαν άπειρες βιοτεχνίες. Ιδίως εδώ στη Θεσσαλονίκη. Βλέπεις ότι τώρα όλες κλείσανε.»
Σ11	«Νομίζω ότι παλιά, όταν σου πα ότι είχα βρει και άλλες δουλειές. Έβρισκα πιο εύκολα. Ζητούσαν πιο πολύ, και δε σε ρωτούσαν για εμπειρία.»
Σ12	«Διότι εγώ ήμουν επιχειρηματίας χρόνια, και.. λόγω της κρίσης δεν μπόρεσα πλέον να πληρώνω.» / «Η αγιογραφία στα 10 χρόνια, μια εικόνα, δύο εικόνες να έχω κάνει. Εγώ είχα πέντε Ιερούς Ναούς που έχουν σταματήσει. Έναν ναό μου παρήγγελναν 2 χρόνια, μία εικόνα. Λόγω κρίσης»
Σ13	Η οικονομική κρίση
Σ14	-
Σ15	-
Σ16	«Ε έληξε (η συνεργασία), όπως λήξαν όλες οι συνεργασίες στα εκδοτικά. Δηλαδή, αρχίσαν οι δουλειές.. είχανε συρρικνωθεί. Αρχίσανε βέβαια τις απολύσεις. Άμα δεν τα διαχειριστείς σωστά, δεν έχουν μακρύ βίο, πολύ μικρό. Θνησιγενή σχεδόν από την αρχή τους. Αν ξέρεις και τις ιδιοτροπίες των εργοδοτών, και έτσι έληξε η συνεργασία.»

Πίνακας Γ.20.: Περιβαλλοντικές Επιρροές – Κοινωνικός Στιγματισμός	
Σ1	-
Σ2	«Για μένα δεν ήταν πρόβλημα. Πιο πολύ γι΄αυτούς. Όταν άκουγε ο άλλος υπνωτήριο. Ή δεν μπορούσα να είμαι καθαρός.»
Σ3	«Δεν είχα πρόβλημα να του πω, ότι είμαι απ' τον Ξενώνα. Γιατί μου έχει τύχει να πάω σε ένα μαγαζί, και του είπα.»
Σ4	-
Σ5	«Ποτέ, ούτε στο Καλοχώρι ξέραν ότι μένω στο Υπνωτήριο. Χτυπάει αλλιώς, μπορεί να χάσεις τη δουλειά.»
Σ6	«Τώρα εκτίθεμαι στο δρόμο, με βλέπει ο κόσμος. Νομίζω με λυπούνται, κάπως αισθάνομαι άσχημα.»
Σ7	«Ντρεπόμουν κιόλας, άλλαζα μέρη με το αυτοκίνητο, πήγαινα από μέρος σε μέρος μη με δει κανάς γνωστός. Υπάρχει και ο άσχετος κόσμος, που περνούσε.»
Σ8	-
Σ9	-
Σ10	«Κοιτάς πράγματα τα οποία για όλους αυτούς τους ανθρώπους τους βολεμένους είναι αστεία. Αλλά δεν είναι αστεία.»
Σ11	-
Σ12	«Δεν έχω απαντήσει σε κανέναν. Σε εσένα μόνο, διότι είναι προσωπικό δεδομένο.»
Σ13	«Μπαίνεις σε διαδικασία να ψάχνεις σπίτι. Όχι δεν εμπιστευόμαστε οικοδόμους, δεν εμπιστευόμαστε 4 παιδιά. Δημιούργησε μεγάλο πρόβλημα.»
Σ14	«Δεν μπορούσα να ανοιχτώ, να βγω.» (λόγω της αστεγίας)
Σ15	«Εγώ δε δημοσιοποίησα, κανένας δεν ξέρει για το τι πέρασα. Μόνο και ο κολλητός μου φίλος, μία σχέση που είχα εκείνη την εποχή.»
Σ16	«Από υπερβολική περηφάνεια, βρέθηκα στο δρόμο.»

Πίνακας Γ.21.: Επιρροές Διαδικασίας – Αντίκτυπος της Αστεγίας στην Ψυχολογία και τις Κοινωνικές Σχέσεις	
Σ1	«(Η αστεγία) επηρεάζει σε ΟΛΑ. Επηρέασε το ψυχολογικό κομμάτι»
Σ2	«Άλλος άνθρωπος. Και λόγω οικονομικών ... κλείστηκα στον εαυτό μου πιο πολύ. Έγινα πιο απόμακρος, δεν ήμουνα αυτός που ήμουνα πριν.»
Σ3	«Η ψυχολογία δεν είναι ίδια να φύγεις από ένα περιβάλλον και να έρχεσαι (σε ένα) άλλο. Αυτό ... είναι δύσκολο, μόνο αυτός που το ζει το καταλαβαίνει» / «Πλούτισε η κοινωνική μου (ζωή), γιατί δεν είχα τόσο πολύ σχέση με ανθρώπους όσο τώρα!» (κατά την παραμονή στον Ξενώνα)
Σ4	«Μου στέρησε, δεν είχα την ελευθερία μου, ήμουν δύσκολα, και ψυχολογικά ... αλλά και μου έμαθε, πάρα πάρα πολλά πράγματα. Πιστεύω, αν ήμουν βολεμένη, δε θα μπορούσα να εξελιχθώ, έτσι να αλλάξω. Και μου αρέσει αυτή η αλλαγή.»
Σ5	«Δεν είχα και ψυχολογία. Έπρεπε να φύγω από αυτό το σπίτι πλέον. Δεν ήθελα να πηγαίνω στο σπίτι. Μου είχε γίνει σαν φάντασμα. [...]όλη η ιστορία ... με τα νοίκια [...] θα φέρουμε την αστυνομία μου λέγαν. Μπελάδες πολλούς, πολλούς μπελάδες. Μου είχε γίνει εφιάλτης. Αφού έφευγα το πρωί, και δεν πήγαινα ούτε καν το μεσημέρι. Πήγαινα μόνο το βράδυ να κοιμηθώ στο σπίτι. Δεν ήθελα καθόλου, ούτε να το βλέπω.» (όσο απειλούνταν με έξωση) / «Εκεί όμως ηρέμησα. Με ηρέμησε» (η διαβίωση στοΥπνωτήριο)
Σ6	«Είναι δύσκολη η επιβίωση έξω στο δρόμο.»
Σ7	«Ανέβαινα - επειδή είχα ακόμα κλειδιά απ' το σπίτι που έμενα στην ταράτσα, και έλεγα, τώρα να βρω τη δύναμη, να πηδήξω, ... Η ζωή μου είχε τελειώσει.»
Σ8	«Απλά, είχα παραιτηθεί. Είχα παραιτηθεί. Είχα τα κάτω μου.»
Σ9	«Το να φιλοξενείσαι στο Υπνωτήριο, δε δημιουργεί πρόβλημα… στο να βρεις δουλειά ή να μη βρεις δουλειά. Αυτό είναι αντικειμενική δυσκολία, εξαιτίας της γενικότερης κατάστασης, όχι θέμα Υπνωτηρίου.»
Σ10	«Δεν υπάρχει κοινωνική ζωή όταν ζεις σε ένα παγκάκι. Παύεις να έχεις ζωή. Περισσεύεις στην ίδια σου τη ζωή. Περισσεύεις. Είσαι περιττή. Γίνεσαι περιττή.»
Σ11	«Και η συμπεριφορά τους ήταν πάρα πολύ άσχημη. Και έτυχε και σε περίοδο και εγώ ψυχολογικά ήμουνα πολύ φορτωμένη, πιο πολύ απ' την αρρώστια του παιδιού. Και μ΄ έβγαλαν έξω με άσχημο τρόπο. (συγκίνηση)»
Σ12	«Το προσωρινό βεβαίως επηρεάζει, διότι ψυχολογικά σε κάνει σκουπίδι. Βρίσκεσαι σε ένα χώρο, που ανά πάσα στιγμή μπορείς να ξεβολευτείς. Οποιαδήποτε στιγμή πρέπει να φύγεις. Τελείωσε.»

Σ13	«Ψυχοφθόρα. Πάρα πολύ άγχος. Πολύ μεγάλο στρες, και επίσης, κάθε 6 μήνες να μπαίνεις σε διαδικασία να ψάχνεις σπίτι, είναι μέσα στην κρίση, όχι δεν εμπιστευόμαστε οικοδόμους, δεν εμπιστευόμαστε 4 παιδιά, και αυτό μας.. εμένα τουλάχιστον, δημιούργησε μεγάλο πρόβλημα.» (την περίοδο που απειλούνταν με έξωση)
Σ14	«Μας έλεγε ότι μπορούσε να μας διώξει. Αμα της πει ο άντρας της να μας διώξει, θα το έκανε. Ναι, θα ήμουν πιο ελεύθερη. Δε θα ήμουν εγκλωβισμένη. Θα είχα κίνητρο.» (την περίοδο που απειλούνταν με έξωση)
Σ15	«Σ΄ εκείνη τη φάση, θέλοντας και μη, θα αποκοπείς από πολλά πράγματα. Πέρα από το ότι πρέπει να είσαι όλη την ημέρα στο δρόμο.»
Σ16	«Τελειώσαν τα πάντα με την έννοια ότι είχα καταρρεύσει και οικονομικά, και ψυχολογικά.»

Πίνακας Γ.22.: Επιρροές Διαδικασίας – Αναδρομικότητα		
Σ1	Υγεία / Επιλογή Επαγγέλματος	«Με τίποτα, δε γίνεται!» (να εργαστώ σε βιοτεχνία λόγω καρκίνου του πνεύμονα)
Σ2	Αστεγία / Ενδο-ατομικό σύστημα: Προσωπικότητα	«Έγινα πιο απόμακρος, δεν ήμουνα αυτός που ήμουνα πριν.»
Σ3	Ασταθής Αγορά Εργασίας / Επιχειρηματικότητα / Μελλοντικός Στόχος	Εγώ.. επειδή το βλέπω ότι η εργασία έχει πολύ πάνω-κάτω, δεν είναι σταθερή πια, δεν είναι μόνιμη, δεν είναι δεδομένο. Λέω να ανοίξω ένα.. επαγγελματικό.. δικό μου. Επειδή δούλευα με το σύζυγο μαζί.. και λέω να το κάνω. εε, κοίτα, την ίδια τη δουλειά.. Δεν έχω κάτι, απλά λέω να συνεχίσω με γυναίκες, γιατί οι γυναίκες εεε μας αρέσει να περιποιούμαστε. (γέλιο) Να πουλήσω.. στο εσώρουχο.. γυναικείο. Μπας και πιάσει και αυτό. Θα δω.
Σ4	Ενδο-ατομικά Χαρακτηριστικά & Κοινωνικές Επιρροές / Μελλοντικός Στόχος	Και στη Σχεδία θα δουλέψω όσο χρειάζεται. Γιατί εκεί μου δίνει την ελευθερία να ορίζω τις ώρες. «Κατά κάποιον τρόπο από το ΠΠΑ μου πρότειναν πού να πάω. Και είχα και ψυχολογική υποστήριξη, επειδή εκεί δεν είναι μόνο δάσκαλοι, αλλά είναι και ψυχολόγοι, έχουν και αυτό. Έχουν, δουλεύουν με ομάδες ευάλωτες.»
Σ5	Αγορά Εργασίας / Παρελθόν	«Εγώ και στο ΟΤΕΚ που πήγα, δεν πήγα για να πάρω το πτυχίο. Πήγα γιατί, αυτά γίνονταν πριν την κρίση. Είχες πολλά προσόντα, δεν μπορεί.. όταν είχες το πτυχίο του ΟΤΕΚ δεν μπορεί, δεν μπορεί να σε διώξει ο εργοδότης εύκολα, που δουλεύεις. Κάπως να πατάω σταθερά. Δεν ξέραμε εμείς ότι θα το δινε το μαγαζί (ο ιδιοκτήτης).»
Σ6	Κοινωνική Επιρροή / Αλλαγή Στάσης Ζωής	«Αν δεν είχα το παιδί, να ξέρω ότι έχω μία ευθύνη, μπορεί και να είχα πεθάνει, δε θα ζούσα, δε με ενδιέφερε η ζωή.»
Σ7	Αστεγία / Ενδο-ατομικό σύστημα & Εργασιακές Αξίες / παλαιότεροι και μελλοντικοί στόχοι	«Έχω γίνει βαθιά καταθλιπτικός. Ζω με αναμνήσεις.» «Οπότε όταν είδα ότι μπορεί και εδώ να υπάρχει πολύ χρήμα, πολύ χρήμα.. πήγαν περίπατο και τα όνειρα, και όλα.»
Σ8	Κοινωνικές Επιρροές / Παρελθόν	«Με βόλευαν οι ώρες ... για τα παιδιά μου».
Σ9	Ενδο-ατομικό σύστημα / Διαβίωση ως άστεγος	«Εδώ και ενάμισο μήνα, κοιμάμαι στα άλογα.»
Σ10	Υγεία / Μελλοντικός Στόχος	«Εγώ από την αστεγία έγινα ασθματική και αυτό μου κούρασε την καρδιά.
Σ11	Αγορά Εργασίας / Παρελθόν/ Παρόν	«Νομίζω είναι δύσκολο και για δουλειά. Νομίζω ότι παλιά, όταν σου πα ότι είχα βρει και άλλες δουλειές. Έβρισκα πιο εύκολα.»
Σ12	Αστεγία / Ψυχική υγεία	«Η στέγαση είναι το Α και το Ω της ψυχικής ισορροπίας του ανθρώπου.»
Σ13	Κοινωνική Επιρροή (πατέρας) / Μελλοντικός στόχος	Ο πατέρας / η εμπειρία του στην εργασία αλληλεπιδρούν και οδηγούν στο μελλοντικό στόχο Σε ένα ξενοδοχείο στη Ρόδο. Ένα μεγάλο ξενοδοχείο, απλά δεν.. όταν είπα ότι πρέπει να κατέβει η οικογένεια κάτω, ενώ αυτή ήταν η συμφωνία, πήγα μία σαιζόν, δούλεψα, ναι αλλά πρέπει να κατέβει και η οικογένεια. Δε θα μπορέσω να κρατήσω

	Οικονομική Κρίση & Υψηλό κόστος επιδομάτων πολυτέκνων / εργασιακή ευκαιρία	λέει αυτό το budget, γιατί μετά η μισθοδοσία σου ανεβαίνει πάρα πολύ, και δεν μπορώ. Πρέπει να σου δίνουμε επιδόματα για τα παιδιά.
Σ14	Προσωπικότητα/αναζήτηση εργασίας	«Θέλω αλλά δεν κάνω κινήσεις, δεν προσπαθώ.»
Σ15	Αστεγία/Μελλοντικός στόχος	«Αλλά να βρω κάτι σταθερό. Ναι, η δουλειά. Είναι πολύ βασικό. Δεν ξέρω τι θα κάνω. Πάντως, δε θα ξαναγυρίσω στο Υπνωτήριο. Κάτι θα κάνω. Δεν το επιτρέπω στον εαυτό μου να ξαναγυρίσω εκεί.»
Σ16	ΜΜΕ/Κοινωνικό Σύστημα	«Δεν είχα από πουθενά, δεν υπήρχε τίποτα, έστω ένα έσοδο, και ... και βγήκα και μίλησα, έτσι δημόσια με μία ανάρτηση που έκανα στο facebook, εεε, το πολύ χαρακτηριστικό ήταν.. ότι ένας φίλος δημοσιογράφος, από ένα έντυπο πολύ .. μεγάλης κυκλοφορίας, με πήρε ένα τηλέφωνο και μου είπε το εξής απλό πράγμα: Καλά λέει, να πούμε, δε μας λες τόσο καιρό».

Πίνακας Γ.23.: Επιρροές Διαδικασίας – Ευκαιρία ή τύχη	
Σ1	«Αν γεννιόμουν το 67, μέσω ΕΟΚ είχαν πει να μπουν γυναίκες στη σχολή, ένα ποσοστό, και την επόμενη χρονιά πάγωσε και δεν παίρνουν ΚΑΜΜΙΑ. Γιατί ήθελα να γίνω μαρκόνισσα.»
Σ2	-
Σ3	-
Σ4	«Ηταν ευκαιρία, ήξερα ραπτική. Και το κράτος έδινε επιδόματα, σε γυναίκες παντρεμένες με Έλληνες, να ανοίξουν μικρές επιχειρήσεις.»
Σ5	-
Σ6	-
Σ7	-
Σ8	-
Σ9	-
Σ10	Σχετικά με την πρώτη δουλειά της/ Καθαριστήριο ρούχων: «Την οποία την έκανα τελείως τυχαία. Έμπλεξα τελείως τυχαία με αυτή τη δουλειά, πήγα να βοηθήσω μία φίλη, και τελικά, μου ΄μεινε εμένα το μαγαζί. Δεν ήταν και από τις επιλογές μου. Δεν ήταν μια δουλειά που μου άρεζε.» Σχετικά με την εργασία στη Σχεδία: «Τελείως τυχαία , έχει μία πρωινή εκπομπή και μιλάει για το περιοδικό. Τη Σχεδία. Λέω αυτό μπορεί να είναι για μένα! Αλλά είχα πατήσει την κόκκινη γραμμή, την ώρα που πήρα τηλέφωνο (στη σχεδία). Και φοβόμουνα την αντίπερα όχθη. Βέβαια είχα κάνει απόπειρα πιο παλιά.»
Σ11	-
Σ12	-
Σ13	-
Σ14	«Πήγα άρχισα πληροφορική, που στα 18 μου, δεν το έκανα. Έκανα στο φροντιστήριο, χωρίς πληρωμή, έτυχε..εντελώς τυχαία, γιατί η φίλη μου κέρδισε ένα λαχνό που μπορούσες να δώσεις αυτά τα 3 πτυχία δωρεάν, και το δωσε σ' εμένα!»
Σ15	-
Σ16	Κοινοποίηση στα Social Media της συνθήκης διαβίωσής του: «Ξέρετε, πριν από 6 μήνες, είχα φτάσει στο αμήν, δεν είχα από πουθενά, δεν υπήρχε τίποτα, έστω ένα έσοδο, και βγήκα και μίλησα, έτσι δημόσια με μία ανάρτηση που έκανα στο facebook. Το πολύ χαρακτηριστικό ήταν, ότι ένας ότι ένας φίλος δημοσιογράφος, από ένα έντυπο πολύ .. μεγάλης κυκλοφορίας, με πήρε ένα τηλέφωνο και μου είπε το εξής απλό πράγμα: Καλά λέει, να πούμε, δε μας λες τόσο καιρό.»

Πίνακας Γ.24.: Επιρροές Διαδικασίας – Αλλαγή στην πάροδο του χρόνου			
	Παρελθόν	Παρόν	Μέλλον
Σ1	Παλαιότερα είχα βιοτεχνία. Παλαιότερα το ψιλοσκεφτόμουν (το σχολείο).	«Τώρα λέω, σ΄αυτή την ηλικία (ν΄αρχίσω σχολείο); Άστο. Να ήμουνα 30 χρονών να πω να πάω να το τελειώσω.»	«(Παρακολουθώ) τώρα ένα σεμινάριο για να ανοίξω μαγαζί, μέσω του ΟΑΕΔ, ένα πρόγραμμα δεύτερης ευκαιρίας το οποίο (τελικά) δε με πιάνει.»
Σ2	«Ε τότε τα πράγματα ήταν πολύ πιο εύκολα και οικονομικά και ηλικιακά, και το περιβάλλον όλο.»	«Δύσκολα βρίσκουμε δουλειά εμείς, πάνω σε αυτή την ηλικία, και λόγω της κρίσης.»	«Άμα τελειώσει αυτό το πρόγραμμα, νιώθω αυτή την ανασφάλεια, η οποία μπορεί να με ξανασπρώξει πάλι στο υπνωτήριο αστέγων, ή να μείνω στο δρόμο.»
Σ3	«Είχα ξεκινήσει κομπιούτερ. Έπρεπε με το ωράριο, να το αφήσω.»	-	Σχετικά με επιχειρηματικότητα «Σε αυτό μου αρέσει.. είναι κίνδυνος, δεν είναι σταθερό μεροκάματο. Είναι ρίσκο που θα πάρει κάποιος να ανοίξει ένα δικό του. Όμως αν δε ρισκάρεις στη ζωή, ποτέ δεν ξέρεις τι σου τυχαίνει . Εγώ είμαι σε αυτό!» (χαμογελώντας) Σχετικά με σεμινάριο υπολογιστών: «απλά (θα το κάνω) στο μέλλον.»
Σ4	Σχετικά με Ελληνομάθεια «Πριν πολλά χρονια, το είχα όνειρο. Αλλά δεν μπορούσα, έπρεπε να επιβιώσω, να δουλέψω σκληρά, να μεγαλώσω το παιδί.»	Σχετικά με Ελληνομάθεια: «Και τώρα που ήρθα, που είχα ελεύθερο χρόνο πιο πολύ, και στήριξη.. Κατά κάποιον τρόπο από το ΠΠΑ μου πρότειναν πού να πάω. Και είχα και ψυχολογική υποστήριξη, επειδή εκεί δεν είναι μόνο δάσκαλοι, αλλά είναι και ψυχολόγοι, έχουν και αυτό. Έχουν, δουλεύουν με ομάδες ευάλωτες.»	Επαγγελματικός Στόχος: «Δική μου επιχείρηση. Ως μεταφράστρια. Είμαι αφεντικό του εαυτού μου, είμαι πιο ελεύθερη στις επιλογές. Γνωρίζω ότι έχει πιο πολλές υποχρεώσεις, είναι πιο δύσκολο. Έχεις πολλές ευθύνες. Αλλά επειδή το έχω βιώσει, και τώρα έχω αλλάξει πιστεύω.. και έχω και υποστήριξη (ΠΠΑ, ΑΑ, Άρσις), πιστεύω ότι αυτή τη φορά θα τα καταφέρω καλύτερα. Γιατί είμαι υπεύθυνο άτομο, και δε θέλω να κρεμάσω κάποιον που εξαρτάται από εμένα. Με δυσκολεύει αυτό. Οπότε.. Εκπαιδευτικός στόχος: «Ναι, θέλω να βρω μία σχολή να πάρω κατάρτιση για να γίνω μεταφράστρια. Ήδη ψάχνω τρόπους πώς μπορεί να γίνει. Πάλι έχω ανθρώπους που με υποστηρίζουν. Να ψάχνουμε μαζί, ή εγώ.. με κατευθύνουν πού να ψάξω κτλ.»
Σ5	«Εγώ και στο ΟΤΕΚ που πήγα, δεν πήγα για να πάρω το πτυχίο. Πήγα γιατί, αυτά γίνονταν πριν	-	«Τώρα όπως είμαι, κυνηγάω την ημι-απασχόληση.»

	την κρίση. Είχες πολλά προσόντα, δεν μπορεί.. όταν είχες το πτυχίο του ΟΤΕΚ δεν μπορεί, δεν μπορεί να σε διώξει ο εργοδότης εύκολα, που δουλεύεις. Κάπως να πατάω σταθερά. Δεν ξέραμε εμείς ότι θα το δινε το μαγαζί (ο ιδιοκτήτης).»		
Σ6	«Αν μου το ΄λεγες πριν 20 χρόνια, θα σου έλεγα.. δε μ΄ ενδιαφέρει η ζωή. Αδιαφορώ για τη ζωή μου. Τώρα έχω αρχίσει και βάζω σε τάξη τα πράγματα.»	«Και είχα προβλήματα μετά με το παιδί. Οπότε αποφάσισα να φτιάξω εγώ, ν΄αλλάξω εγώ. Για να μπορέσει και ο γιος μου να… καταλάβει και να.. αλλάξει τη ζωή του νωρίτερα, πριν κάνει όλα τα λάθη που έχω κάνει εγώ.» «Θα ήθελα να είμαι κάπου ΣΤΑΘΕΡΑ, αλλά όταν δεν έχω τα απαραίτητα. Ντρέπομαι. Πώς θα γίνει; Δεν έχω παπούτσια. Ντρέπομαι. Δεν έχω κάποια απαραίτητα. Ντρέπομαι μετά να εμφανιστώ. Δεν έχεις κάποιες φορές να κάνεις μπάνιο. Δεν μπορείς ας πούμε να πας άπλυτη στη δουλειά. Όλα αυτά επηρεάζουν, ναι.»	«Ναι (το σκέφτομαι, να ολοκληρώσω το σχολείο), αλλά δεν έχω τις προδιαγραφές. Δηλαδή να έχω ένα σπίτι, να μπορώ να είμαι καθαρή, να πηγαίνω στη σχολή το απόγευμα, να έχω κάτι ... σταθερό φαγητό, κάπως να είμαι ... σταθερή. Αν και έχω γραφεί στο ΟΚΑΝΑ αυτή τη στιγμή, κάνουνε (αιτήσεις) για το Λύκειο, για την τελευταία τάξη επειδή τους είπα, με γράψανε, αν γίνει από εκεί, και μαζευτούν είπαν άτομα, θα πάμε.» «Να είναι καλά το παιδί μου να μπορέσει να πατήσει στα πόδια του τώρα που θα βγει. Να του αποδείξω κι εγώ ότι μπορεί, και δεν είναι αργά. Αυτός είναι ο στόχος μου, το σχολείο, και μια δουλειά.»
Σ7	-	«Το ότι έχω μια δουλειά με 500 ευρώ για 8 μήνες, και μετά θα είμαι πάλι στην ίδια κατάσταση, και ένα σπίτι και όλα αυτά, δεν αλλάζει το γενικότερο πλάνο το ότι βρέθηκα στο δρόμο. Άρα πάλι στο δρόμο.»	Ιδιωτική Επιχείρηση: mini market «Γιατί αυτό θα ήτανε. Εκεί θα τέλειωνε η ιστορία. Θα ήταν μία σταθερή φάση. Γίνεται η εταιρεία στο όνομά μου υποχρεωτικά, οπότε έχω ένα πάτημα μεγάλο πια. Δηλαδή φαίνεται ότι μου ανήκει.»
Σ8	«Με βόλευαν οι ώρες … για τα παιδιά μου»	-	«Να ανοίξω μία μικρή επιχείρηση, ένα μαγαζί.» «Ναι, σκέφτομαι να πάω σε Λύκειο. Απλά τώρα δεν ξέρω τι θα γίνει με τη δουλειά.}
Σ9	-	-	«Για το μέλλον, ο στόχος είναι να βρω ένα χωριό και να πάω ν΄αράξω. Πλάνο συνταξιοδότησης υπάρχει, όταν γίνω 67. Αλλά.. πρέπει να ξεμπερδέψω με την εφορία.»
Σ10	-	-	«Είμαι πάρα πολύ μεγάλη για να σκέπτομαι μέλλον. Ας μη γελιόμαστε. Απλά κάνω πρόγραμμα, και όχι για το απώτερο μέλλον, για το εγγύς. Απλά θέλω να κάνω πράγματα που να με ευχαριστούν. Και τα κάνω. Το

			διάβασμα, να πάω να δω ένα καλό θέατρο, να πάω και σε μια συναυλία.»
Σ11	-	«Αισθάνομαι ότι έχω ελλείψεις. Θα ήθελα να ξέρω υπολογιστή, να ξέρω αγγλικά, αυτά θα μ΄άρεσε να τα ξέρω, όχι μόνο για τη δουλειά, και από μόνη μου.»	Σχετικά με ολοκλήρωση Λυκείου: «Δεν ξέρω αν θα με βγάλει σε κάτι. Το έχω σκεφτεί και να το συνεχίσω. Δεν ξέρω αν με αυτό θα βρω δουλειά. Καλό θα ήτανε, θα ήτανε πολύ καλό. Αλλά για εμένα τώρα, προτεραιότητα, έτσι όπως είμαστε έχουν τα χρήματα. Το μόνο που μου ζητάνε είναι χρήματα. Και μόνο με τα χρήματα μπορώ να καλύψω τις ανάγκες. Δυστυχώς.»
Σ12	-	«Περιορίζομαι στην προσωπική μου επιβίωση.»	-
Σ13	-	-	«Στόχος υπάρχει, να κάνω κάτι δικό μου. Αλλά με τα δεδομένα, στην κατάσταση που εγώ είμαι τώρα.. δύστυχώς δεν μπορώ να χτίσω, λόγω χρεών»
Σ14	-	-	«Ναι, να βρω δουλειά, το να βρω κάτι σα χόμπυ, και να έχω μία φυσιολογική ζωή, να κάνω ό,τι κάνουν οι φυσιολογικοί άνθρωποι.» «Σε δημόσιο ΙΕΚ. Σκέφτομαι να πάω σε μία σχολή, να μάθω ... κάτι. θα το ψάξω αυτό. Και το να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου, να μάθω παραπάνω πράγματα για να μπορέσω να βρω μία δουλειά
Σ15	-	-	«Αλλά να βρω κάτι σταθερό. Ναι, η δουλειά. Είναι πολύ βασικό. Δεν ξέρω τι θα κάνω. Πάντως δε θα ξαναγυρίσω στο Υπνωτήριο. Κάτι θα κάνω. Δεν το επιτρέπω στον εαυτό μου να ξαναγυρίσω εκεί.»
Σ16	-	Ιδρυτικό Μέλος ΚΟΙΝΣΕΠ	«Όσο καιρό έχω την υγεία μου, νιώθω καλά, αυτό να μη μεγαλώσει, γιατί είναι πολύ επικίνδυνο, ένα πράγμα, το δεύτερο να βρεθεί ένας μόνιμος χώρος, για να τακτοποιηθεί όλο αυτό το χάος.»